د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې د راغلي لیکونو د ټولو نه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده. د هغه رویه (*Approach*) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد یې مثبت دے. وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د ناپوره خبري قائل نه دے، خپله نظریه او نکته به په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظرئې، او مسئلې په سلسله کې د ترلاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د خپل هر تحقیقي لیک په ختمېدو په دغې موضوع د مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. د دې هر څه په رڼا کښې زه به په ډاډ ووایم چې میاں وکیل شاه فقیرخېل د روان وخت د خپلو همځولو په ډله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په رڼا کښې د خپل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما

هسکه مېنه، شېخ ملتون، مردان

چاپخی: دانش کتابتون، قصه خواني بازار، پېښور تلیفون ۲۵۶۴۵۱۳

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې

میاں وکیل شاه فقیرخېل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول حقونه د ليکوونکي دي

د کتاب نوم ——— د تحقيق په رڼا کښې

ليکونکے ——— مياں وکيل شاه فقيرخېل

د چاپ کال ——— ۲۰۰۲ء

کتابت ——— محمد رسول "پښتو اکيډمي"

د چاپ ځائے ———

بيه .... (۶۰) روپۍ

ناشر ——— سيد طاهر شاه ، محمد آصف

سلامت شاه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترون

دخپل مور پلار په نوم
په کور تې نور شه
دچا په دُ عا کانو چې زهٔ دَ
دنیا په نښون یم

میان وکیل شاه فقیرخیل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېره	لیک	مخ
۱ -	د تحقیق په رڼا کښې - یو عمومي تأثر او نورې خبرې ډاکټر محمد همایون هماؔ	۶
۲ -	د کریم داد الف نامه او د هغې شرح	۲۳
۳ -	د سعید خټک یو شعر	۳۶
۴ -	صدیق څوک دے	۴۶
۵ -	ابراهیم څوک دے	۶۵
۶ -	نوم ورکے شاعر محمد سعید او د هغهٔ قلمي آثار	۸۰
۷ -	پښتو کښې رومبے منظوم طبّي لغت	۹۶
۸ -	خوشحال خان خټک او حکمت	۱۱۲
۹ -	فقیر جمیل بېګ (جمال خانؒ) د شاعر په حیث	۱۲۸
۱۰	په تحقیق کښې د ماخذ اهمیّت	۱۴۷
۱۱ -	پښتو نثري ادب	۱۶۰

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

دَ تحقیق په رڼا کښې

یو عمومي تاُش او نورې خبرې

زه د خپلې ذاتي تجربې په رڼا کښې وایم او ددې فن ماهرانو هم دا خبره ښه په وثوق سره کړې ده چې تحقیق د ادب یو کږېچنه شعبه او یوه ډېره ګرانه لار ده په دې کږ کږېچنه لار د تګ دپاره ډېره لویه سینه او زړه چاودون غواړي کله ناکله یو محقق په مودو مودو د یوې نکتې په لټون وي او څه وخت چې دیو اوږد منزل نه پس خپل ځان هدف ته نژدې اوګڼي نو یو ناساپه د هغه د مفروضې په ضد د یوې نوې نکتې په انکشاف د هغه ټوله خواري او ښوانخون په اوبو لاهو شي او هغه چې د کوم ځای نه وړو مې ګام اخستی وي په بېرته هم په هغه ځای ولاړ ښکاري نو ځکه خو د تحقیق دې ګران کار ته هم هغه بنیادم زړه نیوی شي چې هرې ناشونې ته د وړاندې نه په ذهني توګه تیار وي دَ تحقیق دلارې خنډونو ته زړه نه بایلي، دَ حوصلې خاوند وي او د تحقیق په لاره هر تیاره ګټ ته ښه په ډونې تندۍ وړاندې کېږي. ما په خپل کتاب د تحقیق فن کښې دا حقیقت په ګوته کړی دی چې د تحقیق د کار د ګران والي سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا .بېخي يو تکنيکي عمل هم دی د تحقيق کار هله ګټور ثابتېدی
شي چې دا عمل د دې د پاره د جوړولو په رڼا کښې سرته
ورسول شي ځکه چې د تحقيق اوانه په کوټلي دليلونو ،
قلمي مسودو ، دستاوېزاتو او په زړو چاپي موادو ولاړه
وي د يو محقق د چېړې مطالعې په رڼا کښې د زړو نظريو
رد مقصد وي هغه نوې نظريې وړاندې کول غواړي او
د دې لارې د نوو لارو د پاره د غور و فکر نوې نوې نکتې
رامنځ ته کوي په څه موضوع يو تحقيقي کار چرې هم قطعي
او حتمي نه شي ګڼلی کېدی د تحقيق سره هميشه نوې مسئلې
راپېدا کېږي او د زړو مسئلو حل را اوځي د حال تحقيقي کار د ماضي
په حواله د مستقبل د محققينو د پاره د يوې رابطې کار ورکوي
ډېره هم تکنيکي کار که چرې د تحقيقي رسمياتو د پوره کولو
نه بغېر وکړی شي نو دا رنګ نوي و محققينو ته د دغې تحقيق
د استناد د پاره اساسي ماخذونو ته په رسېدو کښې ګرانې
پېښېږي او يا ورته بېخي او نه رسي او په نتيجه کښې د غه
تحقيقي کاوش يو بې اعتباره دستاوېز وګرځي -

زمونږ د پښتو په ادب کښې د تحقيق د لارې سواره
ډېر لږ کسان دي او که چا په دې صنف کښې څه کار کړی دی
نو د هغې ډېره لږه برخه د تحقيق د اصولو سره سمون خوري
زمونږ تحقيق کارانو د سرکاري ادارو د پښتېنې او د لاس امداد
نه بغېر په يو اځي سر او ښه په نېک نيتۍ د مقدار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

په لحاظ ډېر درانه کارونه کړي دي. يې شمېره ورک قلمي نسخې يې مدون کړي او د پښتو ادبي تاريخ کې تيارهٔ گوټونه يې رڼا کړي دي خو کم او زيات دغه ټول تحقيقي کاوشونه د تحقيق د پاره د ټاکلي شوي اصولو او د سسيماتو په کڼه ډېره په گرانه پوره خيژي نو ځکه د عالمي سطحې د تحقيق معيار سره سمون نهٔ خوري او په دغې لحاظ زمونږ د پاره پرې کړه ټول لوکوټې گرانه پرېوزي -

زمونږ په تحقيقي ادب کښې د داسې غير معياري تحقيق کې ښالونه بيا مونده شي - دهٔ د لسته د دغې ښالونو د يو په يو ذکر په ځاي د دغې پعقله دا مجموعي تأثر وړاندې کوؤم چې په دغې تحقيقي کاوشونو کښې ځنې خود وړاندې نه د يوې ټاکلي شوې مفروضې په بنياد په هره طريقه بنهٔ په منمو به بندې د ډېر خواهې نظرېې رد مقصد وي په تحقيق کښې دا دوېه دد غې کار د بنيادي اصولو په ضد گڼلې کېږي ځکه چې تحقيق د نيستو نو تېرې نهٔ مني - د تحقيق په لاره د ډېرو نظريو رد څهٔ شجر ممنوعه نهٔ ده، خو د دې رد د پاره نيک نيتي بنيادي غوښتنه ده - دغه ترديدي نکتې کهٔ چرې د تحقيقي سفر په دوران کښې په عمومي ډول منځ ته راشي او د تحقيق د يو زوړ عمارت د پاره د نوې ردې بنياد کوځي نو د څهٔ مصلحت کوشش له مخه د هغې نه ډېره د بنيادي اصولونه خلاف خبره ده -

په تحقيق کښې دستاويزي ثبوت د اهميت وړوي او عقلي

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړی : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولاڅل ثانوي درجه لري - کهٔ چرې د انصاف په نظر ووکتے
شي او زموږ د دانهٔ تحقیقي کاوشونه د تحقیق د دغې بنیادي
اصولو په رڼا کښې او سنجولې شي نو په دغې پیمانه به زموږ
د تحقیقي ادب یوه لویه برخه غیر معیاري ثابته شي-

زموږ د پښتو د تحقیقي ادب یوه لویه برخه په روایتونو
ولاړه ده - په تحقیق کښې د روایتونو اهمیت په خپل ځاے
څکه چې په اسلامي طرز تحقیق کښې د روایت د منلو د پاره
نهٔ کوم اصول منضبط کړي شوي دي هغه دُمره کلک زور رو دا
دي چې په هغې د عمل نه پس د تحقیق په نتیجو د شک و شبې
هیڅ ګنجائش نهٔ پاتې کېږي د حدیثونو په سنجولو او قدرولو
کښې د علم حدیث ماهرانو د روایت هم دغه پاخهٔ اصول د
نظر لاندې ساتلي دي، او د ثقه او مستند احادیثو یوه لویه
برخه ئې را غونډه کړې ده چې د اسلامي فقې د پاره د بنیادکار
ورکوي نو کهٔ چرې په ادبي تحقیق کښې د روایت
د سنجولو هم دغه بنیاد او ګرځولې شي نو د تحقیق پرې معیاري
کېږي هم او مستند کېدے پرې هم شي خو زموږ په تحقیقي
ادب کښې یکار داوستے روایتونه نهٔ سند لري او نهٔ تسلسل
او د دغې روېې زموږ د تحقیقي ادب یوه لویه برخه غیر معیاري
کړې ده - د زړو دیوانونو ترتیب وتدوین او بیا په هغې
لیکلي شوې مقدمې د دغې رنګ شالونه دي چې د تحقیق د
اصولو په معیار د دغې اثار سنجول د وختیو اهم ضرورت دے-

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

«د پښتو د تحقیقي ادب د دغې نیمګړې او ناپوره کارونو د سرته رسولو، د موږ تحقیقي کارونه د تحقیق د عالمي اصولو په معیار د سنجولو او نوي تحقیق د معیاري کولو د پاره په انقلابي بنیادونو کار ډېر ضروري دے. او دغې اهم کار د پاره د داسې زړه لرونکو ضرورت دے چې هغوی په یوه لېوني جذبه تحقیق د خپل ژوند مشن وګڼي او د پښتو د فخر وړ قامي تاریخ، د پښتو شته من کلاسیکي ادب او د دغې ادب ارزښتناک آثار، دنیا ته په داسې ډول وړاندې کړي چې د تحقیق د منلي شوي اصولو په کسوټه پوره کېدو په بنیاد د هر ځاے او هر چا ته قبول وي او د هغې په نتیجو خپل پردو هیچا ته د شک و شبهې ګنجائش نه پیدا کېږي -

زما په خیال میاں وکیل شاه فقیر خېل هم د غه رنګ زړه لرونکي یو کېدے شي - ځکه چې ما په ابتدا کښې ووېیلي دي چې تحقیق د پاره، د زړه زور» بنیادي شرط دے نو وکیل شاه لخپله زړه لرے دے د هغه د تحقیقي کاوشونو اندازه لګي چې د زړه زور یې هم ښه زیات دے او هغه د غه توانائي د تحقیق غوندې زړه سختي کار ته په کومه لېوني جذبه وقف کړې ده هغه به په دغه میدان کښې د هغه د ناموری سبب اوګرځي او دې سره سره به یې تحقیقي کاوشونه د پښتو د معیاري تحقیقي ادب هم شته من کړي د هغه یو غټه خوبي دا هم ده چې د خپل کول د نورو لیکونکو نشان یې په یو وخت د ادب په

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښیار لسو پېړو پېښې نهٔ دي ایښي او په یوه خله د تحقیق،
تنقید شاعرۍ افسانې او ډرامې په تورو کښې یو کې نهٔ
وې سبکه د خپل طبعي رجحان له مخه صرف د تحقیق میدان
خوښ کړے دے او د خپل ادبي ژوند د ابتداء نه هم په دغې
صنف کښې ئې خپلې هلې ځلې جارې ساتلي دي د خپل دغې ذهني
استقامت په داد ئې په کال ۱۹۹۷ کښې د میاں حمدالله فقیرخېل
دیوان چې د ژوند زمانه ئې ۱۲۱۰هـ نه تر ۱۲۹۰هـ تر منتخبه انداز
کړې دهٔ مدون کړو او د تحقیق په اصولو پوره د خپلې یوې
درنې معلوماتي مقدمې سره چاپ کړو د میاں وکیل شاه دغه مقدمه
کهٔ یو پله د میاں حمدالله د ژوند او کار په حقله بنیادي معلومات
فراهم کوي نو ورسره د هغهٔ د وختونو په هغې پښتو هم رڼا
غورزه وي چې د پښتنو د پاره ډېر زیات تاریخي ارزښت
لري -

په روانو وختونو کښې د علم و فن حدونه، د انساني فکر
امکاني پورجلونو ته رسېدلي دي او بیا په هغې کښې د هر علم
او فن ډېره کښې شعبې او د هغې دومره ډېر شمېره برخې جوړې
شوې دي چې په مجموعي توګه په یو علم او فن دره پوره کار
ممکن شوے نهٔ دے. د علم و فن د دغې خودرو وړو د اړو له مخه،
تخصیص د نن صبا د وختونو یو بنیادي ضرورت دے. یو هغه خلق
یو روغ علم، یا په مجموعي توګه ټول فن ته ګالنډې وتو په ځای
د کار د پاره د هغې یوه برخه خوښه کړي او په هغې کښې ټول عمر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

څپلې هلې ځلې جارې ساتي. میاں وکیل شاه فقیرخېل د وخت په دې
ضرورت ډېر ښه پوهېده، نو ځکه هغه د تحقیق و تدقیق په
عمومي شعبه کښې د ځان د پاره د ختکو په قامولیه کښې د خېل
جدِ امجد میاں جمیل بېګ (۱۰۲۳هـ - ۱۱۱۶هـ) او د هغه کورنئ چې په
فقیرخېل میاں کانو یادېږي د تاریخي او ادبي کارنامو په حقله د
پلټنې او برسېرنې خصوصي، ذیلي څانګه (SUB BRANCH)
خوښه کړې ده. د میاں حمدالله فقیرخېل د دیوان، تدوین او په هغې
مقدمه، د وکیل شاه د دغې رنګ د تحقیقي کاوش ورومبې نمونه ده
او اوس دا دے د تحقیق په رڼا کښې د هغه یو دا سې څېړنه ده چې د هغې
په اسو یکو نو کښې شپږ مضمونو نه د سعید ختک یو شعر، صدیق
څوک دے، ابراهیم څوک دے، فقیرجمیل بېګ د شاعر په حېث،
خوشحال خان ختک او حکمت او په پښتو کښې بهیې منظوم طبي لغت هم
د هغه د خوښې د تحقیق د دغه ذیلي څانګې سره تعلق لري. میاں
وکیل شاه په دې حقله زه ډېر خوش بخته ګڼم چې هغه د تحقیق
د طبعي رجحان سره د پښتو دیوې درنې علمي کورنئ سره تړون لري
او بیا هغه خېل صلاحیتونه د یو نسلي تفاخر د احساس لاندې
او د قام ولئ په یوه لیونئ جذبه د خپل قام د پیا ورو ښاغلو
د تعارف او د هغوئ د علمي او ادبي کارنامو لټون ته وقف
کړي دي.

ښکاره دا ده چې د وکیل شاه د نظر لاندې تحقیقي څېړه ډېره
دا یا فدې د نوستونکو مخې ته راغلې وے، ځکه چې هغه د دې کتابت

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوې مسوده زما د تاثراتو د پاره پوره یو کال آګاهو ناکړې وه خو زه په دې دوران کښې د خپلې یوې اوږدې ادبي تحقیقي منصوبې په تکمیل کښې بوخت وم او په منځ منځ کښې د یک لوست څه نور هنګامي کارونه هم راپېښ اکېدهٔ نو ځکه د دې کتاب اشاعت په دې زما د تاثراتو زما د خواهش په ضد د هسیارتیا په وجه ډیل شو، دا د وکیل شاه حوصله او په خپله دې د دغه تحقیقي څېړنې زما د یک اخستو پخه اراده بلکه فېصله وه چې هغه د خپل ناقلاره خوئي او حساس طبیعت باوجود – تر ډېره اوږدې مودې پورې سا رانیسکله او په یو برخوردارانه احترام یې په زغم زما د یک ته انتظار اوکړو – سره د ډېره هسیارتیا زه نه شم ویلې چې زما دا تار تارین تاثرات به د هغه د دې ډېره زور او په خوارۍ ډیکې علمي او تحقیقي کاوش د پېش ندکښې او د هغهٔ د ډېره اوږد انتظار څهٔ حق ادا کړي او که نه خو دا په یقین سره ویلې شم چې زما دا نیمګړې شان یک به د تحقیق په ډګر د هغهٔ د خوارۍ او د شوا خوږ نه ډک زړهٔ ستړي مزل یو بې پلوه منشه ضرور او منلې شي –

د تحقیق په رڼا کښې — کومه کتابت شوې مسوده ما ته راکړې شوې ده په دې کښې ترډې وخته لس تحقیقي یکونه شامل دي په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د کریم داد الف نامه او د هغې شرح او د پښتو نثري ادب په سرخطونو د درې عمومي موضوعاتو یکونونه پرته لکه چې وړاندې ذکر اوشو شپږ مضمونونه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

د فقیرخیل میاں کانو د علمي کورنۍ د ځینې شاعرانو د اثارونو د پېلتنې او د ادبي کارونو د توضیح او تشریح د هغې سلسلې کړۍ دي چې د وکیل شاه د خپل ټبر د مشرانو په حقله د تحقیقي کاوشونو مرکزي او بنیادي نکته وي -

د تحقیق په دنیا کښې د نیکونو په بنیاد موږ د وکیل شاه په حقله ښه په ډاډ ویلے شو چې هغه د خپل کول په تحقیق کارانو کښې یو داسې ځواري کښ محقق دے چې د خپلې هرې تحقیقي هڅې د پاره، د بنیادي معلوماتو را غونډولو نه پس هغې ته په ډېر شو اخون یو منطقي ترتیب ورکړي او بیا د دغې معلوماتو په ډاډ خپله تحقیقي مفروضه ښه په ښو دلیلونو او د دستاویزي حوالو په ذریعه یو داسې مثبت نتیجې ته اورسوي چې د هغې په شلو کښې تر هغې هېڅ څه پاک نه ښکاري تر څو چې د بل یو محقق له اړخه د هغه نه په زیاتو ښو دلیلونو او په مستند دستاویزي حوالو د هغې رد ممکن شوے نه وي -

د تحقیق په دنیا کښې دا غونډ کړي شوي کم او زیات تول نیکونه وخت په وخت د پښتو په مجلو کښې چاپ شوي دي او په دې کښې د وړاندې شوې د تحقیقي نتیجو په ضد تر اوسه هېڅ څه یک نه دے راغلے نو ځکه د وکیل شاه دغه څېړنې تر دې وختونو قطعي ثابتې شوي دي - او زما په خیال نوموړي شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د سعید خټک یو شعر - صدیق څوک دے ابراهیم څوک دے او په پښتو کښې یو بیے

(c) ketabton.com: The Digital Library

منظوم طبي لغت د وکیل شاه د اسې تحقیقي کاوشونه دي چې د مفروضو د اثبات او د ناویاته انکشافاتو په وجه د تحقیق په ډګر یو تاریخي ارزښت لري -

انکشاف د نوو تحقیقي مفروضو پېشکش، د هغې بیا په منطقي ډول اثبات او د پخوانو تحقیق شوې نکتو په حقله د نوي ترلاسه شوي معلوماتو په رڼا کښې مدلل بحث او مثبت نتیجه زما په خیال د تحقیقي کار بنیادي هدفونه دي - د وکیل شاه د اکوشش وي چې هغه د خپل تحقیق دپاره نوې نوې مسئلې ولټوي - د تحقیق په بنیاد د پخوانې ادب تیاره کټونه روښانه کړي او د کلاسیکي دور د نوم ورکو شاعرانو په حقله د شوي تحقیقي کار په باب له نوې نکتې را منځ ته کړي -

د نظر لاندې کتاب کښې هغه په ډېره شعوري ډول ئې د اکوشش کړے دے چې د تحقیق په ډګر د ادبي انکشافاتو نوی پښتکي بل کړي په دې لړکښې هغه د ګمنوزرو شاعرانو په حقله شوي تحقیق ته په خپل کوشش ترلاسه کړي د نوي معلوماتو په رڼا کښې کتلي دي -

د کریم داد الف نامه او د هغې شرح - د سرخط لاندې یک په دې انکشاف اواله دے چې د کریم داد ابن انعون درویزه د واصلتا الحق نومې الف نامې شارح حافظ عثمان نومیږي د چاپه حقله ډېر نوي تحقیق کاران د څه مصدقه معلوماتو په ورانډې کولو کښې پاتې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي دي - زموږ ځلمي محقق د ذکرشوي الفناېي د يوې خطي نسخې په بنياد ستاپېلې شارح په ورومبي ځل د مجهوليت د تيروته په زابهر کوولو د اخون دروېزه د اولاد ځنې ثابت کړے دے -

"د سعيد ختک يو شعر" د سرخط لاندې په خپل يوه کښې وکيل شاه د پښتو د ستر وتحقيق کار انو همېش خليل او صديق الله رښتين د هغه د يو شعر نه اخذ کړې دا نتيجه چې په دې کښې د خوشحال بابا نه علاوه د هغه د زامنو ذکر دے نېغ په نېغه په ردکوولو د قرائنو نه دا ثابته کړې ده چې سعيد ختک د دې شعر

خان که اطلس د اشعارو اودلي دي
دد پو د دپو ورو نو تو کي هم ښکلي دي

په دويمه مصرعه کښې د خوشحال د ورونو ذکر دے -

د وکيل شاه په خيال د خان نه مراد نکه چې ښکاره ده خوشحال خان ختک دے چې د خپلې کورنۍ ټولو شاعرانو په خپل کلام کښې په خان ياد کړے دے خو په دويمه مصرعه کښې د هغه زامنو ته اشاره نۀ ده بلکه دا د هغه د دې ورونه ميان جميل بېګ ، شمشېرخان او مير بازخان ياد کړي شوي دي - د ميان جميل بېګ نه پرته تر اوسه د خوشحال خان ختک د دوه نورو ورونو د ادبي حېثيت په حقله څه دستاويزي ثبوت منځ ته نۀ دے راغلے خو زموږ د ځلمي محقق قياس د هغه د دليلونو په رڼا کښې د يقين بريد ته ورنږدې شوے دے او دا رنګ هغه په

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

دې لیک کښې د تحقیق د مروجه اصولو له مخه دَ زړې نظریې په رد یوه نوې نکته راوړاندې کړې ده او دغه دا نوې نکته خصوصاً د خوشحال خان خټک د ورونو شمشیر خان او میر باز خان دَ شاعرانه حیثیت په حقله د هغه یقیني لهجه د تحقیق کارانو د پاره دَ غور و فکر نوې لارې پرانیزي -

صدیق خټک دے، او ابراهیم خټک دے - د یو نوعیت دوه جُدا جُدا تحقیقي لیکونه دي زلمي محقق ددغې دواړو ځوانو نوم ورکو شاعرانو د پېژندګلو د پاره د تحقیق یو شان تکنیک خپل کړے دے - دَ صدیق او د ابراهیم په نوموړو ددغې دواړو شاعرانو دَ ژوند حالات او زمانه، د وختونو په تېرو کښې ورک پاتې شوي دي نو ځکه د پښتو تحقیق کارانو د هغوي په حقله خپلو لیکونو کښې دیو بل نه متضاد راے وړاندې کړې ده او په دوي کښې یو هم د څه کوتلې تحقیق په رڼا کښې ددغې شاعرانو د ځاے ځائینې او د قام قبیلې په حقله په یقین سره څه نه دي ویلي وکیل شاه ورو مېې محقق دے چې ډېر په شواهدو ن او د خپل قام ددغې دواړو شاعرانو د مونږ د لټون په یوه جذباتي هڅه د هغوي د کلام د داخلي شهادتونو په ډاډ که هغه ورته هر څو د خپلې علمي خاکسارۍ په وجه حتمي او قطعي نه وائي یوه کوتلې راے قائمه کړې ده او د ښه پخو دلیلونو په بنیاد یې دا ثابته کړې ده چې صدیق او ابراهیم د هغه د حبیب امجد میاں جمیل بیګ زامن دي

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو رومبے منظوم طبتي لُغت د سرخط لاندې یک کښې دا انکشاف شوے دے چې د هغه په لاس را غلے د مفردات افغاني د نامې نسخه د پښتو په ادبي تاریخ کښې ورومبے منظوم طبتي لُغت دے او دا لُغت میاں تجمّل شاه فقیرخیل تصنیف کړے دے څوک چې د پښتو د یو صاحب دیوان شاعر میاں حمد الله فقیرخیل زوئے دے ۔

نوم ورکے شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د ایک خیل میاں کانو د یو گمنامه شاعر محمد سعید (۱۲۶۳ھ تا ۱۳۱۱ھ) چې د مردان د کاټلنګ په علاقه کښې د اودیګرام نومې کلي او سید د تکے و دَ ژوند اوکار په حقله یو ډیر معلوماتي مضمون دے، په څپل دې یک کښې میاں وکیل شاه، دا انکشاف کړے دے چې میاں محمد سعید ایک خیل د خوشحال خان خټک نه پس د پښتو دویم شاعر دے چې منظومه سفرنامه یې تصنیف کړې ده دا مضمون، د نوم ورکو شاعرانو دَ د لټون دَ جذبې او په هغوئ د کار یوه ارزښتناله نمونه ده۔

د تحقیق په رڼا کښې دا غـلي چې د کوموییکونو ذکر او شـو په د غې هر یو کښې د څه نوې خبرې کوشش شوے دے او څه د اسې نظریه مسئله او نکته را وړاندې کړې شوې ده چې په ھغې دَ مزید تحقیق امکانات شته دے ۔ په کتاب کښې څنې داسې لیکونه هم شته د ذکرشوي مضمونونو د عمومي مزاج، او رنګ نه قدرې بدل ښکاري ۔ په داسې نمونه لیکونو کښې دَ پښتو نثري ادب دَ موضوع په اعتبار یو معلوماتي لیک دے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو اندازې تدریسي دے . د موضوع د غوښتنې له مخه د معلوماتو
په پیشکش کښې قدرې تفصیل او د خوشحال خان خټک نه پس
د جدید دور د نثر په ذکر به دا یک توهم وقیع شوے وُ -

په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د ثانوي مضمون کښې د تحقیق
د فن د یو بنیادي توکي په حقله په دغې موضوع لیکلي شوي
کتابونه ډېرې معلوماتي خبرې راټولې کړے شوي دي ددې یک
نه اندازه لګي چې وکیل شاه د تحقیق د فني غوښتنو ځنې پخپله
هم ښهٔ خبر دے او غواړي چې د تحقیق د لارې نوي لاروي -
په دغې لارو د تګ نه وړاندې د دغې فن په ضرورتونو ځان
پوهه کړي -

خوشحال خان خټک او حکمت او فقیر جمیل بېګ د شاعر په
حیثیت د تحقیق د رنګ سره د موضوعاتي اندازیکونه دي او په
دې کښې د موضوع په مناسبت زموږ د پښتو د ادبي نړۍ د
دغې دوارو ستړو ستهو د کار په خصوصي اړخونو ډېر اهم او
بنیادي معلومات وړاندې شوي دي، د میاں جمیل بېګ په
حقله لیکلے شوے مضمون کښې زموږ د دغې بې غوره پیاتي
شوي شخصیت په ادبي اړخ د وړاندې کار د پاره ډېر اهم مواد
بیا موندے شي -

اوس یو څو خبرې د دې تحقیقي لیکونو د ژبې په حقله او بیا
به د هغې په رڼا کښې د وکیل شاه د بیان د اسلوب د قدروو لو
کوشش کوُم د تحقیقي لیکونو د پاره د بیان اسانه، د شاعرانه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړو پېچ نه عاري (صفا) ژبه او د معلوماتو د پېشکش براه راست طریقه ضروري وي. د تحقیق ژبه رنګین بیاني نه رغمي او نه د شاعرانه صنعتونو پابنده دا ره وي ځکه چې دا سې د ژبې نو معنویت او صنعتګري د تحقیق مقصد ته په رسېدو کښې ګران والے پیدا کوي او اهداف يې ګړوډ یا پس منظر ته لاړ شي نو ځکه د تحقیقي نوعیت هغه یکو نه زیات اثري وي چې په کښې په ژبه د لوستونکو د مرعوب کولو په ځائے تحقیق ته پاملرنه شوې وي په تحقیق کښې د ښې تیقن بنیادي اهمیت ضروري ځکه چې د محقق تذبذب د هغه په خپل کار د بې یقیني تاثر ورکوي. البته په تحقیق کښې د هم چو ما دیګرے نیست په شان فرعون رنګه دعوې او یوه تحکمانه رویه هم د تحقیق په نتائجو منفي اثر پرېباسي. تحقیق که هر څو یو زړه سترے او پېچیده عمل دے نو د تحقیق مواد د پېشکش د پاره مناسب یک ډول (PROSE STYLE) ځان ته یوه ګرانه مسئله ده او د دغې چل د را لاندې کولو د پاره یوه اوږده تجربه ډېره ضروري ده.

میان وکیل شاه فقیر خپل ذ لیې دے، د تحقیق کوکېځنه لار هغه ځان ته په خپله خوښه کړې ده په دغې صنف کښې د نوي نوي موضوعاتو په لټون خپل تحقیق ته د خلقو د پام راګرځولو شوق او جذبه لري. او د دې د پاره چې هغه کوم یک ډول خپل کړے دے هغه ساده او روان دے او د وخت د تېرېدو سره

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

به نور هم صفا او ساده شي. زمونږ دې محقق د یک بنیادي تکنیک د تمهید طوالت دے چې په کښې هغه دیوې خبرې په تکرار او دیو تکي د متن ادفاتو په پر له پسې راوستو د اکوشش کوي چې د خپل تحقیق بنیادي نکته د لوستونکو زړه او ذهن ته پرېباسي، کله ناکله د هغوئ د یک په تکراري اسلوب د تکو په معنویت کښې فرق پیدا شي خو د تحقیقي نکتې د اهمیت په وجه مفهوم ئې بیا هم ذهن ته ورځي. د تحقیق په دنیا کښې د را خیلي یکونو د ټولونه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده. د هغه رویه (approach) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد ئې مثبت دے. وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د ناپوره خبرې قائل نهٔ دے، خپله نظریه او نکته بنهٔ په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظر ئې او مسئلې په سلسله کښې د تر لاسه شوې معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د خپل هر تحقیقي یک په ختمېدو په دغې موضوع د مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. ددې هر څه په دنیاکښې زهٔ بنهٔ په ډاډ و یلے شم چې میاں وکیل شاه فقیرخېل د روان وخت د خپلو همځولو په ډله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په دنیا کښې د خپل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے.

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما

هسکه مینه شیخ ملتون - مردان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کریم داد الف نامه او د هغې شرح

پښتو ادب کښې په مختلفو دورونو کښې لوی لوی عالمان شاعران محققین مؤرخین تېر شوي او په دغه مختلفو دورونو کښې ئې ځان له ستر مقامونه مونډلي په دغه دورونو کښې دوېم دور دی چې په یولسمه او دولسمه صدۍ هجري پورې باندې محیط دی په دغه دوېم دور کښې مونږ د دوو ډلو سره مخامخ یو چې یوه ډله د ستر صوفي او پیر بایزید روښان ده چې په روښاني ډله یادېږي او بله ډله د اخوند درویزه او د هغه د پیر سید علي ترمذي ډله ده چې د دې روښاني ډلې په مخالفت کښې په وجود کښې راغله او دا په هغه وخت کښې جوړه شوه چې هر کله ستر صوفي بایزید روښان د تصوف طریقت وحدت الوجود علمبردار جوړ شو او د روښاني تحریک بنیاد ئې کښېنو او بیا ئې د خپل نصب العین سرګندولو د پاره په پښتو ژبه کښې خیرالبیان نومې کتاب ولیکلو چې په هغې سره د پښتنو په سیمه په دیني او مذهبي حلقو کښې هلې ځلې او بې آرامي پیدا شوه او پیر روښان پیر تاریک نوم سره یاد کړے شو او د دې کتاب په رد کښې د دوېمې ډلې ستر عالم اخوند درویزه بابا د مخزن په نوم په پښتو کښې کتاب ولیکلو او دغه دواړو کتابونو په پښتو ادب کښې لوی مقام رومونډلو او په دغه دور کښې د پښتو نثري او منظوم ادب په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذریعه موږ د دین د مختلفو اړخونو او اصطلاحاتو نه متعارف شو او د شریعت - طریقت - معرفت - قربت - وصلت - وحدت - سکونت لاره ښوونه یې راته په خپله پښتو ژبه کښې اوکړه او پښتو ادب په دیني او عرفاني لحاظ په دغه دور کښې وده اوکړه په دغه دور کښې د اخوند درویزه زوی اخوند کریمداد هم لوی علمیت او حیثیت لرلو په ۹۶۵ ه کښې زیږیدلی وو د خپل پلار تصنیفات او تالیفات یې هم راجمع کړي او ورسره د خپلو کښو تصنیفاتو او تالیفاتو خاوند هم وو په ۱۰۷۲ ه کښې شهید کړے شو او په کالجو سوات کښې یې مزار دے چې په شهید بابا شهرت لري هسې خو دده ډېر تصنیفات دي چې په هغې کښې د ده یو دیوان هم شامل دے خو په پښتو ادب کښې یې « الف نامه » زیات شهرت موندلے اخوند درویزه بابا هم الف نامه لیکلې د دغه شان د ده یو په کور ذکر کښې مصطفی محمد او عبدالحلیم هم الف نامې لیکلې خو ددې نه مخکښې د الفنامو روښاني شاعرانو بنیاد اېښودے دے چې په هغې کښې د ارزاني - مرزا انصاري - علی محمد مخلص - دولت لواڼي غوندې لوی لوی شاعران شامل دي -

اخوند کریمداد چې کومه الف نامه لیکلې ده یې د مخزن سره یو ځائے کړې ده - د الف نامې په باره کښې د افغانستان سر محقق ګران او محترم زلمي هیواد مل صیب په خپل کتاب " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه " په صفحه ۱۸۴ باندې لیکي -

په الف نامه کښې شاعر له خپل مشرب سره سم د الف با

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرتوري په یوه بېت یا بېتونو کښې تشریح کوي د حروفو دغه ډول اسرار و ته توجه لرل په ځینو مذهبي او عرفاني لاروکښې یو اصل گڼل کېږي۔

د مثال په توگه موږ د ملنه دکو یمداد د الفنامه د بېلو بېلو توحروفو دیو یو شعر نمونه وړکوو۔ لکه

الف:- اے طالبه الف یوگوره له فیمه
ددې دوارو معنیٰ هیمه

ب وجود ظاهر په بې شه
عین هغه عکس هوځ شه

ت توحید دې ته گوره
چې جلوه کا نور د نوره

ث ثبوت دے د ذات دے
کل دا غیر ثبوت د لات دے

دغه شان په دې حساب سره د هر حرف لاندې یو تفصیلي کلام لیکلے شوے دے د کویمداد د الف نامې شرح لیکلې شوې ده چې دربو کسانو لیکلې یوه شرح د حاجي عبد الله قصوري "کلمات الوافیات" ده دوېمه د حاجي بهادر کوهاټي رح مفتاح الدقائق ده او درېمه شرح د عثمان ده ددې درېمې شرح په باره کښې د افغانستان سر محقق گران زلمي هېواد مل مېب د خپل کتاب " دهند د کتابخانو پښتو خطي نسخې" په صفحه ۲۸۹ باندې د شرح مخزن سرخط لاندې ټې لیکي۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

دوغې شرح په پیل کښې دکریمداد ۱۰۷۳ هـ ق مې د
الف نامه شرح را غلې او تر الف نامه وروستو ې د مخزن
څنې نورې کښې شروع کړی دي د شرح په دې نسخه
کښې دکریمداد الفنامه د "ن" تر پېښې پورې را غلې ده
او نوره برخه ې د مخزن د نورو مطالبو شرح ده . شرح
په پارسي ده شرح په پیل کښې کومه مقدمه نه لري چې
د شارح نوم ته دې اشاره په کښې وي د نسخې په پای کښې
د عثمان نوم را غلی او ما په شک د شارح په توګه معرفي کړی
خو باوري پرې نه يم -

اوبیا ورپسې ددې کتاب په صفحه ۲۹۰ باندې هېوادمل صیب ليکي -

موږ ته دکریمداد د الفنامه دوه شرح نورې هم معلومې
دي چې دغه شرح مقدمه لري او شارحينو په مقدمه کښې
ځانونه معرفي کړي مګر په دې نسخه کښې مقدمه نشته
او په پای کښې دا غلې دي -

" الهی تو حافظی محفوظ کن عثمان"

په همدې اساس ما دا شارې په توګه معرفي کړی دے
خو باوري پرې نه يم -

او بیا ې ددې عثمان باره کښې د نیل بل یو کتاب چې دکو ې مخکښې
را غلے " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبياتو ايجاد او ودې پړاوونه"
په صفحه ۱۹۵ باندې د عثمان د سرخط لاندې ليکلي

ارواښاد قاضي محمد عمران خان تپوسکي (۱۹۲۹ء — ۱۹۸۶ء)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خطي مجموعه کښې د مخزن الاسلام یو شرح شته چې دَ
شرح شارح په غالب گمان عثمان نومېږي او د شرح په
پای کښې را غلي " الٰهي تو حافظي محفوظ کن عثمان "
د شرح مخزن د دې نسخې خاوند قاضي محمد عمران خان
د قاضي عمرخان بن عبدالحلیم زوی دی او د عبدالحلیم
په زمانو کښې بیا دوه تنه یاد شوي چې یو عمران او بل عثمان
دا نو وو د الف نامې د شرح باره کښې چې عثمان لیکلي متعلق د ګران زلمي
هیوادمل صیب لیکنه او تحقیق. د محترم هیوادمل صیب د دې لیک او
تحقیق په مرسته کښې او په دنیا کښې غواړم چې څه لیکل د کرم
او کېدی شي چې زما د غه لیکو سره نور نوي معلومات را برسېره شي.
او دا لیکل به هم د دغې شرح د په دنیا کښې وي کومه شرح چې په ریاست
ټونک هندوستان کښې د قاضي محمد عمران خان په خطي مجموعه کښې
هیوادمل صیب لیدلې کتلې ده دا به د ګران هیوادمل صیب د پاره دَ
خوشحالۍ باعث او ګوځي چې د لته زهٔ دا انکشاف وکړم چې کومه شرح
دوي په ریاست ټونک کښې لیدلې کتلې او لا تر اوسه په دې سیمه
چا سره معلومه نهٔ ده هم د غه شرح د عثمان په قلمي شکل کښې سره
د یو تفصیلي مقدمې د ما سره په خپله ذاتي کتابخانه کښې موجود ده.
هیوادمل صیب وائي چې د ټونک د شرح نسخه مقدمه نهٔ لري خو
زما سره موجوده نسخه مقدمه لري خو د دغه مقدمې یو څو
پاڼې شلېدلي دي او د خوش قسمتۍ په د غه شلېدلي پاڼو کښې
د مطلب مغز پاڼې موجود دي په کومه سره چې مونږ پرې خپل مرام

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته رسو او دا په ښه ډول سره و ښيلې شو چې دا شرح شارح عثمان دے او دګوان سر محقق هېواد مل صيب هغه شک په يقين کښې بدلوي چې واقعي عثمان دد ې شرح شارح دے دد ې مقدمې نه به دلته کښې هغه اقتباس را وړے او ديکلو په کوم کښې چې دوي يعنې حافظ عثمان د شرح سبب ښائي چې هغه څه اسباب دي چې دا شرح او ليکلې شوه دوي ليکي -

سيد علي ترمذي قدس الله سره العزيز باخون ماجي البدعت و يقيم السنت عارف بالله درويزه رسيده بود نور رحمت الله عليه وازين باعلم رباني شهبازان مکان نيے محقيق اخون کريمداد عليه الرحمة رسيده است او به نور عالم وحدت معني سيي حرف مابر زبان افغاني بيان کرده وآن معني هما حقائق ومعارف الاهي بودند وآن حقائق ومعارف الهي روشن و واضح به طالبان حق نه بودند پس احتياج به شرح ان معاني افتاد که معنی آن سيي حرف واضح در روشن شود به طالبان حق اين يک سبب شرح شد و ديگر سبب شرح اين است که بسيار مومنان طالبان انسان واصل حق اند براي آنکه آن انسان واصل حق ما را بحق وصل کند وآن انسان واصل حق پوشيده است بحکم اين حديث قدوسی اوليائي تحت قبائي لا يعرفهم غيري پس تعنيف شد اين شرح که پوشيده نيست پس بدست هر کسے که اين شرح رسيد و اين شرح را از اول تا آخر در مطالعه اورد به کرامت مرات و انچه دران شرح است

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوهغه اقتباس دکوم نه چې معلوم شو چې حافظ عثمان د
دې شرح شارح دے او هغه چې د شرح په آخر کښې «الٰهی تو
حافظی محفوظ کن عثمان» کوم الفاظ لیکلي اوګران هیوادمل صیب دَ
دې الفاظو په رڼا کښې دے شارح یاده وې او س نو د پښ ته
واضحه شوه چې نهٔ یواځې په دې الفاظو لیکلو بلکه په دغه ذکر
شوي د مقدمې اقتباس نه نو بالکل ښکاره شوه چې عثمان دا
شرح لیکلې - سکه چې ځکه کښې وئیلي شوي دي چې د کویټه اد دَ
الف نامې دوه شرحې نورې هم شوي دي چې نومونه کلمات الوافیات
او مفتاح الدقائق دي نو دغه شان حافظ عثمان هم دې خپلې شرح
ته نوم اپښودے دے دلته به هغه اقتباس راواخلو په کوم کښې
چې دې شرح ته نوم ورکړے شوے دے دوې لیکي -

و نام نهاده شد این شرح را شرح واصلة الحق بامیدانکه
حق سبحانه تعالیٰ مطالعه کند این کتاب او عمل کند این کتاب را به
سبب این کتاب بخود وصل کند وصل حق محو شدن شده است
معنی و همین دارد رسیدن بحق و وصل و قرب حق و فنا فی الله همین
معنی است که محو شدن شده است

د دې اقتباس نه معلومه شوه چې د دې شرح نوم "واصلة الحق"
دے د دې نه پس په دې مقدمه کښې د دې کتاب د ابوابو ذکر دے
چې اول باب د علم توحید دے او دغه شان ورپسې نور بابونه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بر ان عمل کرد ومداومت نمود بآن امید است از حق سبحانه
وتعالی که بوسیله این شرح ان طالب را بحق وصل کند به سبب
انکه وسیله بحق علم وعمل است پس سبب این شرح علم وعمل
حاصل کرده ووصل حق عبارت از کم شدن بنده در حق ....

ددې شرح سبب دیکلو داده چې په دې د خدای پاک پېژندنه
او د حق د نیا وه او دا هر څه د دې د پاره د عمل او د حق د پېژندنو
او غوښتونکو مومنانو انسانانو ته واضحه شي او حق سره ملګري شي
او د دې شرح سبب هم دا وو چې د حق طالبان ته دا شرح او رسي
او نورو خلقو ته د هم د فائدې او د عمل علم سبب او ګرځي دا مقدمه
ډېره تفصیلي ده څو په دې مقدمه کښې چې کوم اقتباس سره د
ګران محترم ذلمي هیواد مل صیب هغه شک چې عثمان شارح دے
او که نه په یقین کښې بدلیږي هغه به د لته نا دوم چې هغه
دا رنګه دے -

پس هرگاه که طالب حق وصل حق را حاصل کرد به سبب مطالعه بسیار
این شرح وسبب عمل این شرح این بنده ذلیل را که از هستی
خود بریده است وبه هستی حق پیوسته است و خاکپای
دوستان خدا است که مسمی است به حافظ عثمان عفی عنه بدعا یاد
کند که حق سبحانه تعالی از ورا فیض شود وبدیدار خود مشرف کند

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي د مقدمې د طوالت په وجه د لته کښې ما د مقدمې نه ځائے په ځائے هغه حصې او ليکلې د کومې نه چې نورے معلومات مونږ ته تر لاسه کېږي او کېدے شي چې په دې مقدمه کښې نور هم څه داسې وي نو تر کومه چې ما دا اوکتله نو نور په کښې د شرح متعلق د عثمان خېل خيالات يک دي د دې مقدمې نه پس د الف نامې شرح شروع کېږي چې د بسم الله الرحمٰن الرحيم نه پس ليکي.

ای طالبه الف يو گوره له فيمه

شرح ای طالب حق اگر طالب حقی صدقاً طريقه طالب اين است اول وجود وذات وصفات خود را همه نفی کن و وجود صفات حق را ثابت کن پس ازاں وجود وذات و تمام مخلوقات را نفی کن وجود خدا را ثابت کن ....

دغه شان د دې شرح په پای هم هغه الفاظ راغلي کوم چې محترم زلمي هېواد مل صيب په خپلو کتابونو چې ذکر ئې په دې مضمون کښې راغلے ليکلي نو د لته د غه آخريني اقتباس ليکم چې په کښې حافظ عثمان په دې شرح ختمېدو د لوئے خدائے شکر ادا کړي -

الحمد الله علی اتمام حمداً دايماً بدوام الله تعالیٰ والصلوٰة علیٰ نبی محمد سيد العالمين صلوٰة مُستمِرّةً باستمرار الله تعالیٰ الٰهی تو حافظ محفوظ کن عثمان عشی را از دين غير حق در هر دو سرائے بحرمت نبی محمد سيد الکل مع الکل صلی الله عليه وسلم بعد ومعلوم الله تعالیٰ و معدود الله تعالیٰ و

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

علی تابع کذالک بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب
باختتام رسید تمام شد۔

دا اقتباس ما د لته په دې وجه درج کړو چې محترم هیواد مل
صیب کوم اقتباس د توشکي نسخې نه درج کړے په هغې او په دې الفاظو
کښې څه لږ ډېر فرق دے لکه په هغې کښې "تو حافظ محفوظ کن عثمان
تو ازدیدن" درج دے او دلته زما سره د نسخې په آخر کښې "د تو په
ځائے عشق را ازدیدن" د غه شان په هغې کښې "در هر دو جهان" لیکلي
او په دې نسخه کښې "در هر دو سرائے" یک دے۔
د غه شان د کتاب لیکلو نېټه په هغې نهٔ ده لیکلې او په دې نسخه کښې
بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب باختتام رسید لیکلے شوے چې یاشت
او ورځ ترې معلومېږي خو کال یې نه دے لیکلے۔

په دې شرح کښې د شپږو پاڼو اضافي یک هم شته چې د الف
نامې د شرح سره څهٔ تعلق نهٔ لري بلکه د الف نامې شرح چې ختمه شي
نو دا عبارت په تفصیل سره د بسم الله الرحمٰن الرحیم نه شروع کېږي
چې د دغې سرنامه دا رنګه ده۔

بسم الله الرحمٰن الرحیم

پس ای غلام قادری اگر طالب سلسله عالیه قادری بر مجاهدات شاقه
آنحضرت نگاه کن و برکات آن حضرت که بمنزله آب حیا تند کوشش
دل را پیوسته دار که آنحضرت چه میفرمائید۔
اے غلام بر تو باد صدق و صفا اگر این هر دو نمی بودند تقریب حق

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحانه و تعالی مر ترا هرگز میسر نمیشود ای غلام نفقه کن پس از ان اعتراز کن از انکه هر که عبادت خدای عزوجل کند بغیر علم است فساد بیشتر آزان بود که سبب اطلاع

د حافظ عثمان متعلق په مقدمه کښې نور معلومات نیشته چې دے د کوم ځائے دے نوګوان محترم زلمي هیواد مل صیب د خپل کتاب "د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې" او بل یو کتاب " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاؤنه" کښې لیکلي چې اخوند عثمان او اخوند عمران د اخوند عبدالحلیم بن عبدالله بن اخوند درویزه رح اولاد کښې دے او بیا دا هم لیکي چې په ټونک کښې د عثمان شرح مایدلی کښتې او دا شرح د اروا ښاد قاضي محمد عمران ټونکي په خطي مجموعه کښې پرته ده د غه محمد عمران دا عثمان د خپل خاندان سره تړي او وائي چې په دې نسبت سره عثمان زمونږ د خاندان سره تعلق لري او کوم ئې دا رنګه صلاوېږي - د نسخې خاوند د قاضي عرفان بن عمران بن عبدالحلیم زوی دے او د دغه عبدالحلیم په زامنو کښې دوه تنه یاد شوي یو عمران او بل عثمان -

د دې بیان نه معلومېږي چې د عثمان متعلق معلومات نشته چې دے د چا په اولاد کښې دے ځوکهٔ مونږ دې اضافي عبارت ته غور او کړو نو مونږ څهٔ ناڅهٔ اندازه لګولے شو چې عثمان د چا په اولاد کښې دے دا خبره هم کول غواړم چې زهٔ څهٔ وائیم د عثمان متعلق نو دا زما خپل یو سوچ او تحقیق کېدے شي دا څهٔ حتمي خبره نهٔ ده کېدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي چې غلط وي کهٔ موږ پدې په دې یوه نیمه کوښه سوچ اوکړو نوله چې وائي -

> پس اې غلام قادري اگر طالب سلسله عالیه قادریه بر مجاهدات شاقه آنحضرت نگاه کن .....

نو داسې معلومیږي چې عثمان هم د سلسله قادریه سره تعلق لري او د غه شان اخوند درویزه هم د تصوف په څلورو طریقو کښې د سلسله قادریه سره تعلق لري لکه چې ارواښاد عبدالحلیم اثر افغاني صیب روحاني رابطه په صفحه ۵۱۳ د اخوند درویزه په بیان کښې لیکي

> اخوند درویزه د پیر بابا علیه الرحمة د بنېر نه لاس نیوه کړې ده چې بیا روستو هغهٔ خپل خلیفه او ماذون کړو په څلورو طریقو یعنې قادریه - سهروردیه - چشتیه او کبرویه کښې اجازت ورکړے او په پنځمه طریقه شطاریه کښې هم خلیفه او مجاز کړے وو -

په دې اقتباس او د عثمان په اقتباس کهٔ غور وکړے شي نو داسې معلومیږي چې عثمان د اخوند درویزه بابا د طریقه قادریه سره تعلق د هغوي په وجه ساتي - ولې چې زما په خیال د دې تعلق ساتلو وجه د نیکهٔ او نمسي ده او په دې وجه عثمان د خپل نیکهٔ کومه اد د الف نامې شرح لیکي او زما د تحقیق یادې په دوسره د کسانو محترم زلمي هیوادمل صیب هغه شک چې عثمان بن عبد الحلیم بن عبد الله اخوند درویزه په اولادکښې دے په یقین کښې بدلیږي او د قاضي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

عمران خان ټونکي د غه خبره ردکوي چې عثمان زموږ په خاندان کښې دے - اوس ددې شرح باره کښې به لږ ليکل وکړو - دا شرح په توره سياهي په خط نستعليق کښې ډېره ښکلې ليکلې شوې ده او سره سياهي هم په کښې ځاے په ځاے استعمال شوې په دې شرح کښې اخوند ګويداد په محقق سره ياد کړے دے او د الفنامې د شعر نه مخکښې ئې "قوله" الفاظ په سره سياهۍ ليکلي او د غه شان ئې شرح په "ش" سره په سره سياهۍ ليکلې د پاڼو شمېر ئې ۱۸۰ دے په هر مخ ۱۳ کرښې لري ژبه پارسي ده کاغذ ئې د بل دے د شرح په ابتدا کښې مقدمه ده او په آخر کښې څه وظائف درج دي چې دا هم په د غه شپږو اضافي پاڼو کښې يک دي -

ددې ټول بحث خلاصه داده چې کومه شرح سر محقق ګوان زلمي هېوادمل صيب په رياست ټونک کښې د قاضي عمران خان په خطي مجموعه کښې ليدلې کتلې او لا تر اوسه په دې يمه معلومه شوې نه ده د غه شرح د راقم په قلمي شکل کښې په کتابخانه کښې موجود ده دا شرح مفصل مقدمه لري ددې مقدمې په رڼا کښې موږ دا وښودلے شو چې عثمان ددې شرح شارح دے او عثمان د اخوند درويزه بابا په اولاد کښې دے او ګران هېوادمل صيب دورکړې شوې شجرې عثمان بن عبدالحليم بن عبدالله بن اخوند درويزه مطابق صحيح ده نه چې د قاضي محمد عمران ټونکي د خاندان سره تعلق لري په دې مقدمه کښې عثمان ددې شرح نوم "وصلة الحق" ښودلے دے د غه شان د ګويداد الفنامه د عبدالله قصوري "کلمات الوفيات" د حاجي بهادر کوهاټي "مفتاح الدقائق" او د عثمان "وصلة الحق" په نومونو شرح معلومې شوې دا دوه ددې شرح متعلق زما تحقيق چې مې د خپلو قدرمنو

لوستونکو په مخکښې وړاندې کړو چې د محققینو د پاره د تحقیق موجب اوګرځي -

کتابونه

۱- عثمان واصل، الحق شرح الف نامه کریمداد قلمي نسخه د میان وکیل شاه فقیرخېل په کتابخانه کښې -

۲- هېوادمل زلمي د هند د کتابخانو د پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډمي کابل ۱۳۶۹ هـ ش -

۳- هېوادمل زلمي په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه لاهور ۱۳۷۳ هـ ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو غزل پښتو اکېډیمي پېښور ۱۹۲۸ م

۵- اخوند درویزه مخزن پښتو اکېډمي پېښور ۱۹۶۹ م

۶- اثر افغاني عبدالحلیم روحاني رابطه و روحاني ترون دارالاشاعت باجوړ ملاکنډ ایجنسي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَ سعید خټک یو شعر

د خټکو د کورنۍ پښتو ادب ته ځیر وکوو نو کښې ډېره لویه برخه ده او په دغه کورنۍ کښې ډېر نوموړي شاعران، لیکوال، ادیبان، عالمان زېږېدلي په هغې کښې د ټولو نه ستر او عظیم مقام خوشحال بابا[رح] سو ندلے او ورپسې اشرف خان هجري، عبدالقادر خان، سکندر خان خټک، صدر خان خټک، ګوهر خان خټک وغیره او د غه شان د خوشحال د ونې د وړو نه لکه فقیر جمیل بېګ[رح]، د هغوي زامن محمد صدیق، محمد ابراهیم وغیره او د ې پسې نور نسا نسي په دغه نږدې زمانه کښې بلکه په دغه زمانه کښې هم په دغه خاندان کښې سعید خټک هم په شاعرۍ کښې طبع ازمائي کړې ده او یو ډېر ښه صاحب دیوان شاعر تېر شوے، چې دیوان ئې ګران او محترم محقق ښاغلي همېش خلیل صیب چاپ کړے دا ئې لویه کارنامه ده. د سعید خټک متعلق ځنې محققینو خپله رائې قائمه کړې چې دے د افضل خان خټک زوی دے. او ځنې محققینو ئې په دلائلو سره رد کړې. دا ځائ له یو تفصیلي بحث غواړي که لوئ خدائ ته منظوره شوه په دې به بحث کوؤ. د سعید بابا حالات په تیاره کښې پراته دي تر اوسه پورې چا ته هم د ده د ژوند متعلق واضحه معلومات

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښيښه نو هرڅوک د قياس په تله تللي او چې څوک هم څه ليکلي بې هغه سند ګڼلې شوې. حالانکه تحقيق ډېرې پکار دې چې دد غه لوئ شاعر متعلق معلومات راپرسېره شي که نور هم څه معلومات نه وي نو پکار ده چې ددهٔ د شعرونو په رڼا کښې څېړنه (تحقيق) اوشي چې څوک دے. کښې د غه شان به ئې څوک د افضل خان خټک زوې ياده وي او څوک ئې د چا بل چا ځکه چې اکثر زمونږ د څېړندوالو ته د چا نوم روکي شاعر د ژوند حالات معلوم نهٔ شي نو افضل خان خټک خو چرته تلے نهٔ دے زر به ئې د هغه زوې کړي ولې ډېرې سرخوږ کړي چې لا ديوان به ئې ګوري د بيل بيل شعر جائزه به ئې اخلي د تحقيق په تله به ئې تلي نو داسې ښهٔ نهٔ ده چې چا لوې شاعر يا لوئے خاندان پورې او تړي لکه چې کاظم خان شيدا پادري هيوز و ميلي چې د افضل خان خټک زوې دې نو بس د هغه زوې شو. علي خان چې تر اوسه پورې په لويه شخړه کښې زمونږ عالمانو ګډ کړې او آخر ئې د افضل خان زوئے ترې جوړ کړې. سعيد خټک سره هم دغه لوبه اوشوه د افضل خان زوې ئې کړو. ددې ټولو په ديوانونو کښې چرته بل داسې لوئے ثبوت شته چې ثابته شي چې دوي څوک دي خو بس د چا پېرچن حالاتو مطابق ئې په قياس سره ثابت کړي.

د سعيد بابا په ديوان کښې يو شعر دے چې هغه په دا رنګه دے.

خان که اطلس د اشعارو ودلي دي

د ديو دريو رو نهى ټوکي هم ښکلي دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ل: په دیوان د سعید نظر کړه
په ریښمان د شړیږ ګنډلي دي

د اشعرونه د دیوان سعید مرتبه همېش خلیل اداره اشاعت سرحد ستمبر ۱۹۶۷ ء په صفحه ۳۵۲ د رباعیاتو په حصه کښې لیکلي شوي دي په دې مختلفو پوهانو څېړندوالو خپله خپله رائې د خپل تحقیق په رڼا کښې پېش کړي لکه د شال په توګه به دې دیوان په صفحه "د" باندې د سعید ختک د سرخط لاندې د سریزې یو اقتباس پېش کړو په دې اقتباس کښې همېش خلیل صیب لیکي -

د غه رنګ یو رباعۍ کښې د خوشحال خان ختک د شاعرۍ
په حقله د خپلو خیالاتو اظهار په دې شان کوي -

او د دې نه پس ئې د غه بره لیکلي شعرونه رقم کړي د دې شعرونو په لمن یک (حاشیه) محترم همېش خلیل صیب لیکي -

غالباً د دې د دیو رونړو نه مراد اشرف خان هجري،
عبدالقادر خان ختک او سکندر خان ختک دي اګر چې د
خوشحال بابا په زامنو کښې صدر خان - ګوهر خان هم
شاعران وو خو پښتو ادب کښې کوم مقام چې ورانړې
د دیو رونړو ته حاصل دے هغه ډېر اوچت دے -

د غه شان د افغانستان یو بل ستر د روندګران او محترم محقق - شاعر - عالم صدیق الله رښتین صیب اوس اوس د اپریل مئې ۱۹۹۷ ء کنه ۴-۵ میاشتنۍ مجلّه "پښتو" چې د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه نوربږي په صفحه ۸۷ "د علي خان قاموني" سرخط لاندې د
خپل تحقيق نخوړ داسې بيانه وي

اوس چې د سعدالله رسعيدخان ديوان چاپ شو نو د
دې شعرنه پوره معلومېږي چې علي خان د سعيدخان
رور دے په قام خټک او د افضل خان زوے دے. سعيد خان
په يو رباعۍ کښې وائي -

خان که اطلس د اشعارو اودلي دي
ددې درېو رونو توکي هم نبکلي دي

د خان نه مطلب خوشحال خان دے او ددې درونړه سعيد
خان - علي خان او کاظم خان دے چې درې واړه د شعر
ديوانو نه لري -

دا خو وو ددغه شعر باره کښې د صديق الله رښتين صېب څېړنه
ددې شعر باره کښې دغه دوه محققينو خپله رائې ورکړي او کېدے
شي چې نور هم ډېرې چا څه نيکل، تحقيق کړے وي او زما د
نظر وړاندې نه وي خو تر کومه چې په دې شعر باندې تحقيق
شوے نو که د ځې ته په غور وکتے شي نو ددغه دواړو پوهانو
د تحقيق له رويه ددغه شعر متعلق مختلف رائې قائمه کړے
شوي لکه همېش خليل صېب د خوشحال بابا ذامن اشرف خان
هجري - عبدالقادر خان خټک، سکندرخان خټک ياد کړي او رښتين
صېب د خوشحال بابا نمسي د افضل خان ذامن علي خان - سعيد
خان - کاظم خان ياد کړي د لته کښې دواړه پوهان ديو بل رد

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي - خو څېړ دا خو تحقیق دے په تحقیق کښې خو چې دریاب ته غوپه وهي نو ملغرې خو به ترې را اوباسي ددې شعر متعلق زهٔ هم د خپل علم او پوهې په رڼا کښې مختصر شان څېړنه روانوي کول غواړم کېدے شي چې داسې نهٔ وي خو جرأت مې په دې وجه اوکړو چې زمانه مخکښې ډېرو عظیمو پوهانو محققینو ددې شعر متعلق خپله خپله رائې ورکړې نو کهٔ زهٔ خپله رائې پېش کړم نو کېدے شي چې ددې نه نوره بنهٔ او دقیقه څېړنه اوشي او څهٔ حقیقت مېدان ته راشي زهٔ چې کومه رائې یا څېړنه وړاندې کوم هغه دا رنګه ده اکثرو شاعرانو په خپلو شعرونو کښې د خپل خاندان ژوند یا دهغوي د زمانې نورو حالاتو متعلق اشارې کړې وي. چا واضحه اشاره کړې او چا په ابجد و چا د معمې په شکل کښې اشاره کړې وي او چا کهٔ چرته هم څهٔ شعر لیکلے وي نو اکثرو داسې هم کړي وي چې د خپلې مدعا بیانولو نه مخکښې روستو یعنې د سیاق و سباق په توګه ئې پېش کړي وي لکه د مثال په طور خوشحال بابا د خپلو زامنو د خپل پلار د نیکهٔ رونو متعلق پوره پوره تفصیلي تصاص لیکلي لکه خوشحال بابا وائي -

- چې د پلار د مرګ مې تېر شو پوره قرن
د صفرې په میاشت او مړه د ماسور
یو زر اتیا کلونه د هجرت وو
چې د مور په خوا مې او مړ مشر کور

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

که په دې شعر غور اوشي نو پوره پته لګي چې خو شحال بابا رح د ځان ذکر کړے لکه د سر مصرعه چې کوم ده "چې د پلار د مرګ مې تېر شو پوره قرن" ورپسې تړلي مصرعه کښې د خپلې مور د مرون نښته يکي او دغه شان نور مثالونه هم د پرښته زما د دې مثال ورکولو مقصد دا دے چې هر کله هم چا ځه داسې شعر ليکلے چې د هغې نه ديو واقعې يا ځه تاريخي خبره سرګندېږي نو د هغې له مخکښې روستو هم هغه شاعر يا ليکونکے تړلے شعر ليکي ځکه چې د مخکښې روستنے تابع وي اوس به د دې خبرې په تتبع کښې د دې شعر وضاحت کوو او را ځي به ليکو د دې شعر له لکه ځنګه چې ويا ندې اووېلے شو۔

ګران هېښ خيل صيب د دوئمې مصرعې له اشرف خان هجري ، عبد القادر خان سکندر خان ، خټے او دغه شان محترم ربنتين صيب علي خان ـ سعيد خان کاظم خان مراد اخټے ۔ حالانکه که په دې شعر مونږ د تحقيق په نظر غور اوکړو نو دا وا ضحه ده چې د سعيد بابا په ديوان کښې د رباعي د غه دوه شعرونه ځان له درج دي نه تړلي مخکښې ځه واقعه يا خبره شته او نه روستو چې د دې مصرعې سره سمون اوخوري نو بس ځانله بيله ليکلې شوې رباعي ده په دې شعر

خان که اطلس دا شعار او دلي دي
د ديو د ديو رو ټو تو کي هم ښکلي دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

که غور او کړے شي نو ددې شعر روښنۍ مصرعه باندې نو
تول متفق یو چې د "خان" نه مراد خوشحال خان ختک دے او شاعر
دهغوي دا شعارو صفت کوي او اکثرو ددغه خاندان شاعرانو
خوشحال بابا په "خان" کلمه سره یاد کړے - او دا لفظ ئې د خوشحال
بابا د پاره په خصوصي توګه طبعي ادبي لهجه کښې استعمال کړے نو
هر کله چې ددې خان نه مراد خوشحال بابا دے او موږ تول ئې منو
نو ورپسې مصرعه "د دیو درېو رونو توکي هم ښکلي دي"
نه مراد اشرف خان، سعید خان کاظم خان، عبدالقادر خان،
اشرف خان هجري سکندر خان شو ولې چې د ځکښې مصرعې نه
خوشحال بابا مراد دے او چې هر کله د غه شان خبره کیږي چې د "خان"
یعني خوشحال بابا اشعار ښکلي دي نو ورپسې "د دیو درېو رونو" نه
دغه مختلف الخیال نوموته څه توک لري.
زما په خیال خو دا سې کېږے شي چې د سعید ختک "د دیو درېو
رونو" رونو نه مراد د خوشحال بابا دونه مراد وي لکه چې
خوشحال بابا وائي -

یو مې سکه رور دے چې ئې لار د حق نیولې
دو رونه مې نور دي یو په نم دوهم په نم

کلیات خوشحال

نو چې هر کله د خوشحال بابا درې رونه شته چې د هغوي نومونه
دا رنګه دي • د سکه رور نه ئې مراد فقیر جمیل بیګ دے ددې دوارو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور ځلوزۍ وه دوه رونړه يې مېرنه (ناسکه) دي چې يو يې شمشېرخان چې مورئې اصيره وه بل رورئې ميرباز خان چې مورئې مهمندزۍ وه دنوښار د ملک ميرباز لور وه - څونکه سعيد بابا د دغه زماني دے په دغه خاندان کښې تعلق لري دد غه خاندان دعلم و فن نه پوره پوره اشنا او واقف دے نو هغه ځکه ليکي چې دخان اشعار خوښکلي دي خو "د ديو" يعني د خان د دريو رونړو اشعار هم ښکلي دي ځکه چې محکښې د خان ذکر دے او ورپسې وائي "د ديو" نو په دې "دريو" سوچ پکار دے ولې چې دسياق و سباق نه پته لګي چې محکښې ذکر شوي سړي رونړه يادوي کله چې اشرف خان هجري عبدالقادر خان خټک - سکندر خان خټک ئې مراد وے نو بيا به ئې د خان نه پس دويمه مصرعه کښې په واضحه داسې ليکلي وو -

"د ديو دريو زامنو ټوکي هم ښکلي دي"

خو شاعر ته معلومه ده چې د خوشحال بابا د غه درې واړه رونړه هم ښه شاعران وو او شعرونه ئې ليکلي وو چې په دغه رونړو کښې ئې خود فقير جميل بېګ د شعرو شاعري علم و ادب سره د تعلق متعلق واضحه اثار موجود دي - چې د منظومو شعرونو سره سره ئې د فارسي ګرانقدر نسخې په بشپړو حالاتونو کښې پښتو اکېډيمۍ کښې د د ل تذکرة الاولياء - نورمحمديه په نوموړو قلمي پرتې دي ياتې شو د دوه نور رونړه شمشېر خان او ميرباز خان نو کېدے شي چې پرته د دوي ادبي اثار وو يا دي خو لا تر اوسه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

په لاس نه دي راغلي او سعید بابا ته هغه زمانه کښې معلوم وو نو ځکه یې د"خان" د درې روڼو بیان کړے دے. او دغه شان ډېر څېړندوال اوس هم دا وائي چې د خوشحال بابا نور هم ډېر کتابونه وو خو پته نیشته چې څه شول کېدے شي چې چا سره کورونو کښې پراته دي او بنا ئې یې نه. زما د دې تحقیق خلاصه دا رنګه ده چې د سعید بابا د دې شعر نه د خان درې روڼه فقیر جمیل بېګ[1]. شمشېرخان[2] او میرباز خان[3] مراد دي نه چې د خان زامن اشرف خان. عبدالقادر خان. سکندر خان یا د خان نمسي علي خان. سعید خان، کاظم خان. او عجیبه خبره خو دا ده چې هر کله سعید خپله شعر لیکي نو بیا ولې په دغه درې روڼو کښې ځان حسابه وي درې روڼه خو یکار دي چې نور وے. سعید بابا په کښې نه دے شمار وي چې شعر خو د هغه دے. دا وو زما د دې شعر متعلق څېړنه خو دلته زه بیا یو ځل دا خبره تکرار ووم چې زما دا څېړنه یا راې ختمه نه ده او نه صحي کېدے شي خو د خپلې پوهې په رڼا کښې ترې زما دغه مراد وو. کېدے شي چې نور قدرمند پوهان محققین ترې نه ښه او صحي نچوړ را وباسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- دیوان سعید مرتبه همیش خلیل اداره اشاعت سرحد پېښور جون ۱۹۶۳ ز

۲- تاریخ مرصع د افضل خان خټک د خدای بخښلي دوست محمد کامل په توجه نوی سره د یونیورسټي بک ایجنسي پېښور له اړخه چاپ

۳- دیوان خوشحال خان د دوست محمد کامل چاپ

۴- پښتو میاشتنی مجله ګڼه ۷-۵ نېټه اپریل مئ ۱۹۹۶ ز د پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي له اړخه چاپ -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

صَدیقؒ څوک دے

پخوانو پښتنو شاعرانو کښې د صدیق په نامه ګڼ شاعران تیر شوي دي او په ګڼو تذکرو کښې ئې ذکر راغلے دے لکه د مثال په توګه پښتانهٔ شعراء دریم ټوک کابل چاپ کښې ستر محقق او روانښاد عبدالحی حبیبي په صفحه ۲۲۷ لیکي.

محمد صدیق یو خوږ ژبې متي شاعر وو چې د ۱۳۶۲ق کال نه اوشا کښې مړشوے دے او وائي چې د ښېوې په کړیګ کښې ښخ دے.

دده یو غزل ښاغلي حبیبي صاحب موندلے دے مطلع ئې دا رنګه ده

دا شکر دے چې مې یار راغے

زلال د وصال مې دوبار راغے

بل صدیق چې زوړ منظوم طبي بیاض ئې د پېښور یونیورسټي پښتو اکېډمي کښې په سلسله وار په غ۲۲۶ موجود دے ټول ۹۶ مخونه لري په هر مخ ئې ۱۷ شعرونه لیک دي د میاشتنۍ اباسین پښتو اکتوبر ۱۹۹۰ء په حواله ستر شاعر ادیب ښاغلي رومان ساغر څخه هم ددې طبي بیاض منظومه خطي نسخه شته د دواړو نسخو په ابتداء کښې دغه شعر لیک دے.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

د حاجي عبدالله زویه
اې صدیقه تحقیق بویه
اول رنځ او دارو زده کړه
د غه پس يې دوایه کړه

ارواښاد صدیق د ۱۳۰۰ هـ څوا و شا تېر شوی دی د پېښور ځوروشا وسېدو. بل یو صدیق چې ارواښاد عبدالحی حبیبي پښتانهٔ شعراء اول ټوک کښې په صفحه ۲۸۳ ذکر کړی دی -

د صدیق د ژوند حالات او دیوان موږ ته نهٔ دی رارسېدلي ولې چې کوم لږ غوندې اشعار یې موږ اولیدل ددې نه معلومېږي چې دی یو جوشي او رښد شاعر دی ددهٔ کلام کښې د عشق او عرفان جلوې برېښي او د تصوف ښې ښې نکتې په روان شعر کښې بیانه وي -

ددې صدیق غزلې د پادري هیوز په کلید افغاني کښې یک دي په پټ ستوډي پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۲ع کښې راغلې دي. دیوان صدیق چې اوس اوس یې موندلی شوی او په کابل کښې د افغانستان د علومو اکاډمي د ژبو او ادبیاتو انستیټیوټ له اړخه د ارواښاد څېړنوال دوست محمد شنواري په سریزه څخه په کال ۱۳۵۸هـ ش او ۱۹۷۹ع کښې چاپ شوی څو تر اوسه دا معلومه نهٔ شوه چې صدیق څوک دی د کوم ځای دی د چا څهٔ دی د کومې کورنۍ سره تعلق لري لکه دوست محمد شنواري د دیوان صدیق په سریزه کښې لیکي -

صدیق هم زمونږ د هغو ډېرو شاعرانو څخه
دے چې سوانح او پوره واقعات یې مونږ ته
نهٔ دي معلوم -

د وخت د تېرېدو سره سره د ډېرو نورو وړوکو شاعرانو حالات د تحقیق په رڼا کښې معلوم شوي او معلومېږي یو څه مخکښې ولیکلے شو چې ارواښاد حبیبي یې دیوان نهٔ وو موندلے خو اوس دغه دے دیوانِ صدیق چاپ شو - د صدیق د ژوند حالات تر اوسه په پرده کښې پراته دي خو زهٔ غواړم چې د صدیق د ژوند حالات د هغهٔ ځائے ځاېګے د کورنۍ تعلق د خپل تحقیق په رڼا کښې یې ځائے کړم خو دا هم ویلم چې زما دا تحقیق ختمي او آخري نهٔ دے کېدے شي چې نور درانهٔ محققین یکوالړېږي د خپل تحقیق په رڼا کښې راڅه ښکاره کړي او اصل مرام ته اورسي داسې ډېر ځواني شاعران تېر شوي چې د ډېرو عالمانو محققینو پرې بحثونه کړي او د ډېرو بحثونو ته رسېدلي او څوک د دغه بحثونو باوجود هم لا متنازعه دي - پښتو ادب کښې د خوشحال بابا کورنۍ ته ډېر لوړ مقام حاصل دے که خوشحال بابا دے او که د هغوي ګڼ زامن چې پښتو ادب ته یې په نثري او منظوم توګه لویه برخه ورښښلې د غه شان د خوشحال بابا ورور چې جمیل بېګ جمال خان او په روحاني دنیا کښې په خواجه جمال الدین او فقیر بابا شهرت لري هم په فارسي ادب کښې او هم په پښتو ادب کښې نثر او شعر دواړه ولیکلے او یکلے نور کله چې دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

توله کورنۍ ددې فن نه واقفه ده نور فقیر بابا ځامن به هم
لکه دخپل تره دځامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب
نه آشنا وي - او دغه شان به یې خپل خاندانی روایات مرکون
ته نه وي ورکړي او هم دغه شان تر اوسه دغه کورنۍ په
پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندی او لوړ ساتلی دی
چې لکه دخوشحال بابا نوم د سیاست او مرنتوب سره سره
په ادب باندې هم خور ورد ے او دغه ورور جمال خان (جمیل بیگ)
روحاني دنیا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې
یې نوم تیاره کښې پروت دے دراقم د څېړنې په دنیا کښې
صدیق چې دیوان یې او چاپ دے د جمیل بیگ (د جمال خان) نوې
دے او دا خبره زه د ځانه نه کوم بلکه د کلکو او مضبوطو شهادتونو
په دنیا کښې دلته یکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي - د
فقیر جمیل بیگ (جمال خان) د ځامنو متعلق تاریخ مرصع د افضل خان
خټک کښې یک دي چې د هغوي دیارلس ځامن وو څلور یې بېبیانې
وې دراقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دے او د فقیر بابا
په مناسبت سره یې اولاد ته فقیر خېل میاګان وايي چې د پښتونخوا
په کوټ کوټ کښې پراته دي دراقم سره د خپل خاندان مستنده
او مفصله شجره نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دے چې د
انجمن اتحاد جمال خېل (فقیر خېل) چشمې اکوړه خټک له اړخه
د میاں فردوس شاه فقیر خېل په زیار او ډېر کړاو سره چاپ
شوے ده دغه شجره نسب فقیر خېل له مخه د فقیر بابا د مشرې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

تول‌ه کورنۍ ډ‌ډې فن نه وا قف‌ه ده. نو د فقیر بابا زامن به بې شکه د خپل ټولهٔ د زامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب نه آشنا وي. او د غه شان به يې خپل خانداني روايات مرګون ته نهٔ وي ورکړي او هم د غه شان تر اوسه د غه کورنۍ په پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندے او لوړ ساتلے دے چې ښکه د خوشحال بابا نوم د سیاست او مړښتوب سره سره په ادب باندې هم خور ورد ے. او د هغهٔ ورور جمال خان (جمیل بیګ) روحاني دنیا خپله کړې ده. نو په دې وجه په پښتو ادب کښې يې نوم تیارهٔ کښې پروت دے. دراقم د څېړنې په دنیا کښې صدیق چې دیوان يې او چاپ دے د جمیل بیګ (د جمال خان) زوی دے او دا خبره زهٔ د خاته نهٔ کوم بلکه د ګلکو او مضبوطو شهادتونو په دنیا کښې دلته لیکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي. د فقیر جمیل بیګؒ (جمال خان) د زامنو متعلق تاریخ مرصع د افضل خان خټک کښې لیک دي چې د هغوي د یارلس زامن وو څلور يې بیبیاني وې. راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دے. او د فقیر بابا په مناسبت سره يې اولاد ته فقیر خېل میاګان وایي چې پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پراته دي. د راقم سره د خپل خاندان مستنده او مفصله شجرهٔ نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دے چې د انجمن اتحاد جمال خېل (فقیر خېل) چشمې اکوړه خټک له اړخه د میاں فردوس شاه فقیر خېل په زیار او د ډېر کړاو سره چاپ شوے د د غه شجرهٔ نسب فقیر خېل له مخه د فقیر بابا د مشرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنځې "رابعه بي بي" پنځه زامن وو چې نومونه يې دا دي: محمد صديق (رح) - محمد اسحاق (رح) - محمد ابراهيم (رح) - محمد عتاق (رح) - محمد صالح (رح) وو. محمد صديق په ټولو رونړو کښې مشر وو د فقير بابا د وفات نه پس د پلار د سجاده نشين وو مزار يې د خپل پلار د قبر د چارديوارۍ نه په مغرب کښې ځان له چار ديوارۍ کښې دے په خپل خاندان کښې د فقير محمد صديق په نامه شهرت لري د پرېښه عالم شاعر صوفي ولي الله تېر شوے دے راقم هم د محمد صديق په اولاد کښې شمارېږي -

د جمال خان بابا د اولاد په باره کښې ستر ماهر انساب اروا ښاد عبد الحليم اثر افغاني په خپل يو مقاله اخلاقنامه په خوشحال ريويو جلد ۳ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۷ صفحه ۲۵ باندې ليکي -

افضل خان دا ذکر نهٔ کوي چې محمد اسحاق محمد ابراهيم د محمد صديق کشران رونړه هم دد ه ٔ د پلار محمد اشرف خان نه هم مشران وو هم د پرېښه ٔ شاعران وو -

د صديق د ديوان باره کښې د افغانستان ستر څېړنوال ګران هېواد مل زلمے په خپل يو تاليف د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې چې د افغانستان د علومو اکېډمي له اړخه په ۱۳۶۳ هـ ش او ۱۹۸۴ ء کښې چاپ شوے په صفحه ۸۱ باندې ليکي -

ديوان صديق :- ويونکي: صديق - د تدوين کال نامعلوم د ليک کال او کاتب نامعلوم - خط نستعليق -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

یک دود؛ ختکي ـ کاغذ نړے کشمیرے ـ

ددې کتاب په کښو غزلو کښې دختکو ژبه لهجه استعمال شوې ده ددې پوره یک نه معلومه شوه چې د صدیق د دیوان یک دود ختکي دے او په دې لحاظ هغه ختک وو که چرې بل قوم سره ئې تعلق لرلو نو خامخا به ئې د هغه قوم ژبه استعمالوله.

دا څو وو د یکوال په نظر کښې د صدیق ختکوالي ثبوت ـ اوس لا څو د دیوان د غزلو په تناظر کښې د صدیق د زمانې د قوم د ځاے ځائګي او سلک پیژندنې طرف ته چونکه د صدیق د زیږیدنې نېټه پوره نه ده معلومه څو د دیوان په یو غزل کښې چې نومره ۱۳۶ لري او په صفحه ۱۰۷ باندې یک دے په هغې کښې د خپلې زمانې او سیاسي نظریې او پښتونولۍ په باب څۀ معلومات راکوي په دغه غزل کښې د پښتنو او مغولو تر منځه (۱۰۸۳ ه ق) کال د محرم د میاشتې دویمه (۱۶۸۲ع) کال د اپریل ۳۰مه نېټه د خیبر مشهوره جګړه یاده وې چې د مغولي لښکر مشر د کابل صوبېدار محمد امین وو په دغه جګړه کښې د دښمن فوځ ماتې اوخوړه چې د خوشحال بابا په قول څلویښت زره فوځ په کښې هلاک شو په دغه وخت کښې صدیق ځان هک بولي د دغې جګړې او هکوالي متعلق واېي ـ

حق د پښتنو دے که اوس بیا د ننګ د پاره
سور په شهزاده کا دغه تورځوني غبېر

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

وړاندې زه هلک وم چې پرې دوب محمد امین شو
ښه ښه شهیدان وو ډېر مغولي شوې پرې ډېر

په دې شعر کښې د شهزاده نه مراد اورنګزیب دے - د دې نه معلومه شوه چې صدیق په دغه وخت کښې هلک وو د دیوان صدیق سریزه کښې ستر محقیق اروا ښاد دوست محمد شنواري د صدیق د هلکوالي متعلق په صفحه (ز) لیکي -

د هلک د کلمې نخښه معلومېږي چې دے به (۱۶-۸) کلن وو په دغه حساب به د (۱۰۷۰ ه ق) د کلونو په حدودو کښې زېږېدلے وي - د دغه جګړې کال (۱۰۸۳ ه ق) وو په دغه وخت کښې صدیق خان هلک بولي اروا ښاد دوست محمد شنواري په دې حساب د صدیق د زېږېدنې نېټه ۱۰۷۰ ه ق ښائي او هم دغه زمانه د فقیر جمیل بېګ زمانه وه د فقیر بابا د زېږېدو نېټه هم صحي معلومه نه ده ځوک يې د خوشحال بابا مشر ګڼي او ځوک کشر د خوشحال بابا د زېږېدو نېټه ۱۰۲۲ ه ده نو که جمیل خان چرې مشر وي نو د زېږېدو نېټه به يې ۱۰۲۰ ه یا ۱۰۲۱ ه وي او که چرې مونږ يې کشر واخلو نو د زېږېدو نېټه يې ۱۰۲۳ ه ده د وفات کال يې ۱۱۱۶ ه معلوم دے او دا کال يې د ابجدو په حساب هم د شعرونو په رڼا کښې لیکلے شوے - نو که چرې ۱۰۲۳ ه يې زېږېدنه وي نو د قیاس په دوسره کېدے شي چې واده يې د شلو یا دوېشتو کالو په عمر کښې کړے وي نو دس کله چې فقیر جمیل بېګ واده د شلو کالو په عمر کښې کړے وي نو ۱۰۲۳ سره چې شل کاله جمع کړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ۱۰۴۴ ه زمانه ترې را اوځي نو معلومېږي چې په ۱۰۴۴ ه کښې يې واده کړے وي او چې محمد صديق يې د دغه رو ښې واده نه پس اکېږي نو د پورته شعرونو په رڼا کښې صديق ۱۰۷۰ ه کښې هلک دے نو په دې حساب سره ۱۰۷۰ ه نه چې ۱۰۴۴ ه لرې کړې نو د پلار عمر يې په دغه وخت کښې ۲۶ ر شپږ ويشت) کاله جوړېږي او د صديق عمر په ۱۰۷۰ ه کښې (۲۶) کاله دے او هم د غه وخت د هلکوالي وخت وي ددې نه هم ثبوت ته رسي چې دا صديق د فقير جميل بېګ زوې دے۔

دا خو يې وو دژوندانه او زماني حال او س ګورو چې صديق په دغه غزل کښې د خپل ځائے ځائيګي باره کښې څه ليکي۔

درېغه که وطن په تورو غرونو د صديق دے
مه وای په نوښهر ملک يې مه وای اشغر

او بل يو شعر کښې ددې غزل ليکي۔

که د زړه رضا دې ده چې مجنون ګورم
تر مجنون صديق بتر شته په نوښهر

او د خپلې علاقې باره کښې د خپل يو غزل نومره ۳۰۵ صفحه ۲۴۵ باندې ليکي۔

چې د زړه په رازې نه پوهېږې څه کړم
په خصلت کښې مهمندي کړې خدا ے د نورې
د اناړو سرې دانې پيش ندے نه شي
خدا ے وتاته کړې اناړو کښې زيرې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

دا څلور واړه شعرونه بحث غواړي او چې بحث پرې اوشي نو هله به ترې نتيجه راوځي په رومبني شعر کښې صديق نوښار او اشنغر ياد کړے او بل شعر کښې ئې صرف نوښار ياد کړے. نو دا دې نه معلومه شوه چې دا هم دغه صديق دے کوم چې د جميل خان زوې دے او خوشحال بابا ورارهٔ دے ځکه چې دواړه کلے اکوړے او چشمې او خوا و شا علاقې وې او حکومت ئې تر لرې پورې وو دا علاقې په نوښار کښې شاملې وې او په دې وجه صديق د خيل کلي چشمې او تنګاروچې دغه هم د دوې جائيداد او کلے وو ذکر په دې وجه نهٔ کوي چې دا وارهٔ کلي دې نو ځکه چې دا وارهٔ کلي په دغه لويه علاقه نوښار کښې شمار دي نو په دې وجه ئې د نوښار ذکر کړے دے کېدے شي چې د اشنغر ذکر په وجه ځنې ليکوال او لوستونکي ديو بل صديق چې د چارسدې هشتنغر ملک وو په تاريخ مرصع د افضل خان ختک کښې ذکر دا غلے او هغه ذکر د تاريخ مرصع په صفحه ۳۹۰ او اقتباس ۳۲۴ کښې داسې ليک دے

چې ناصر خان کابل ته او رسېد و ګماشته ئې
د فوځ په معرفت د صديق چې د چارسدې
ملک وو د بادشاه زوې په تحصيل روان کړه.

دا دې نه معلوميږي چې دا صديق بل صديق دے د چارسدې ملک دے په چارسده اشنغر کښې سکونت کوي ځکه چې ناصر خان ګماشته دده په معرفت چارسدې ته راستلو دے په نوښار

کښې نهٔ اوسېږي د شاعرۍ ذکر ئې هم نیشته شاعر نهٔ دے صدیق کهٔ ذکر د اشتغر کوي نو ضروري نهٔ ده چې صاحب دیوان صدیق دے د دغه شعر په وجه د اشتغر وي دا معلومه شوه چې دا صدیق د فقیر جمیل بېګ رح زوې دے د افضل خان خټک د ناکردو او جګړو د لاسه چې د غه هر څهٔ په تاریخ مرصع کښې درج دي د تورو غرونو ارماني دا اشتغر په لوړ هم دا غلے دے ددې صدیق اولاد دَ اشتغر په ښېرپاؤ نومې کلي کښې په کم تعداد کښې د فقیر خیلو میان ګانو په نوم څان له یو چم کښې مېشته دي صدیق په دغه وخت کښې په اشتغر کښې ناست دے او د خپل وطن نوښار د تورو غرونو ارمان کوي او څکه وائي

ع درېغه کهٔ وطن په تورو غرونو د صدیق دے

موږ دا صرف په دې صدیق د اشتغر کوله نهٔ شو داسې خو دَ صدیق د ترهٔ زوې سکندر خان خټک په خپل یو شعر کښې وائي

زهٔ سکندر په جانه کوړ کښې فاقه نهٔ یم
همېشه د خپل وطن امید رجا خوړم

دا شعر سکندر خان په دغه وخت وائي چې دے دغه وخت دَ وخت د آفریدیو علاقې جیناکوړ نومې کلي کښې وو چې د هغه څایه به افضل خان په اکوړي حسې کولې نو ایا موږ به ددې شعر نه مراد دا اخلو چې سکندر خان د جیناکوړ وو څکه چې په شعر کښې ئې جیناکوړ یاد کړے نو نا۔

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ہمیشہ د خپل وطن امید رجا خودم

د غه ئې هم یاد کړي نو د غه شان صدیق هم د تورو غرونو ذکر کړے دے او دي شعر سره به ځه کوو -

تر مجنون صدیق بتر شته په نوښهر

دلته یو ښکارا او واضحه ثبوت د صدیق د ځائے د هغه په دي شعر کښې موجود دے

چې د زړه په رازې نه پوهیږي څه کړم

په خصلت کښې مهمند ے کړي خدا ے د خوړې

په دې شعر کښې صدیق د خوړې ذکر کوي او د خوړه هم د غه علاقه ده لکه خوشحال بابا هم په یو شعر کښې وائي

په تیراه په سوات په خوړه دره در شوم

بیام کوم لوري ته ته بیا یې اسمانه

او د غه شان صدیق د خوړې د علاقې ذکر کښې تشبیه د امادو سره دا نو سره کوي کومې علاقې ته چې خوړه وائي یا چې کوم کلي په خوړه کښې آباد دي د هغې متعلق دوست محمد کامل اروا ښاد د تاریخ مرصع په نوټو نو کښې په مخ ۲۱۹ کښې

خاورې ته نژدې مغرب رویه څخه شمال ته د سرائې

اکوړه جنوب څخه مشرق ته د منتهئ مشرق ته

دا تول ځایونه د خټکو په خوړه تپه تحصیل

نوشهره کښې دي -

ستر محقیق سرفرازخان عقاب خټک په خپل تالیف تاریخ خټک مطبع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمیدیه پرېس پېښور چاپ کال ۱۹۴۵ء کښې په صفحه ۱۸۲ د خوږه سرخط لاندې تفصیلي بحث کړے دے چې د دغه کښې لږ غوندې یو دوه کرښې را ځلم -

خوړه کا دوسرا اهم مقام نظام پور ہے یہاں اور شیدو

میں اکوړ خیل بستے ہیں چشمئی میں فقیر جیں بیگ کی اولاد بستی ہے

په دې علاقه کښې پېلوسې - د بېړو اوښي ر کوکښې) ګوګړې په ګڼ تعداد ځنګل په شکل کښې ولاړې دي او دد غه خلقو د آمدن ذریعه ده - دا خو وو د صدیق د ځائے ځائیګي باره کښې بحث او ددې بحث نه معلومه شوه چې دا صدیق د خټکو د علاقې وو او فقیر بابا هم ددې علاقې سره نسبت لرلو -

دلته په بل یو شهادت د خوشحال بابا سره د پوخ نسبت د ورارۀ او ترۀ د هغه دیو شعر په دنیا کښې یکم هغه شعر دا دلته دے - دا شعر د دیوان صدیق په صفحه ۱۵۸ په ۱۹۸ نمبر غزل کښې یک دے -

دا غزل د خان ددې غزل جواب دے
کۀ دا ستا ستر کی را وچار باسم ځان نشته

په دې شعر کښې صدیق خوشحال بابا "د خان" توري په احترامي طمعه کښې یاد کړے دے او دا ښکاره خبره ده چې د خوشحال بابا د کورني تولو شاعرانو خوشحال بابا د احترام او عزت په توګه "د خان" په طمعه سره په ځېلو شعرونو کښې یاد کړے دے لکه عبدالقادر خان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ختک چې د خوشحال بابا زوی دے د خپل پلار ډیر مشهور شعر په جواب کښې وائي -

دا غزل په پښتو ژبه چې بیان عبدالقادر کړو
ډیر غوړن یم که بې خان وائي بل یو پښتون هسې

او د غه شان اشرف خان هجري په خپله مرثیه کښې وائي -

له حیا به تن د خان خوړلے نهٔ شي
په دا خوي که هر څو زمکه بې حیا ده

کامګار ختک هم د خوشحال بابا ذکر د خان په نامه کړے دے لکه وائي

دا غزل چې کامګار اووے په پښتو کښې بې له خانه
له دا هسې کښلې نهٔ دے هیڅ شاعر په خپل دیوان

سعید ختک هم وائي -

خان کهٔ اطلس دا شعار و ودلي دي
د دیو دري روښ تې کې هم ښکلې دي

د غه شان کاظم خان شیدا د خوشحال بابا ذکر خوشحال په د خان په احترامي نامه سره کړے دے لکه وائي -

د افغان له شعرا په شیدا باندې
دا ادب په مقتضی د خان شرف دے
شیدا "خان" په دې کامیر د شاعرانو
کهٔ مرار وته یې عرض دي تا انشا شي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

ددې مثالونو نه ثابته شوه چې صديق هم د دغه کورنۍ
شاعر دے د خوشحال بابا نوم په احترام سره ځکه د هغهٔ د زامنو
په ځان په شعر کښې اخلي. نور چا که ذکر کړے نو خوشحال ئې ياد کړے
خو چې د زامنو او د ورېرونو د خان په نامه ياد کړے چې په دغه کښې
د خپل سکه ورور جمال خان زوی صديق ئې هم د خان په نوم يادوي
د خپل خاندانې رقابت په وجه د مغلو سپکه او نفرت په خپلو
شعرونو کښې څرگنده دي او د دغه نفرت په وجه هغه پښتنو
ته هم سپک گوري کوم چې د مغلو نمک خواره دي لکه په خپل يو غزل
کښې په صفحه ۱۰۷ باندې ليکي

توره شړې به ده نيمه ننگ نيمه په سر
ورک شه د مغلو د بخشش منديل په سر
واړه پلو ني شول پښتانهٔ چې پسې د غلي
ننگ وته ئې شا کړه له مغلو غواړي زر
حق د پښتنو دے کهٔ اوس بيا د ننگ د پاره
څوړ په شهزاده کا د غه تور خوني په سر
روان ئې زهٔ هلک وم چې پرې دوب محمد امين شو
بنهٔ بنهٔ شهيدان وو په مغول شول پرې ډبر
هيڅ نهٔ دي نابوده يوسفزي د ننگ په کار کښې
نوم ئې د زمري دے تر شمال دي لا بتر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځني که منصب خوري خولا کوړ په خپل وطن دي
پسې شو د مغولو حمزه کوره ګېږي خس
حال د پښتنو د ننګ په کار کښې راښکاره شو
واړه هیڅ کاره نه بې حیا نامرد بشس

په دې شعرونو کښې یې زیات رنګ د خوشحال بابا د خیال ښکارې صدیق هم د هغه پښتو غندنه کړې ده کوم چې د مغولو په سرو پیسو پسې منډې وهلې او خپل ننګ یې په هغوی خرڅ کړے وو او د دې شعر نه یې د هغه خانداني جذبه غیرت ښکارېږي او په دې وخت ارمان کوي چې

نه مومند اېمل شته نه خوشحال دریا شته
نه د ښنګو غلجي ـ له پښتونخوا نې شو غر

او د غه شان د خپل ننګیال توریال تره خوشحال بابا وینه د صدیق په رګونو کښې تېره شوې ده او صدیق هم د میړني خلقو تاثه کړې ده په دې حقله ځېړنوال دوست محمد شینواري په خپله سریزه کښې لیکي ـ

په کلاسیکي ادب کښې صدیق د نورې پوړې شاعر دے په اشعارو کښې یې د بې داسې غزلې شته چې په نازک خیالۍ کښې د حمید او شید شعارو اشتراول دي د شان د پاده د دیوان په غزل ۱۰۹ ، ۳۰۹ کتلے شئ خو صدیق باندې د خوشحال رنګ زیات ښه دے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي صدیق د تورې میړنتوب شجاعت مټین شاعر دے لکه وائي

میړنې په میړنتوب سره یادیږي
د نامردو کله څوک وائي سندرې
د زمري نامه پرې کیږده نموي څه دي
ځوان به ځان کاندي د تورو په میدان غوڅ

څنګه چې ارواښاد حبیبي او ارواښاد دوست محمد شینواري ویلي دي چې صدیق د تصوف او سلوک نه اشنا وو صوفي شاعر هم وو نو دلته کښې مونږ ګورو چې صدیق واقعي د تصوف او سلوک د دورونو نه تېر شوے وو د هغه صوفیانه شاعري که اوکتے شي نو د شعرونو نه معلومېږي چې صدیق مرید دے تصوف هم کړے دے یعنې صدیق دیو کامل پیر نه بیعت هم کړے وو او مریدي یې اختیار کړې وه لکه دا لاندینې شعرونه مونږ ته ښائي -

هر چا وته خواږه ترنې شکر دي
د صدیق وښل د پیر له برکته
د مرید تعظیم د پیر عزت طلب دے
د استاد طلب نه یې مردوده
تمامي قباحت دا وي که باور کړه
چې مرید د خپله پیره شي مردود

او دغه شان د دیوان په صفحه ۲۵۰ وائي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ثابت په شریعت شي
نو سالک د حقیقت شي
د توحید ډیوه کړي بله
چې روان په طریقت شي
بې پرواه به د فتن کړي
چې د پیر په معرفت شي
د تلقین ذکر حاصل کړه
چې مشغول په محبت شي

ددې شعرونو نه معلومېږي چې صدیق د صوفیت او د تصوف درجو ـ منازلو د پیرۍ او مریدۍ ادابو نه پوره پوره واقف دے او په تصوف کښې د یو استاد حیثیت لري هغه ځکه چې د صدیق پلار فقیر جمیل میاں هم یو ستر روحاني مقام درلو او د جذب و حال په مستۍ کښې مست د لوې الله په معرفت او د حق رښا موندلو د پاره سرګردانه وو او د شریعت او طریقت نه پوره پوره خبر وو په دغه وجه صدیق هم د دغه مکتب طالب علم وو او په دغه مکتب کښې لکه د پلار لوړ مقام درلو. ددې دومره تفصیلي بحث نه پس مونږ ته معلومه شوه چې صدیق ګمنام نه دے سوانح ئې معلوم شو صدیق خټک دے د خوشحال بابا د سکه رور جمیل میاں (جمال خان) مشر زوې دے د دغه زماني دے د خوشحال بابا د شعرونو رنګ پرې اثر اندازه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے - د خوشحال د وخت د جګړې ستاسته یې کړې خپله علاقه او
کلي یې خوږه او هوښیار ښېلي دے - او د خوړې کښ کښې یې ستاینې
دي د مغلو بد یې ویلي دي د خوشحال بابا په شان یې د
میړنتوب بهادرۍ شجاعت ستاینې کړې - او څنګه چې یې د تره
د اپسل خان او دریاخان سره د صفوي د میړنتوب په وجه مینه
ده نو دغه شان یې د اپسل خان - دریاخان او خپل تره
خوشحال خان سره خپله مینه ښکاره کړې - د تصوف د مختلفو
منازلو او درجونه واقف او د دغه مکتب استاد کامل دے او
صوفیانه اشعار یې هم ویلي ځکه یې ختکو الله داد که چرې د
بل خاندان سره یې تعلق وے نو په دیوان به یې د بل چا
رنګ زیات وو خو معلومیږي چې د خپل تره په وجه یې
په شعرونو د صفوي رنګ زیات دے او د پلار په وجه یې د
تصوف رنګ ددې تېلو شواهدو نه معلومه شوه چې صدیق
د جمال خانؒ رجمیل بېګؒ فقیر بابا زوی دے د خوشحال بابا وداده
دے او د صاحب دیوان شاعر صدیق دے د بده مرغه د دوی
د پلار حالات لا په تیارکښې دي نو په تېره تېره یې د دوی
حالات دا وه د صدیق متعلق د راقم رائې او څېړنه بوی
الله دې اوکړي چې نور تحقیق پرې اوشي او نورې معلومات
دا برسېره شي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- هیواد مل زلمی د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۸۴ م

۲- فقیرخیل فردوس شاه میان شجرهٔ نسب فقیرخیل میانګان انجمن اتحاد فقیرخیل چشمې اکوړه خټک ۱۹۹۱ م

۳- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ م

۴- خوشحال ریویو جلد ۴ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۷ م

۵ د صدیق دیوان د شینواري دوست محمد سریزه ثمنه د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۹ م

۶- دیوان د سکندرخان خټک د دوست محمد کامل مقدمې سره ادارهٔ اشاعت سرحد قیصه خواني پېښور ۱۹۶۲ م

۷- عقاب خټک سرفرازخان تاریخ خټک حمیدیه پرېس پېښور ۱۹۷۵ م

۸- دیوان اشرف خان هجري مرتبه همېش خلیل شاهین برقي پرېس پېښور ۱۹۵۸

۹- حبیبي عبدالحی پښتانهٔ شعراء اول ټوک یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

۱۰- خټک افضل خان تاریخ مرصع د دوست محمد کامل نوټونو سره یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

ابراهیم څوک دے

ابراهیم څوک دے ـ دکوم ځائے دے ـ د چا څهٔ دے ـ دکومې زمانې دے ـ دا یو څو سوالونه دي چې ددې پښتو شاعر په باره کښې پېدا کېږي څو زمونږ لیکوالو ډېر په آسانه حل کړي دي ـ هغه ځکه چې ځان ته دومره سرخوږول نهٔ دي پکار بس څو پاڼې د څېړنې د کتابونو پاڼې دکول پکار دي ـ خبره دے کهٔ نوردعلم تنکي پرې بیا اډانه کوي ـ حوالې د پاره بیا کتابونه راخلي او هغوي پرې هم بې توکه لیکي د پښتو نه مخکښې به زهٔ دلته د ابراهیم باره کښې د مختلفو لیکوالو محققینو دکتابونو نه د اقتباساتو په شکل کښې د هغوي د پېژندنې او د هغوي د زمانې ـ د شاعرۍ او خاندان باره کښې دلته اولیکم نو بیا کهٔ زهٔ د خپل تحقیق په رڼا کښې څهٔ لیکم نو په پوهېدلو کښې به لوستونکو ته اساني وي ـ په دې نوم باندې ډېر شاعران تېر شوي دي ـ خو دلته چې دکوم ابراهیم ذکر کېږي د هغه غزل په "چمن بې نظیر" کښې راغلے دے ـ د پښتو شاعرانو د غزلو یو خطي مجموعه ده ـ یو انګرېز محقق "پادري هیوز" ددغه خطي نسخې نه په خپل کتاب "کلید افغاني" ددې شاعر هم یو غزل را خستے دے دکلید افغاني په سر کښې د افغانستان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر محقیق عبدالله خدمتگار په هر شاعر تعلیقات درج دي هغو ي
لیکي -

> د چمن بې نظیر د شعر د شاعر په باره کښې یو احتمال
> دا دے چې نوموړي دي د کالو خان د غه ابراهیم
> شاه وي څکه چې دي د کلید افغاني د تدوین
> د زماني د شاوخوا اولسي شاعر وو او دَ
> فیاض کیسه چې په کلید افغاني کښې راغلي ده
> دهٔ تشکیل کړې ده د دې نوموړي شاعر په باره
> کښې نور څهٔ معلومات چا ته هم نیشته - (۱)

ستر محقیق پوهاند محمد افضل رضا صاحب د ابراهیم باره کښې د پښتو
ستوري کتاب پښتو اکیډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ ء په صفحه
۲۹۳ باندې لیکي -

> راقم الحروف (محمد افضل رضا) ته پښتو ستوري دَ
> تحقیق په لړکښې د محمد ابراهیم د لاس لیکلي د
> اخون قاسم فوائد شریعت نوم کتاب په لاس
> ورغلو چې په پښتو اکیډمي کښې موجود دے
> په آخر کښې لیکلي دي
> "محمد ابراهیم متوطن خټک مصري بانړه"

---

(۱) پادري هیوز کلید افغاني کابل چاپ صفحه ۱۱۹ د چاپ نېټه
۱۳۵۶ کال د زمري ۱۵.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هر کله چې صفي الله خټک د بانډې ملا د مصري بانډې نوښار تحصیل وو نو کېدے شي چې ابراهیم څه ورځې په مصري بانړه کښې هم تېرې کړې وي او ځکه يې صفي الله خټک په تېرو شوو عالمانو کښې ذکر هم اوکړو.

د ابراهیم باره کښې د افضل رضا صیب د وېنانه پس هغوي د ستر محقق او ارشاد عبدالحلیم اثر افغاني صیب یک هم په دې کتاب کښې هم په دغه صفحه ۴۹۳ لیکي -

د ښاغلي اثر د لیک مطابق ابراهیم د سوات د مشهور بزرګ پیر پرنده صیبؒ په اولاد کښې یو ډېر لوې عالم روحاني بزرګ او د پښتو ژبې د بخواني طرز اسلوب په لیکونکو کښې د موزوني طبقې شاعر او ادیب تېر شوے دے.

په بل ځاے کښې هم په دغه صفحه ۴۹۳ د پټ ستوري کتاب پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ء د اثر صیب لیک لیکي -

او د ابراهیم د لیکلو طرز د اخون درویزه د سبک په پیروي کښې دے هر کله چې صفي الله خټک په میاشت د صفرالمظفر ۱۲۷۳ھ کښې دده ذکر د تېرو شوو عالمانو په حیث سره کړے دے او د میاں صیب محمد عمر د چمکني زوې عبیدالله میاں ګل د خپل کتاب " هفت پیکر" په دیباچه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

> کښې دده د دې قیصې نوم یاد کړے دے او حضرت میاں ګل په ۱۲۲۳ھ کښې وفات شوے دے نو ویلے شي چې حاجي ابراهیم بابا د ۱۲۰۰ په زمانه کښې تېر شوے دے.

اوس راځو د ښاغلي محقیق پروفیسر محمد افضل رضا صیب د یل کتاب د "پښتو غزل" چاپ پښتو اکېډمي پېښور کال ۱۹۷۸ء صفحه ۴۴ باندې یک ته هغوي دده نوموړي شاعر باره کښې لیکي -

> ابراهیم د سوات اوسېدونکے وو. د پیر پرشده صیب په اولاد کښې وو د ۱۲۰۰ھ په زمانه کښې تېر شوے دے د زقوم بادشاه او سیف الملوک قیصې هم لیکلي دي - قلمي ذخیره ئې په قبر کلي کښې دفن ده لاندې یو غزل ئې کلید افغاني کښې نقل کړے شوے دے - غزل ئې د پښتو د قدیم غزل ټولې خوبي لري ټول غزلې ئې راقم الحروف "پټ ستوري" کتاب کښې درج کړي دي -

د افغانستان ستر محقیق او نومیال لیکوال ارواښاد عبدالحی حبیبي صیب د ابراهیم په باره کښې د خپل تالیف پښتانه شعراء اوله حصه چاپ پښتو ادبي مرکز سرائے نورنګ بنوں کال ۱۹۸۷ء صفحه ۷۵ باندې لیکي -

> ابراهیم هم د هغه شاعرانو نه یو دے کوم چې په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

گمنامۍ کښې مړ دے ـ حالات او دیوان یې نهٔ دے پاتې ددهٔ بس د کلید افغاني په ذریعه یو غزل تر دې وخته ژوندے پاتې دے او دے مونږ د همغې په وجه د یو ښهٔ شاعر په حیث پیژنو ـ

ے

چې د عشق سودا په سرکښې م کله مرد یم
سر پرېکړے په میدان کښې د عشق فرد یم
د عشق نوم ځکه په ما باندې سمې شهٔ
وچې شونډې لوندې سترګې کونه زرد یم
د یادداشت بهره به بیا موممم امید دے
لکه تن چې مشغول شوے په یادګود یم
کهٔ مې سر او مال د یار په مینه لاړشي
خدائے دې نهٔ کړه کهٔ پرې ګوم یا پرې سړیم
تعلق هستي مې دواړه پسې شا کړه
جریده د عشق په لار کښې روان فرد یم
دامن واخله چې ې ګرد الوده نهٔ شي
خسته پروت د یار په در کښې لکه ګرد یم
بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
براهیمَ ځکه منت بار د اهل درد یم

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان بل ستر محقق هیواد مل زلمي هم د ابراهیم باره کښي ليکي -

> ابراهیم از شعرای قدیم پښتو است پادری ہیوز غزل ابراهیم را از چمن بے نظیر در کلید افغانی منتخب کرده ابراهیم غزلیات عشقي ميسرود تذکره نویسان، پښتو شعر و شرح حال ویرا ضبط کرده اند ازوست -

بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شول
براهیم ځکه منت باد د اهل درد یم (٢)

دا نو وو د ابراهیم په باره کښي د مختلفو محققینو د تاریخ په رڼا څهٔ ټر شان پېژندنه چي څوک وو د کوم زماني وو . شاعر وو بزرگ وو صوفي وو په دغه تېر شوي تحقیق باندي ټر شان سوچ ښکاردے او چي په اختصار ئې جاج واخلو نو معلومېږي چي دغه ټول تحقیقونه د تضاد ښکار دي او په یو وخت مختلف بیانونه بیان شوي دي ښاغلی افضل رضا صیب په یو ځائے کښي ليکي چي د یو خطي نسخې له مخه متوطن خټک د مصري باندي نوښار وسېدونکے دے او په بل ځائے کښي دا ثو صیب په د ښنا

٢- زلمي هیوادمل فرهنگ زبان و ادبیات پښتو چاپ وزارت تعلیم و تربیه کابل کال ١٩٧٧ صفحه ٧ ، ٨

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

متفق دے چې دسوات د پېښ پوش، اولاد کښې دے او هم هغه غزل یې لیکلي کوم چې جبېبي صېب لیکلے دے۔

البته اروابناد حبیبي صېب په گمنامه شاعرانو کښې اچولے دے او هغوي ته یې حالات نهٔ دي معلوم د هغوي دا لیک دَ قدر ور دے۔

دا ځکه چې زهٔ د خپل نظر په نسله روښانه هر چا ته حق حاصل دے چې څېړنه اوکړي زهٔ څېړنوال نهٔ یم خو دلته د ابراهیم باره کښې د خپلو معلوماتو په رڼا کښې خپله یو نظریه لرم - او خپل دې یک ته حتمي نهٔ وایم - دلته راقم الحروف د تېر شري یک او تحقیق په رڼا کښې څهٔ معلومات او د خپلو معلوماتو د ذخیره کړې یو کول غواړي - او نوستونکو ته د ابراهیم په باره کښې خپله څېړنه پېښ کول غواړي۔

دَ ابراهیم غزل په چمن بې عدیل و گلشن بې تمثیل کښې چې د میان نځوگل کاکا خېل تالیف دې کښې ذکر هم شته میان انځوگل دا کتاب په ۲۵ رمضان ۱۳۰۱ه کښې لیکلے دے او په دې کښې د پښتو غوره هغه شاعرانو ذکر کړے دے کوم چې د خوشحال بابا، رحمان بابا وغیره، تر وخته وو۔

څېړنه چې هر کله څوک کوي نو داخلي او خارجي شهادتونه ضروري دي د چاپېر چل حالات او د نږدې زماني حالات دَ هغې نه پسته حالات نو تحقیق بیا هله پکار دے داسې نه چې بې توکه بې تحقیقه کله د سوات او کله د مصري بانډې راقم الحروف

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

چې کومه نظریه د ابراهیم باره کښې پېش کوي هغه به د یره درج شوي شهادتونو په تله تلې او پېش کوي به یې.

میاں نځوکل چې دکومو شاعرانو ذکر په خپل کتاب کښې کړے دے نو ابراهیم ئې دکومو شاعرانو په زمانه کښې اچولے دے د دهٔ غزل دکومو شاعرانو د وخت سره قافیو ردیفونو سره سمون خوري نو ددې نه به معلومه شي چې دے دهغه وخت شاعر دے نو د سوچ په مونږ ته یو لار او ښائي زمونږ رهنمائي به وکړي او بیا به مونږ په دغه لار خپل مرام ته تګ کوو د دغه زمانې په شاعرانو کښې خوشحال بابا هم یاد شوے دے پښتو ادب باندې ددهٔ او ددوي د خاندان لوې احسان دے. خوشحال بابا نه را واخله زامن. لمسي کړوسي ئې هم د پښتو ادب خدمت کوي لګیا دي. او پښتو ادب ته وده ورکوي.

دغه شان د خوشحال بابا مشر رور چې په جمال خان. جمیل خان خواجه جمال الدین نومونو باندې په مختلفو موقعو یاد شوے هغه هم لکه د خپل رور د توري او قلم خاوند وو او په ادبي میدان کښې د خپل رور خوشحال بابا نه روستونهٔ وو خو بس صرف فرق دا وو چې جمال خان بابا د تصوف، سلوک، معرفت لارخپله کړې ددې هم څخه باوجود جمال خان بابا شاعري هم کوله د شاعرۍ باره کښې افضل رضا صاحب پټ ستوري نومې کتاب او د افغانستان نومیالي او ستر لیکوال عبدالله خدمتګار بختاني په پښتانهٔ شعراء پنځم ټوک کښې په دو مېنو صفحو کښې ذکو سره د هغوي د شعرونو غزلو د بر په وضاحت سره کړے دے. ددوي خطي نسخې "تذکرة الاولیاء" او "نور محمدیه" په نومونو په فارسي ژبه کښې لیکلي په

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو اکېډمۍ پېښور کښې پرتې دي. دغه شان الوشيف مستي افغانستان کښې هم يو خطي د فارسي نسخه پرته ده چې وس وس هغوی د مناقب شيخ رحمکار رح په نوم چاپ کړې ده زما ددې مطلب دا دے چې د خو شحال بابا سکه دور هم په ادبي ميدان کښې د چانه روستو نه دے. نو دغه شان د جمال خان بابا زامنو هم خپل خاندانې روايات قائم او برقرار ساتلي دي. سکه د جمال خان بابا زوې محمد صديق چې د هغوی نه پس سجاده نشين هم وو د هغوی ديوان چې د کابل نه د "ديوان صديق" په نوم چاپ دے.

راځم خپلې مدعا ته چې ابراهيم زما په نظر کښې څوک وے ترکومه چې زما تحقيق دے نو ابراهيم گمنامه نه دے د جمال خان بابا زوې دے سکه د خپل تره او پلار شاعر وو. صوفي وو بزرګ وو. لوستونکي به وائي چې تا سره څه ثبوت دے د دغه زه د خپل ګران مشر مياں فردوس شاه فقير خېل د مرتب شوي شجره نسب نه حواله ورکرم.

د جمال خان بابا شلور بيبيانې وې د هغوی ديار لس زامن وو په هغه بيبيانو کښې د بي بي رابعې چې په قام اسماعيل خېله وه پنځه زامن وو چې نومونه ئې په دې رنګ دي.

١- محمد ابراهيم ٢- محمد اسحق ٣- فقير محمد صديق ۴- محمد عتاق ۵- محمد صالح (٣)

٣- فقير خېل فردوس شاه مياں شجره نسب فقير خان خېل (فقير خېل) ناشر انجمن اتحاد جمال خېل چشمې اکوړه خټک د چاپ کال ستمبر ١٩٩١ ع

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بره بېلګه ثبوت چې د غه شاعر چې ذکر يې په چمن بې عديل وګلش
بې تمثيل مېان اکبرګل او کليد افغاني کښې پادري هيوز کړے
دے ګمنامه نۀ دے ګمنامه ځکه دے چې چا تحقيق نۀ دے کړے د
فقير جميل بېګ جمال خان زوې دے ځکه يې هم په د غه کتاب کښې د
يوې زمانې د شاعرانو په قطار کښې ځاۓ کړے دے۔

د غه شان ښاغلي افضل رضا صېب ليکي چې هغه د مصري بانړې
متوطن خټک چې د تحصيل نوښار يو کلے دے او سېدونکے وو د مصري
بانړې لړ محل وقوع مصري بانړه په اکوړې کښې د سيند په غاړه
ده بلکه دا هم د پښلے شي چې اکوړې او مصري بانړه کښې فرق
نۀ وو بلکه هر کله چې سيند يعنې اباسين خپل رخ بدل کړو نو
مصري بانړې يې جدا کړه اشرف خان هجري هم دا په خپلو شعرو
کښې په تاخت هم ياده کړې ده د جمال خان اولاد په چشمې - اکوړې
نهال پوره - نظام پور - شېدو او د غه شان په نورو ځاو ښا
کلو کښې آباد دے۔ دا هم يو ثبوت دے کېدے شي چې ابراهيم بابا
په مصري بانړه کښې سکونت اختيار کړے وي ځکه چې مصري بانړ
او د غه ټول نزدې ځاو او کلي ځو د هغوي ملکيت او جائيداد و

د لته به زۀ د ثبوت په توګه د ارواښاد ستر محقق عبدالحليم
اثر افغاني صېب يو ليک ته د لوستونکو پاملرنه را وګرځوم هغوي په
خپل يو مضمون چې سرخط يې "اخلاقتانه" دے کښې ليکي -

افضل خان دا ذکر نۀ کوي چې محمد اسحق - محمد ابراهيم
د محمد صديق کشران رونړه هم دهٔ د پلار محمد اشرف خا

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه هم مشران وو هم د پښتو شاعران وو په شال
کښې د "فقیر ابراهیم چشتي" سهروردي یو غزل
داورم -

چې د عشق سودا په سرکړم کله مردیم
سرېږېښوم په میدان کښې سکه فردیم
بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
براهیم څکه منت بار د اهل درد یم (۴)

هغوي یکي په دې غزل کښې مصرعه جرېسه د عشق په
لارکښې روان فردیم دا ښائي چې ابراهیم په مقام د فردیت کښې
وو چې د فنا في الله مرتبه ده چرته د مقام فردیت خاوند ابراهیم
او چرته د افضل خان پلار محمد اشرف خان هجري ځکه افضل خان
ئې ذکر نهٔ کوي -

دا وو د اثر صیب یک . د لته کښې اثر صیب هم دغه ابراهیم
باره کښې مل شان ټیکل کوي . کېدے شي چې هغوي په دې نتیجه
رسیدلے وي چې هغه محکښې تحقیق سمي نهٔ وو بلکه هرکله چې
هغوي ته معلوم شوه چې د جمال خان بابا په زامنو کښې هم شته
او د مصري بانړې او سپیدونکے دے نو درې نه معلوم شوه چې
دا ابراهیم د جمال خان بابا زوې دے . جمال خان بابا چې په فقیر بابا
مشهور دے د غوثیت او قطبیت د درجو نه تېر شوے دے د غه

۴- خوشحال ریویو شماره ۵ پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۷ ص ۲۵

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان د اولادې هم تربیت کړے او د وخت په وخت یې زامن هم سجاده نشین پاتې شوي او د تصوف، سلوک، مختلف درجاتو نه تېرشوي نو شاعري یې هم د تصوف په رنګ کښې رنګ ده لکه په یو غزل کښې وائي

چې خبر په اسرار نهٔ شي د هو هو
په هغو بېړو د هر چا شه تو تو
له اوله پرې د قتل فتوی زهٔ کړم
د غافلو په غزا کړ حي رو رو
څوک غافل خاموشه ناست دي مستغرق شو
څوک فاخته غوندې نارې که په کو کو
بې افتابه ذره چا لیدلې نهٔ ده
ښکاره وي د غمو په څخ سره یو یو
د ستا مخ زما د سترګو منظرګاه دے
ستا مخ په اور مې سترګې شوې لو لو
بې دردان به اهل درد نهٔ شي براهیمه
مرې زړې کهٔ په سل حُله کړې فو فو (۵)

د عبدالقادر خان خټک یو غزل هم په دې قافیه باندې لیکلے شوے دے۔

۵- رضا محمد افضل پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ ص ۴۹۷

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چا موندلے دے نارې وهي هو هو
څوک طالب ځني پښتنه کا کو کو
عریشان يې پرستش کا له قوشیا نو
فرشیان هم پسې کوځي په سو سو
د دوی خبرې مهٔ کوه مطربه
په نغمه کښې يو يو وايه نه دو دو
چې را غلے له عدم دے وجود ته
اواز يو تر سبله کا چې به څو څو
د ځوانۍ شاهين ياغي شو رابه نهٔ شي
کهٔ فرياد د عبدالقادر کاندې قو قو

د عبدالقادر خان بابا هم په دې غزل کښې د تصوف رنګ دے -
دغه شان په چمن بې نظير کښې د خوشحال بابا عبدالقادر خان
خټک، اشرف خان هجري، کامګار خټک، سعيد بابا سکندر خان خټک
وغيره وغيره د هغه شاعرانو غزلې ليکلے شوي دي کوم چې
دغه ټول ديوې زمانې شاوخوا وو - او ابراهيم بابا هم د دغه
زمانې د شاعرانو په قطار کښې اچولے شوے دے -
په ټول تفصيلي بحث به لنډيز نظر واچو -

د جمال خان بابا د وفات زمانه ۱۱۱۶ ه ده - د ابراهيم بابا زمانه
۱۲۰۰ ه ليکلے شوې ده نو دا زما په نظر کښې د عبدالقادر خان خټک
همزولے کم و بيش د ۱۱۴۲ ه د زمانې دے ځکه چې غزلې يې د يو
بل په قافيه روښان ښکاري -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم بابا متوطن ختک د مسري باندې اکوړي او سپد ونکے دے دغه یې د اوسېدو او کلي ثبوت دے بل ثبوت یې دا سې نیشته چې څرنګه په یک کښې راغلے وي د ابراهیم بابا په غزلونو باندې د تصوّف رنګ هم پروت دے۔

ابراهیم بابا د عبدالقادرخان سکندرخان دې د زمانې په شاعرانو کښې بنودلے شوے دے۔

د خوشحال بابا د سکه رور جمالخان بابا په شجره کښې د ابراهیم بابا نوم شته او د زمانې حمون یې هم د هغوي د زمانې سره دے۔

د دې تحقیق په رڼا کښې دا ثابته شوه چې دا ابراهیم بابا هم د جمالخان جمیل بېګ فقیر بابا زوې دے د مور نوم یې بي بي رابعه وو په قام اسماعیل خېله وه۔ ضروري نه ده چې بس دا تحقیق سهي دے بلکه زما د دې مضمون ېکلو مطلب دا دے چې نور پیاوړي محققین دې هم لټون اوکړي او په دغه موضوع دې څه اوليکي چې راروان نسل ترې خبر شي۔

کتابونه:

۱- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي ۱۹۸۴ء

۲- رضا محمد افضل پروفیسر د پښتو غزل پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي ۱۹۷۸ء

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- هیوز پادري کلید افغاني د ټیمرونډوي عبدالله خدمتګار غتاني په سریزه کابل ۱۳۵۶ ش ه -

۴- خوشحال ریویو شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۳ء

۵- هیواد مل زلمی فرهنګ زبان وادبیات پښتو مطبع تعلیم و تربیه کابل ۱۹۷۷ء

۶- خټک عبدالقادر خان خدیقه خټک مدونه و مرتبه انوارالحق سید یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

۷- حبیبي عبدالحی پښتانه شعراء اوله حصه یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور -

۸- فقیرخیل فردوس شاه میان شجره نسب فقیرخیل انجمن اتحاد جمال خیل چشمئ اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ء -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم وروکے شاعر

محمد سعید او د هغهٔ قلمي آثار

زموږ د پښتنو په هره قبیله - خاندان او قوم کښې ډېر لوئے لوئے شاعران - ادیبان - عالمان تېر شوي دي چې ځنې ښکاره دي او ځنې اوس هم په تیاروکښې پټ دي او پېژندګلو ته اړتیا لري چې دا ډېر ستره کول غواړي - خو د دغه خلقو د علم خزانې زموږ د ناپوهۍ په وجه ورځ په ورځ ګردونو کښې پټېږي او موږ د دغه خلقو د علم خزانې نه محرومه پاتې کېږو زموږ د پښتنو په سیمه کښې اوس هم داسې لوئې لوئې علمي کورنۍ شته چې په هغې کښې د لویو لویو شاعرانو ادیبانو عالمانو کتابونه په چاپي او قلمي شکل کښې خوندي پراته دي او د دغه خلقو سره ئې هېڅ قدرو قیمت نشته او د دغه ناپوهۍ په وجه د غه پوهه خلق اوس په نوم ورکو کښې شمار لے شي چې زموږ د پاره ډېر لوئے زیان دے کهٔ چرې د غه قیمتي علمي سرمایه دا ډېره کږے شي نو د راروان وخت نسل به ترې ډېر څهٔ زده کړي - ولې چې د غه نوموړو پوهانو د علم په وجه نه صرف موږ د علم د رڼا نه منوّر شو بلکه راروان نسل به هم په د غه لار چپل تګ تېز کړي او ذهني ثقافتي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي علمي پر مختنگ به نوراهم مخ په وړاندې کړي خو ددې
هر څه با وجود داسې علمي کورنۍ هم شته چې هغوی غواړي
چې د هغوی د اسلافو کارنامې دې په ډاګه کړے شي په دې
سلسله کښې چې زهٔ ئن د کوم نوم ورکې شاعر- عالم نوم رابرسېره
کول غواړم او د نوم نه ئې ګردونه سنړام او د هغوی ورک
قلمي آثار راښکاره کولو باندې ځپله مقاله ښائسته کوم په دې
سبب چې د پښتو ادب په باب کښې نوې اضافه وشي هغه نوم
ورکې شاعر- عالم میاں محمد سعید دے یا څوک چې اول په دې دنیا
راڅو وچې دوی څوک دي د کوم ځائے دي په کومه زمانه کښې
ئې ژوند تېر ولو او د کوم خاندان څخه تعلق لري ددې معلوماتو
حاصلولو د پاره به موږ دوه لارې چلوو یو لار د میاں محمد سعید
د قلمي آثارو په دنیا کښې او بله د هغوی د خاندان د افرادو
دیک یا زباني شهادت نه چې په دې وخت کښې ژوند تېروي او دې
سره به موږ ته دوه اړخیزه ګټور معلومات په ګوته شي - په
خټکو کښې د بهادر بابا چې ابک بابا باندې شهرت لري کورنۍ په
مذهبي سیاسي - علمي او ادبي لحاظ سره لوړ مقام لري ځ
بهادر بابا نوم په روحاني دنیا کښې لکه د ځلنده ستوري ښکاره
دے او هم د غه شان د هغوی زامن د سلوک د لارې د سختو
ریاضتونو نه تېر شوي او د غوثیت او قطبیت درجات ئې موندلي
د بهادر بابا (ابک بابا) درې زامن دو چې د هغوی نومونه
دا دننګه دي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- حضرت کسیر گلؒ معروف به کاکا صاحب ۲- حضرت حیات بابا
۳- حضرت شیخ غفانؒ بابا

دې په تائید کښې د حضرت کسیر گلؒ بابا (کاکا صاحب) د زوي حضرت حلیم گل بابا کتاب مقامات قطبیه و مقالاتِ قدسیه چې میاں معتمد الله کاکاخیل په فارسۍ ژبه کښې چاپ کړې او په اردو کښې ترجمه ئې اروابښاد عبدالرازق کوثر کړې ده په صفحه ۲۳۶ باندې لیکي

حضرت صاحب کے دو بھائی تھے اور دونوں صاحبان ولایت تھے ایک حیات خان صاحب اور دوسرا شیخ عفان تھا جو کہ شیخ جی کے گنبد کے نزدیک دفن ہیں۔

ترجمه:- د کاکا صاحب دوه رونړه وو او دواړه د ولایت خاوندان وو د یو نوم حیات خان او د دوهم شیخ عفان نوميد وچې د شیخ جي (کاکا صاحب گنبد سره نژدې ښخ دي -

د غه شان تاریخ مرصع د افضل خان خټک کښې هم د غه ذکر شوے او ستر محقیق اروابښاد سرفراز خان عقاب خټک هم په خپل کتابچه " کاکا صاحب" کښې په صفحه ۲۹ لیکي -

کاکا صاحب کے دو بھائی تھے ایک کا نام حیات خان اور دوسرے کا نام شیخ عفان -

ترجمه:- د کاکا صبب دوه رونړه وو د یو نوم حیات خان او د بل شیخ عفان وو -

د دغه کتابچې " کاکا صاحب " په صفحه ۳۰ د مناقب شیخ رحمکار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میاں شمس الدین کاکاخېل (قلمي) په حواله سرفراز خان عقاب خټک د کاکا صیب د دوؤ باره کښې یو شعر دا شان پېش کوي

دده دوه روڼه په ځان
حیات خان او شېخ عفان

د بهادر بابا رح ایک صیب ددې زامنو د اولاد سلسله په دې دول ده چې د کاکا صیب اولاد ته کاکاخېل میاں گان وائي او د حیات خان او شېخ عفان اولادته ایک خېل میاں گان وائي په دې دواړو کورنو کښې لوئ لوئ عالمان. شاعران ادیبان تېر شوي او اوس هم شته زمونږ ددې مقالې دا موم وروکے شاعر. عالم میاں محمد سعید د ایک خېلو میاں گانو د کورنۍ سره تعلق لري په نن زمانه کښې په ایک خېلو میاں گانو کښې خداے بخښلے میاں سید رسول رسا ستر شاعر. ادیب محقق. عالم تېر شوے ایک خېل میاں گان تر لرې لرې علاقو کښې پراته دي.

د میاں محمد سعید شجره نسب چې راقم د هغوي د عمسي مولانا سلطان محمود صاحب پېش امام د میر زمان بابا جمات واقع لوند خوړ رود کا تهلتگ نه تر لاسه کړي او مننه ئې کوم دا رنگه ده

میاں محمد سعید بن میاں محمد جنید بن میاں عباس گل
بن میاں امیرالله بن میاں عبدالله بن میاں یوسف
بابا بن میاں عباس گل بن میاں اسماعیل بابا بن میاں
لائق شاه بن میاں علي خان بن میاں شېخ عفان بابا
بن بهادر خان بابا معروف به ایک صاحب.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

میان محمد سعید د مردان ضلعې د کاټلنګ کلي په اوډیګرام کښې زېږېدلے وو د زېږېدنې نېټه ئې ۱۲۶۳ هـ ق ده د میان محمد سعید کشر رور عبدالجلیل نومېدو چې په ۱۳۰۲ هـ ق کښې مړشوے دے دغه شاعر. عالم میان محمد سعید د زامنو نومونه دادښګه دي.

میان عبدالواحد - میان غلام محمد - میان غلام صدیق - میان سلطان محمود ، میان سید محمود

په زامنو کښې ئې د غلام محمد اولاد نهٔ وو او د نورو زامنو ئې د اولاد سلسله جاري ده چې اوس هم په کاټلنګ کښې د ابک خېلو میانګانو په نوم ژوند او وخت تېره وي د میان محمد سعید دوه بیباني وې. میان غلام صدیق او میان غلام محمد د مشرې بي بي اولاد وو او نور زامن ئې د کشرې بي بي نه زېږېدلي وو. په زامنو کښې ئې غلام صدیق ډېر ښه خطاط وو شاعر هم وو د غلام صدیق د لاس یو قلمي د اشعارو جونګ هم په لاس راغلي په دغه جونګ کښې د دیارلسمې او څوارلسمې هجري د شاعرانو اشعار درج دي چې په هغه شاعرانو کښې د یو څو نومونه دادښګه دي غلام صدیق په خپله چې په میان ګل تخلص سره شعر لیکي - ملا فضل محمود - علي احمد - خیرے - مختار - خاکسار - میان محمد سعید چې د غلام صدیق پلار دے. وغېره نورو شاعرانو شعرونه - دا څو وو د میان محمد سعید د ژوند خاندان ځاے ځائې دے - اولاد او زېږېدنې متعلق معلومات.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلمي آثار

میاں محمد سعید د دیارلسمې هجرې پېړۍ یو نوم ورو کے خوږ ژبی شاعر او عالم وو چې په سعید تخلص سره ئې شعر وئیلي دي په قلمي آثارو کښې چې کوم قلمي آثار په لاس راغلي دا آثار په پښتو ادب کښې د یو نوي باب اضافه لري هغه خطي آثار په دا رنګه دي -

۱- فتح العراق ۲ سفرنامه بنګال

ددې آثارو تفصیلي ذکر په دا ډول دے

۱- فتح العراق :

دا د میاں محمد سعید د لاس لیکلے شوې خطي پښتو منظومه نسخه ده چې د راقم سره په کتب خانه کښې خوندي ده اوس اوس په مارچ ۱۹۹۸ء کښې په لاس راغلي په دې کتاب کښې میاں محمد سعید د زقوم بادشاه د جنګ قیصه په ډېر تفصیل سره بیان کړې ده او په د غه مناسبت سره ئې ورته نوم "فتح العراق" ایښودے دے۔ دلته دا خبره یادول ضروري ده چې د "جنګنامه زقوم" په نوم یو وړه کتابچه چې ۱۷ مخونه لري په هندوبړ پس دهلي کښې چاپ شوې ده ددې نسخې مؤلف " امیر" نومېږي او بله نسخه د محمد ابراهیم د زقوم باد ... اه قیصه نومیږي په خطي شکل کښې پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي او د افغانستان د ستر محقق ګران زلمي هیوادمل صیب په کتب خانه کښې موجود ده او د میاں محمد سعید دا جنګنامه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

زقوم درېم دریافت دے دا کتاب په پښتو مثنوي کښې لیکلے شوے دے په حجم ۱۷۹ مخونه لري - کاغذ ئې یورپي دے ژبه ئې ختيځي ده په قطع ۱۶×۲۵ سنتي میتره دے خط ئې نستعلیق دے په توره سیاهۍ لیکلے شوے دے یوڅو مخونه ئې په شنه سیاهۍ لیکلي دي د کتاب د مخ (۱) نه تر (۳۹) مخه پورې " حمد - حکایت - مناجات - نعت - مناجات - صفت چهار یار - بیان گردش زمان و حالات جهان - حکایت - سبب تالیف کتاب - بیان حالاتِ خود" لیک دي ورپسې د (۴۰) مخ نه تر مخ (۱۷۹) پورې د زقوم بادشاه د جنګ قیصه په تفصیل سره لیکلې ده او په آخر کښې خاتمه په عنوان" فی الخاتمه کتاب و تاریخ" سره کړې ده د کتاب په باب "سبب تالیف الکتاب و بیان حالات خود" او د کتاب د لیکلو وجه لیکي خو د اختصار په توګه به د لته لیکم چې په ۷ ماه محرم الحرام ۱۳۰۴ ه ق د محمد سعید کشر ورور عبد الجلیل په د که جلال آباد علاقه ګرداب ملک ننګرهار کښې د ډاکوانو د لاسه شهید کړے شو لکه لیکي -

په مقام کښې د ډکې غــلو مفسدانو
دے شهید کړو احوال واورئ اے یارانو

د خپل رور په غم کښې غمجن شو او د ډېره غمه او د کورنئ و اقتصادي مشکلاتو له سببه هندوستان ته په سفر لاړو په دې سفر کښې د زیاتو مشکلاتو سره مخامخ شو د لته دا یادا ښت د پاره لیکم چې د غه مشکلاتو حالات ئې د راقم سره د هغوي د لاس لیکلے لیک په فارسي کښې چې خپل عزیز ته ئې د هندوستان د آسام نه په نومبر ۱۸۹۰ ع کښې په تفصیل سره لیکلي او په کتاب فتح العراق کښې هم د دې حالات

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکي (ص ۳۷)

هر کله چې راغله دوار پېلو سخته
ماوې راشه ددې ښېل ملکه وتخته
سفر وکړه کوڼ ے دی را شه آسان
په سفر باندې ورکېږي مدام ګوان
ماوې راشه برابر د هند په لور ځه
برابر په دغه ګادي کښې د اور ځه
نوروان شوم د کوره هغه آن ے
شو په زړه کښې مې بنه نيت د هندوستان
لاړم شکته کوز د کڼ ان ويرا سره
په فراق فراق کښې تل په غم کښې زاره
نه مې يار نه مې څوک دوست دلاري مل وو
يک تنها زما په زړه د غه غوبل وو

دکتاب سبب تاليف هم په صفحه ۳۸ ليکي -

خاص بجوړ شوې دا کتاب دې د پاره
ملک د هند و و پښتو هم نه وه اظهاره
نور مې ځان مشغولو جوړ مې کتاب کړ
دا کتاب مې د غزا په يو باب کړ
ورسره هم شته دے ډېرې قيصې نورې
د عبرت او نصيحت که ئې ګورې

دکتاب د نوم باره کښې ليکي (ص ۳۸)

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته نوم شو مقرر فتح العراق بیا
په فارسي کښې د غه نوم لري اوراق بیا

دکتاب آغاز بسم الله الرحمن الرحیم نه ورسته داسې کوي

اول حمد د پاک الله رحمن رحیم دے
چې خالق رازق جبار خبیر علیم دے
چې واحد احد صمد سمیع بصیر دے
لَمْ یَلِدْ وَلَمْ یُوْلَدْ څهٔ حاجت په وزیر دے
بې شریکه بادشاهي يې ده قائمه
بې زواله بې نقصانه بې علته دے دائمه

د ذ قوم قیصه په صفحه ۵۱ د آغاز داستان جنګ بادشاه ذ قوم کهٔ محمدؐ در پس او رفته بود" باب لاندې په دې ډول شروع کوي.

ای قلمه راشه بیا وکړه تحریرن
تحریر هسې چې ملک کړي واړه منیرن
د مخزن د فارسي شه پښتو سنج
په لاس ورکړه افغانانو سته دا ګنج
که دا ګنج هم شي په لاس د افغانانو
په دُعا کښې به هم یاد کړه ما یارانو
هسې نقل د ناقل نه د فارس دے
هغه څوک چې بیا د دې قیصې وارث دے
هغه کاندي په دا رنګ دا وره ته بیان
ما یدلے دا بیان دے هسې شان

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې حضرت په مدینه کښې یو ورځ ناست وو
دپر مجلس ورسره ناست په چپ وراست وو
هم وو ناست ورسره څلور یاران
لار ځوښکي لکه ستوري د آسمان
دپر اصحاب وو ورسره نور هم نشین
په دا میان راغې فرمان درب متین
جبرائیل راغې په حکم دستار بیا
شو په مخکښې د حضرت نبي مختار بیا
جبرائیل وې یارسول اصلوات دې
دا صلوات هم د جانب د پاک ذات دې
بیا یې هسې فرمائیلي دي رسول
اې په نزد د خدائې دهر نبي قبول
د عراق په طرف دروهه رواشې ته
حکم د غه دې یو دم معطیله
د عراق په نواحي یو قلا ده
دکفار ټن په هغه ځائې غوغا ده
او بل فتح د عراق د هغې نوم دې
او بادشاه په کښې ښکاره واېم زقوم دې
دې په ټولو کافرانو دې سردار
د عراق په ملک کښې حکم کړي نامدار

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هغې پسې روان کړه خپل لشکر
رب به درکړه درته فتح هم ظفر

د ز قوم بادشاه د جنګ دا قیصه په صفحه ۱۷۹ په دې بیت سره پای ته رسیږي -

کړې ایمان مې سلامت پاک وهابه
ما له بنده خلاص کړې د هر رنګې عذابه
هم سره د ټول امت د پاک حضرت
کړه داخل موجمله واړه په جنت

او د کتاب خاتمه په " فی الخاتمه کتاب د تاریخ " په عنوان کوي او دا رنګه شعر لیکي -

زړه مې بند د غمونو په زنځیر خلقه
نور مې وکړ هسې رنګ یو تدبیر خلقه
دا قلم او سیاهي هم کاغذ درې واړه خلقه
ما کړل جمع سره دوی ګوډې هم غاړ خلقه
نور مې دا احوال تحریر کړو دې د پاره خلقه
کوئي یاد هم ما عاجز کړي رب د پاره خلقه
یو دعا که ماته وکړې د اخلاصه خلقه
چې زه شم خلاص هم د غمونو د اسوا سه خلقه

رب به درکړه عوضونه بې پایانه خلقه
زه دا سوال کوم هسې د رحمانه خلقه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مبل تاریخ وو د رجب المرجب اتویشتم خلقه

هم سنه د هجرهېي نویشتم خلقه

دیارلس سوه پې دپا دپا سه دیارلس نور خلقه ۱۳۱۳ھ

دا سنه وه چې کاغذ شو دلته تور خلقه

په تور ځنګل کښې د بنګال د ملک آسام خلقه

نن ما سعید کړلو کتاب د غه تمام خلقه

۲- سفرنامه بنګال :-

میان محمد سعید د کتاب فتح العراق په آخر کښې د (۱۸۰) مخ نه تر (۱۶۳) مخ پورې (۱۴ مخونه) هم په د غه نستعلیق خط کښې په خپل لاس په قطع ۱۷×۲۵ سنتي میتر په تور سیاهۍ سره منظومه پښتو کښې سفرنامه بنګال په عنوان

در بیان احوالات سفر ملک بنګال و آسام بنګال

واز کیفیت احوالات ملک آسام

لاندې لیکلې په کوم وخت چې ده دکن - آسام - بنګال - کلکته کښې د خپل کلي نه لرې وخت تېرولو د سفرنامه بنګال آغاز په دې شعر سره کوي -

اے قلمه راشه بیا زما دم ساز شه

تر د خپل کوره اوچت په دې آواز شه

سر کړه بنکته په دې کور د خپل دوات کښې

دا حالات د آسام بنګل کړه په ابیات کښې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته به ملک ته څهٔ تحفه یوسي دي ځائے نه
را شه یوسه دا احوال د دهاړی هائے نه

بنګال ته د تلو سبب دا سې لیکي

چې کاروشه د تقدیر تول د حکمت دي
څوک خبر خلقه د دروښي په حقیقت دي
څوک پوره کړه به خپل ملک څوک خوار و زار کړه
د خپل رزق د پاره غم الئ وه بسیار کړه
څوک بې غم د خپل بستر د پاسه خوب کړه
څوک دا هسې سرګردان ګوڅې آشوب کړه

د ګردش د زمان دا غلـه دا سختـه
په ما باندې یو زمان هم په څو وخته
نور سفر مې کړو اختیار د بنګالې!
رادوان شوم د خپل ملک بجملې!
برابر دا نخل په ښار د کلکتې شوم
په دا ځائے کښې څهٔ موده په واویلې شوم
د پرا شنا مې رسول خاص بهر د شهره
خه مدار عزت مې شو په دا دهره

د کلکتې د یو جاعت باره کښې لیکي -

خاص په شـهر د کلکتې کښې جاعت دے
چې جوړ ي مشال د شیا کښې د جنت دے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره کته په کښې صاف سنګ مرمر ده
د مسجد د پاسه بیا مدرسه سبز ده
حوض ندي یو عجب منقشو ساز دے
صد رحمت په هغه شه چې استاذ دے

د غه شان د جماعت هره هره بناګست چې په کښې ستاښلے او په یو دېر ښکلي انداز کښې چې د جماعت نقشه زمونږ مخکښې پېش کړي په دې سفر نامه کښې یو غزل ېمحل عنوان لاندے لیکې چې یو څو شعرونه ترې د لته راوړم -

څنګ شوي ناست د زماني دلاسه غلے
سکه څوک چې په خر سور وي شرمېدلے
خدائے دې نکړه په ذلت د سوال اخته څوک
سکه ما چرته په رې نخو چم نه کلے
د اُمید کچکول په لاس هرځائے ویلاړ یم
داسې ور نیشته چې زهٔ نهٔ یم ور غلے
په وطن د بېګانې کښې مسافر شوم
په هېواد شو ر: نه پاتې کور او کلے

د سفرنامې په آخر کښې دا بېت لیک دے

که یو ځل چې په چا پېښس چرته زمرے شي
غټ صورت به ئې ورے نه نرے شي

په پښتو ادب کښې د رمبې سفرنامه منظومه د خوشحال بابا "سوات نامه" ده او بیا ورپسې میان محمد سعید ته دا اعزاز

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصل دے چې په دیارلسمه هجري کښې ئې منظومه سفرنامه د سفرنامه بنګال د ملک آسام په نوم ولیکله په پښتو ادب کښې د خوشحال بابا د منظومې سفرنامې نه پس دا سفرنامه دوهم حیثیت لري چې د پښتو ادب سره علاقه لرونکو د پاره د نوي معلوماتو په طور پیش کیږي د پښتو ژبې دا نوم وروکے لوے شاعر عالم په ۱۳۳۴ھ ق بمطابق ۱۹۱۵ء کال وفات شوے او د کاټلنګ کلي په لویه هدیره کښې خاورو ته سپارلے شوے لوی خدائے دې جنتونه نصیب کړي آمین دا دو نوم ورکے شاعر۔ عالم میاں محمد سعید چې ما د تیاروته رڼا ته کړم هیله لرم چې پوهان به پرې نور هم څه د قلم لاندې راولي -

کتابونه:

۱- محمد سعید میاں فتح العراق خطي پښتو منظومه نسخه یک در ۱۳۱۳ھ در کتب خانه میاں وکیل شاه فقیرخیل ساول ډهیر (مردان)

۲- هیواد مل زلمي فرهنګ ادبیات پښتو (فارسی) مطبعه دولتي کابل ۱۹۸۶ء

۳- رفیع حبیب الله پښتو پانګه پښتو ټولنه دولتي مطبعه کابل ۱۹۷۷ء

۴- عقاب سرفراز خټک کاکا صاحب ۱۹۶۴ء

۵- حلیم ګل شیخ - مقامات قطبیه و مقالات قدسیه (فارسي) جنرل پرنټنګ پریس دهلي ۱۳۱۸ھ

۶- خټک افضل خان تاریخ مرصع له نوټونو سره د دوست محمد کامل مومند یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- پښتو مجله د پښتو اکېډمۍ پېښور پوهنتون جولائی ۱۹۹۰م
نه تر جون ۱۹۹۱م پورې

۸- عقاب سرفراز خان خټک - تاریخ خټک (اردو) حمیدیه پرېس
پشاور ۱۹۶۵م

۹- د اشعارو جونګ خطي د غلام صدیق ابن میان محمد سعید
در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل شجرهٔ نسب ابک خېل میاګان
خطي در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل .

۱۰- محمد سعید میان سفرنامه بنګال و ملک آسام خطي پښتو منظومه
نسخه در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل ساول ډهېر (مردان)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ژبې کښې د روغتیا/طب منظوم

طبي لغت

په هره ژبه کښې په علم طب باندې مختلف کتابونه لیکلي شوي دي چې په هغې کښې د مختلفو بیمارو علامات. احوال او علاجونه لیکلي شوي دي دغه شان په پښتو ژبه کښې هم ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه په علم طب باندې لیکلي شوي څښې چاپ دي او څښې اوس هم قلمي پراتهٔ دي - چې په هغې کښې د ستر ننګیال شاعر - عالم او حکیم خوشحال بابا طب نامه یا صحت البدن لوړ مقام لري - او دا کتاب په پښتو کښې د طب په مېنځ کښې کتاب ګڼلے شي - په دې کښې د بدن د مختلفو بیمارو د پاره داروګان تجویز شوي دي لکه د مثال په توګه د طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقویم الحق کاکاخېل مطبوعه خوشحال ریسرچ سېل پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۵ء په صفحه ۱۷ باندې "دارو د نیم سر" عنوان لاندې لیکي -

کهٔ په سر دے شقیقه شي
پرو ستر ګو عقیقه شي
حنا واخله ښه يې آس کا
تهٔ يې پور په سرپاس کا
ستا صحت به ووشي ګوره
تهٔ يې پورې کړه اے دوره

دغه شان د محمد صدیق طب نامه هم شته چې په قلمي شکل کښې دَ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر پوهاند صاحبزاده حمیدالله پښین په کتابخانه کښې موندي ده او د کوټې په خپل مقالاتي کتاب د کوک کښلي چاپ پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۷ء په صفحه ۹۳ کړے دے - دا نسخه په ۱۲۰۸ھ کښې لیکلے شوې ده - او بله قلمي نسخه د خوږ ژبي شاعر - لیکوال محترم رومان ساغر د کوهاټ سره په کتابخانه کښې موجود ده په دې منظومه طب نامه کښې د بیمارو حالات او بیا علاج ښودلے شوے دے لکه د رومان ساغر یو مقاله "صدیق څوک وو" چې په میاشتنۍ مجله اباسین پېښور اکتوبر ۱۹۹۰ء کښې چاپ شوې په صفحه ۱۳ د دغه طب نامې د شروع کېږي و نه یو شعر لیکلے چې دلته یې راخلم -

د حاجي عبدالله زویه
اے صدیقه! تحقیق بویه
اول رنځ ودارو زده کړه
دغه پسه ادویه کړه

هم دغسې یوه بله منظومه طب نامه د معزالدین ختک د دلیل العلیل په نوم په تېرو هېر شاعران کښې د ارواښاد عبدالحلیم اثر افغاني چاپ د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي اپریل ۱۹۶۳ء په صفحه ۵۲ باندې دا یې معرفي کړې ده -

"معزالدین ختک یو بل کتاب په علم طب کښې د ورکوټي بحر په مثنوي کښې لیکلے دے - د دې کتاب "دلیل العلیل" نوم دے چې په ۱۱۷۷ھ کښې یې تالیف کړے دے دا کتاب ټول ۲۱۴ مخونه لري چې په ۱۲۹۹ھ کښې قلمي شوے دے او د

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ختکو د علاقې د موضع تنګاړو د میاں بازګل ولد خرّم شاه
فقیرخیل په ذریعه پښتو اکېډیمۍ پېښور ته رارسیدلے دے"
یو بل منظوم طبي کتاب "شافع الامراض" په درې میاشتینۍ مجله پښتو
سنګوان مولانا عبد القادر اکتوبر، نومبر، دسمبر ۱۹۵۹ء چاپ د پښتو اکېډیمۍ
پېښور یونیورسټۍ کښې په صفحه ۱۷۷ زموږ "قلمي نسخې" د مراد
شنواري مقاله کښې معرفي کړے شوے - دا کتاب د ریاست سوات
د توتالۍ کلي ملا بازګل د عربۍ او فارسۍ ژبې د طبي کتابونو نه
په پښتو کښې منظوم ترجمه کړے دے - په دې کتاب کښې مختلف
بابونه دي په هر باب کښې د رنځ علامات او د هغې د پاره نسخې ښودلے
شوي دي یوه نمونه ئې دا رنګه ده -

باب در بیان زېړی

زېړے دے په دو رنګ
بیان کړم زۀ له فرهنګ
یو زېړ دے بل دے تور
تا ته وایم زما رور
خو دې دي دا صاحب د رنځ
ترې به شي صاحب د ګنج
کۀ او بۀ خورې د هندوانې
د پښې تا د اومې
دا قاشه ده د خورما دا شارې
چې په خوراک ئې څوک داورې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

پڅې پرقان د چا اسود وي

کهٔ تې جهان تر پڅې سود وي

د غه شان ګران او محترم سر محقق زلمي هیواد مل په خپل کتاب "د پښتو نثر اته سوه کاله" کښې هم د مختلفو طبي کتابونو منظوم او منثور ذکر د "زاړهٔ علوم او حکمتونه" باب لاندې په صفحه ۹۹۷ کړے دے.

زما دد ې دومره بحث نه مقصد او مطلب دا متعین کول دو - چې په علم طبابت ې په پښتو ژبه کښې ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه لیکلے شوي دي چې په هغې کښې د بیمارو علامات، حالات او داروګان ښودلے شوي دي خو زهٔ چې کوم کتاب د لته معرفي کوم هغه یو نایاب قلمي کتاب دے چې په پښتو کښې روښنے منظوم طبي لغت یا طبي فرهنګ دے چې په انګریزي کښې ورته میډیکل ډکشنري هم وئیلے شي تر اوسه زما د نظره په پښتو کښې منظوم طبي لغت نهٔ دے تېر شوے او نهٔ مې چرته ذکر - په دې وجه زهٔ دا په پښتو کښې روښنے منظوم طبي لغت ګڼم او د لته یې لوستونکو سره معرفي کوم دا کتاب ماته اوس اوس د میاں فردوس شاه فقیرخېل مرتب کوښکے شجرهٔ نسب فقیرخېل او مناقب فقیرجمیل بېګ له اړخه را پېښ زو شوے دے او زما په کتابخانه کښې خوندي دے دا قلمي نسخه د "مفردات افغاني" په نوم میاں تجمل شاه فقیرخېل تصنیف کړې ده. دد ې نه مخکښې چې په دې لغت بحث او کړو ښهٔ به دا وي چې دد ې د لیکونکي میاں تجمل شاه فقیرخېل پېژندنه وړاندې کړم او موږ ته به دوه قسمه معلومات په لاس راشي یو به د نوم ورکي شاعر میاں تجمل شاه فقیرخېل متعلق معلومات او بل د دغه طبي

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغت معلومات او دا دوازه قسمه معلومات به د پښتو ادب د پاره ګټور ثابت شي او پښتو ادب کښې به په انکشافي توګه معلومات لوستونکو ته وړاندې شي او د محققینو په کار به هم راشي - میاں تجمل شاه فقیرخېل د صاحب دیوان شاعر - عالم - مبلغ - یکو ال میاں حمدالله فقیرخېل زوے دے او د میاں حمدالله فقیرخېل دیوان په اګست ۱۹۹۷ء کښې د را قم د مقدمې سره مدون شوے دے - د خوشحال بابا رح د سکه ورور فقیرجمیل بېګ رح په اولاد کښې دے - د میاں تجمل شاه فقیرخېل شجرهٔ نسب د کتاب شجرهٔ نسب فقیرخېل، مرتب د میاں فردوس شاه فقیرخېل ستمبر ۱۹۹۱ء صفحه ۵۶ مطابق دا رنګه ده -

میاں تجمل شاه ابن میاں حمدالله ابن میاں
کمال الدین ابن شهید الدین ابن شیخ فرید ګل
ابن فقیر محمد صدیق ابن جمیل خان یا جمال خان
(فقیر صاحب) ابن شهباز خان ابن یحیٰی خان
ابن اکوړه خان ابن درویش محمد -

د میاں تجمل شاه درې زامن وو چې د معنوي نوموته دا سې دي -
محمد اسرائیل شاه، محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه -

په دې کښې محمد اسرائیل شاه چې په خان میاں مشهور، و هم د پر بنهٔ شاعر او عالم و، میاں تجمل شاه فقیرخېل په سره چینه (یار حسین) کښې سکونت لرلو او اوس یې هم نمسي یعنې د میاں اسرائیل شاه - محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه زامن په سره چینه او یعقوبي کښې د سوکالۍ ژوند تېروي - میاں تجمل شاه فقیرخېل ډېر لوے عالم - شاعر -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیم ؤ د دوي د زیږېدنې نېټه معلومه نۀ ده خو د پلار مولوي میاں حمدالله فقیرخېل زمانه يې ۱۲۰۰ھ کم او زیات ده نو دا سې معلومېږي چې په دغه هجري کښې به دوي زیږېدلے وي - دا دې نه معلومه شوه چې میاں تجمّل شاه فقیرخېل د دولسمې او دیارلسمې هجري د منظومانه ژوند تېرولو د خپل سکونت او ځاے ځاېګي متعلق په خپل تصنیف طبي لغت "مفردات افغاني" کښې دا سې یکي -

په سره چینه کښې روده

دے زما سکونت ګوره

او د کتاب د لیکلو نېټه هم ښائي چې موږ ترې په اسانه د دوي زمانه تاکلے شو دوي د کتاب د لیکلو نېټه دا سې یکي

سن د هجر چې یاد ېږي

دیارلس سوه حسابېږي

څلور نور د پاسه دینه (۱۳۰۷ھ)

پس له اوس بس دینه

دې نه معلومه شوه چې دوي تر ۱۳۰۷ھ پورې ژوند تېرولو دغه شان د خپل خاندان متعلق هم وائي -

زۀ په اصل فقیرخېل یم

ماهیت کښې زۀ خانخیل یم

د خپل نیکۀ فقیرجمیل بېګ رحمه الله چې د خوشحال بابا سکه ورور وو د پېر لوے ولی الله قطب الاقطاب شاعر عالم ؤ په فقیر بابا ئے شهرت لرلو سکه د خوشحال بابا يې د خاقه او سرداری ژوند تېرولو خو لوے خدا ے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئې زړه بدل کړو سوداري - خاني ئې پرېښه کړه او د طريقت لار ئې خپله کړه متعلق وائي -

جد زما فقير بابا دے
د وليانو مقتدا دے
يا اول کښې دے سردار وو
د خټکو شهريار وو
دے د کل خټک سردار وو
يو منصف عادل روېدار وو

دا نوموړه د ميان تجمل شاه فقيرخېل پېژندنه وه اوس را ځو هغه قلمي اثر طرف ته کوم چې په مفردات افغاني نوم باندې ميان صيب په پښتو کښې منظوم طبي لغت تصنيف کړے هسې خو په پښتو ژبه کښې په نثر کښې طبي فرهنګ ليکلے شوے چې ذکر ئې ګران او محترم سر محقق زلمي هيوادمل په خپل کتاب "د پښتو نثر اته سوه کاله" چاپ ملت پرنټنګ پرېس لاهور کال ۱۹۹۶ء په صفحه ۳۵۹ د طبي فرهنګ "عنوان لاندې دا رنګه ذکر کړے دے -

د پېښور د پښتو اکېډمۍ په خطي کتابونو کښې په ۲۷۷ نومره يو پښتو طبي کتاب محفوظ دے چې ټول مخونه ۳۲۲ يا ۳۲۱ دي کتاب د مرفود كاتب په خط ۱۳۰۲ھ ق کښې کښل شوے -

معلومه شوه چې په پښتو نثر کښې طبي لغت موجود دے خو تر اوسه په نظم کښې چا هم طبي لغت نهٔ دے ليکلے او دا وياړ ميان تجمل شاه فقيرخېل ته حاصل دے چې په پښتو کښې ئې منظوم طبي لغت د مفردات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني په نوم رو ښتي حيثيت لري په دې قلمي نسخه کښې د جړو بوټو- مېوو- سبزو، ځناورو مرغانو- معدنياتو، کياکانو نومونه په الفبائي ترتيب کښې راغلي دي کوم چې زموږ د مختلفو بيمارو د پاره د شفا باعث جوړېږي په دې لغت کښې د دغه توکو ټيزونو معنې او تشريح په نظم کښې ورکړې شوې ده. ازسره ليکلې شوې دي چې د مغوځي د شاعرۍ معيار ترې معلومېدے شي - هسې خو لغت - فرهنګ يا ډکشنري وائي هم دې ته چې د هر څيز معنې په تفصيل سره ليک وي خو مياں تجمل شاه فقيرخېل د طبي اصطلاحاتو - معنو او تشريح سره سره يو ځاے ورته هم کار دا هم کړے دے چې پوره خواص ئې هم ورسره ليکلي چې نهٔ صرف طبي لغت دے بلکه خواص الادويه (ميټيريا ميډيکا) ورته هم وئيلے شي ددې کتاب شروع د رب يسر وتمم بالخير - يا فتاح - الشعراء تلاميذ الرحمن ته پس بسم الله الرحمن الرحيم وَ مَا توفيقي الّا بالله عليه توكلت اُنيب نه پس د کتاب نوم داسې ليکلے-

*مفردات افغاني از تصنيف مياں تجمل شاه فقيرخېل او بيا دَ لوئے خداے حمد پاک نه د کتاب شروع کوي چې يو څو شعره ليکم

حمد شکر هم سپاس
د خپل خداے وايم بې قياس
چې لائق ئې د عرفان کرم
د خپل ذات ئې ثنا خوان کړم
حمد ثنا د پاک احد
ازلي دے تر ابد

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حمد پاک پسې د نعت شریف نه پس دکتاب دلیکلو سبب ښائي چې عنوان ئې دا رنګه دے -

دربیان تصنیف کتاب هذا

او بیا داسې لیکي -

اوس سبب دد ې کتاب ... د تصنیف وایم احباب
ما چې نور علمونه دوره ... تر خپل وس حاصل کړل کوره
پخپل ځائے بانديې مقام شوم ... له سفره په آرام شوم
خاص په کور کښې زموږ یاره ... یو رنځور شه سخت بیماره
دا رنځور وه له زمانو ... چې بیمار وو سخت یارانو
زموږ ستړ ډیر محکم وو ... د رنځور دا سره غم وو
موږ طبیب ته نبض دوره ... دد ې نۀ شو خوي ګوره
هر طبیب چې به داتنه ... چې له نبض علاج شنه
علامات به موږ وئیل ... هر حکیم به اورېدل
نا لیدلے به علاج ... دې کاوه پخپل رواج
رنځ به لا په زیاتېدل شو ... په علاج به یو په سل شو
په شلمه ورځ صحت ... ورکوو رب په خپل قدرت
پس له دې نه علم طب ... ما په ځان کړ زموږ واجب
زموږ ځائے کښې یو حکیم وو ... ډیر حاذق په خوي حلیم وو
ماله دۀ کتاب میزان ... کړو شروع واوره بیان
میزان دۀ ځنې ما خلاص کړو
رشتیا دا چې موږ کوز پاس کړو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کوم ځاے به پاتې شنه،
ما به ځان ځنځه بېل ښکوونه
چې مېزان خلاصېدو رور ه
د پښتو لغات جمع شو کوره
ما وے پاتې کران لغات شو
زده کول ئې ضروريات شو
يوسف زي کښې حکيمان وو
مشهور چې څوک عيان وو
مالله هر يو نه پرسان کړو
دوي په هر يو دا بيان کړو
دا لغات مشهور کران دي
عربي - فارسي - يونان دي
دا پرېږده په ورانې ځه ته
زياتې رسېږې مه کوه ته
زړه زما شو د پرېشانه
ګورېږم به سوګند انه
حکيم نهٔ وه په دا شانے
چې کامل وي طب کښې جانے

نيت مې اوکړو د سفر
لازم شهر ته مراېس

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان په کښې بسیار وو — هر بازار کښې صد هزار وو
مګر کوم چې پوهنده وو — ماهیت کښې رسنده وو
د هغو ملاقات ګران وو — مخلوقات ورته چندان وو
مګر زه ورته دېره شوم — پاک الله ته په اسره شوم
خدای زما نصیب بهتر کړو — ترې شروع مې طب اکبر کړو
ورځ په ورځ مې بخت بلند شو — هر مشکل راته سرګند شو
علم طب راته حاصل شو — طبابت زما کامل شو
راغات ماته مخلوقات شو — زوګ مې خوږ په هر تماشو
سائلانو راته سوال — تل کاوه په دا منوال
یو لغات که شي تیار — د هر چا به شي پکار
نیت مې اوکړو خدای دیار — یو لغت تصنیف کړم یاره
په پښتو ژبه اسان — چې هر څوک شي پرې پوهان
چې هر څوک ترې بهره مند شي
په کامل مقصود خورسند شي
ما دې هم په دعا باندې
یاده دې که څوک بنده کاندې
بس کړه میان تجمل شاه ته
خپل مقصود کړه زر انشاه ته
طالبان درته حیران دي
دې کتاب پسې ګریان دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان کـهٔ بیماران دي
دے تصنیف تـه پـه ارمان دي
شـپـه او ورځ کړي دا کلام
افـسـوس زرشي لغات تام

دا وو د لغت د لیکلو سبب چې میاں تجمل شاه فقیرخیل لیکلے او هغه تول حال ئې پکښې لیکلے د کوم په وجه چې دې طبي لغت لیکلو ته تیار شو - دا طبي لغت تول ۲۹۲ مخونه لري په خړ کاغذ په تور سیاهۍ لیک دے. هر صفحه ۲۱ کرښې لري خط ئې واضحه نستعلیق دے تقطیع ئې ۱۰.۵ سنتي میتر × ۷.۵ سنتي میتر د جړو بوتو معدنیاتو حیواناتو او ماکولاتو نومونه په الفبائي طریقې سره لیک دي هر نوم په تورۀ سیاهۍ سره په غټو تکو کښې لیک دے او سره کرښه ئې ترې په څلور شکل کښې تاؤ کړي دا کتاب په اتویشت (۲۸) بابونو کښې تقسیم کړے شوے دے. د دوېمې باب شروع دا سې کوي -

باب اول در بیان ادویه کهٔ حرف اول از نها الف است

فصل الالف مع الابقا دوېمے معنی او خواص د آبارزده دوېم د آبنوس - دریم د آمیس څلورم د آبیل په دې ترتیب سره لیکي د لته به دد ې یو دوه مثالونه او لیکو چې ددې کتاب په صفحه و باندې لیک دي -

۱- آبارزده !

آبارزده کـسـره دلـبـره   عـربي ده لب شـکـره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونانی کښې زما روره امو لیقون بلې ته گوره
په رومي کښې هم دا نوم دے حکیمانو ته معلوم دے
په زبان د هندوستانه نوم يې بنگ دي ښه عيان
په پښتو کښې چې مرقوم دي سوي مس هم د د نوم دي
دا هم سترګوله پکار دي ښه دارو د هر بيمار دي
په دویمه درجه کښې سرد هم خشک دي امزجه کښې

۷- آ ابنوس!

آ ابنوس لغت اے که دا شه زده کړه نیک نفسه
په رومي کښې امیکنس دي سیفا فیطوس یوناني بس دي
په فارسي هندي کښې یاره پښتو هم ورسره شماره
دده نوم ابنوس مشهور دے تویه ونه یارې ګوره دے
حار یابس دي زما روره په دویم درجه ګوره
شپږ ماسې قدر لرینه یادکړه ته په نوي شیرینه

که په دې بره شعرونو غور اوکړے شي نو دې نه د میاں تجمل شاه فقیر خیل د علم او د حکمت اندازه په اسانه لګېدے شي چې د یو څیز معنیٰ يې په عربي، فارسي - یوناني - رومي - هندي او پښتو کښې لیکلې. د غه شان په دې کتاب کښې يې ډیر نایاب او عجیبه څیزونه یاد کړي - د کتاب په آخر کښې لیکي -

تمت المفردات افغاني

شکر شکر کتاب تام شو فکر مند زړه مې ارام شو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

زهٔ د فکر په دریاب — شپه او ورځ ووم غرقاب
فکر لوی عظیم دریاب وو — زړهٔ زما غرق ناپاب وو
مرجونیا غوندې ګوران — ما کوو تیارهٔ کښې جان
جګی نه ون زما خوراک وو — دې کتاب ته مې پسخاک وو
ناګاه لعل دُر الماس — ما پېدون کړل د پرې قیاس
په نامه د خداوند — وبخش کړل ما په حاجتمند
حاجتمند ورته اکش — طالبان دي د پر د لس
دي د طب په نیت روان شي — شروع او کړي حکمت خوان شي
چې لغت راشي ستونما شي — له استاذ نه په خفګان شي
یو لغت د دهٔ چې پر بڼ دي — شروع کړي کتاب کښېن دي
بعضې لولي نهٔ پوهېږي — عبس تېرول عمر کړېږي
د لُغات دے دُرِ ګوهر — بلکه د پر دي ترې بهتر
په نامه د کردګار — دي قسمت په طلب ګار
حاجتمند چې نفعمند شي — مطلب بیا موي خرمند شي
پاک مولا ته دې فریاد کړي — ما دې د پر په دعا یاد کړي
تل دُعا دې راته کوینه — شاید خدائے ما وبخښینه
د اله کړي خپل دیدار — د جنت بوستان د بهار
بس کړه میان تجمل شاه تهٔ — فضل غواړه د الله تهٔ

کهٔ نازل فضل په ما شي
مس عمل به مې کیمیا شي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکتاب د خاتمې نېټه په دې شعر سره لیکي .

سن د هجرت چې یاد یږي

د یارلس سوه څلور یږي (۱۳۰۴ هـ)

څلور نور د پاسه دي نه

پس له دې د بس او س وینه

د دې شعر نه معلومه شوه چې دا کتاب میاں تجمل شاه فقیرخېل په ۱۳۰۴ هـ کښې لیکلے - دا وو په پښتو کښې روښنے منظوم طبي لغت او د دې د مصنف میاں تجمل شاه فقیرخېل متعلق څېړنه هیله لرم چې د تحقیق تنږي به پرې څېله تنده ماته کړي

کتابونه

۱- فقیرخېل تجمل شاه میاں - مفردات افغاني - طبي لغت منظوم پښتو قلمي نسخه در کتابخانه میاں وکیل شاه فقیرخېل ساولډهېر مردان

۲- طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقویم الحق کاکاخېل خوشحال ریسرچ سېل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۵ ء

۳- افغاني اثر عبدالحلیم - تېر هېر شاعران - پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۶۳ ء -

۴- هیواد مل زلمي - د پښتو نثر اته سوه کاله - ملت پرنټنګ پرېس لاهور ۱۹۹۶ ء

۵- حمیدالله صاحبزاده - د کوک کښکي - پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۶ ء

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد فقیرخېل چشمه اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ ع

۷- د میان حمدالله فقیرخېل دیوان تدوین و مقدمه میان وکیل شاه فقیرخېل اګست ۱۹۹۷ ع

۸- مجله اباسین پېښور میاشتنۍ اکتوبر ۱۹۹۰ ء پرېس انفارمېشن ډیپارټمنټ پېښور -

۹- مجله پښتو درې میاشتنۍ اکتوبر نومبر دسمبر ۱۹۵۹ ع پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان خټک او حکمت

کله چې موږ په حکمت لفظ غور وکړو نو دا د عربۍ ژبې یو داسې لفظ دی چې د عقل پوهې - دانشمندۍ - چل ترکیب د صرخیز د حقیقت معلومولو علم و فلسفې او د طب دپاره استعمالیږي او دا معنې او توپیر چې په چاکښې موجود وي هغه په حکیم - دانشور - عالم - طبیب بللے شي - حالانکې په نن زمانه کښې موږ اکثر طبیب ته حکیم وایو او د حکمت خاوند ئې کڼو چې دا سې نه ده - حکمت یو داسې لفظ دے چې ددې جوله ډېره ارته او پراخه ده لکه څنګه چې د معنو نه ظاهره ده دا لفظ د ډېرو علمونو احاطه کوي - چونکه دلته دا لفظ د موضوع په لحاظ د خوشحال بابا سره تړلے شوے دے او دا موضوع داسې موضوع ده چې په دې باندې په لږ وخت کښې مختصره مقاله لیکل او وېل ددې موضوع د شان سره سمون نه خوري - ولې چې خوشحال بابا یو داسې نابغه عصر هستي وه چې د هغوئې ټول ژوند د حکمت او دانائۍ نه ډک وو - خوشحال بابا پخپله یو بشپړ انسائیکلوپیډیا وه او ددوئې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند هر اړخ یې ژوره مطالعه غواړي او د دغه مطالعه بیا د دې موضوع حق ادا کوي که څه هم زه وایم چې خوشحال بابا یو فنکار دی. یو شاعر دی نو اخبره نیمګړې او بې وزنه ده که زه وایم چې خوشحال خان بابا مفکر دی، مصلح دی، خود شناس، مردم شناس دی، سیاستدان دی، سردار دی د عمرانیاتو ماهر دی، پت پال دی، ننګیال دی، جنګیال دی، سپه سالار دی، د طب پوهان دی، د نباتاتو ماهر دی، د فطرت او قدرتي اثارو مشاهده کوونکی دی. د نازکو احساساتو خاوند دی. شاعر دی، عالم دی، د ښکاریاتو ماهر دی، پښتون نبض شناس دی، سماجي او اصلاحي غړی دی، فلسفي دی، صوفي دی، سیاح دی، مؤرخ دی، محقق دی، د هنرونو خاوند دی او د ډېرو علومو نه خبردار دی. او هر کله چې دا خوبونه لري نو بیا هغه حکیم دی، دانشور دی او د حکمتونو کان دی او دا وجه ده چې شاعر مشرق حضرت علامه محمد اقبال د دغه نابغه شخصیت نه ډېر متاثره ؤ او څکه خو وایي.

ان حکیم ملت افغانیان

آن طبیب علت افغانیان

خوشحال بابا یو داسې هستي وه چې د پښتون قام په خوبو او علتونو باندې پوه ؤ. د حکمت چې هر څومره معنې دي دا ټولې په خوشحال بابا کښې موجود وې. خوشحال بابا که د کائناتو مطالعه کوي او که د فطرت د رنګینو ښکلا او ښائست مطالعه کوي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

او هغه بیا د شعر په ژبه کښې پېدي نو هم يې د عقل او پوهې په رڼا کښې په یو خاص ترکیب او طریقې سره پېش کوي. دغه حکمت دے او کله چې انسان ته د انسانیت معراج ورښائي. نو هغه هم دپر په حکمت سره د انسان د ذهن نازک تارونه په داسې انداز کښې اوچېړي چې انسان د خپل حقیقت او د قدرت د اسرار و رموز نه خبردار کړي ځکه خو وائي -

د خوشحال وېل معقول دي

پرې به پوهه شي چې عاقل وي

د خوشحال بابا ذات د ګڼو علومو منبع وه او دا ټول علمونه هغوي مونږ ته په خپلو تصنیفاتو کښې پرېښودے دي کهٔ څوک د هغوئي دیوان په ژور نظر اوکتے شي نو هر شعر يې د حکمت نه ډک دے او ځکه خو وائي -

درست دیوان يې سکه باغ د علم ګنج دے

پکښې هر رنګه ګلونه هر نهال

کهٔ د خوشحال بابا حکمت مونږ په معنیٰ د طب کښې اخلو نو د غه میدان يې هم ګټلے او کهٔ په د غه اړخ غور اوشي نو خوشحال بابا یو ستر حکیم طبیب معالج هم ؤ هغوئي نهٔ صرف د انسانانو د علم طب نه واقف وو بلکې د مرغانو طب يې هم زده ؤ او د بیمارو او داروګانو نه په ښهٔ شان خبر وو او ځکه خو د خپل حکمت باره کښې وائي -

د حکمت وا ېل به وا ړم مختص

په معنیٰ کښې قیمتي سکه ګوهر

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موږ د خوشحال بابا د شاعرۍ جاج اخلو نو داسې موضوع به نه وي چې هغه به د دوئ په شاعرۍ کښې نه وي او څکه خو پیر محمد کاکړ وائي -

ﮯ کۀ څوک بحر مواج وائي ورته ښائي
په دیوان کښې ئې موندے شي هر شان شعر

او دغه شان یو پښتون شناس مستشرق میجر راورټي هم لیکي چې

" د مغرب د شاعرانو په شان د خوشحال بابا د پاره
هیڅ یو مضمون هم غیر نۀ دے "

د خان بابا شاعري ټوله د حکمت او دانائۍ نه ډکه ده او څکه خو وائي -

قصیدې لرم غرا له هر بابه
په حکمت په نصیحت کښې مالامال

او بل ځائے وائي -

رباعي ده که قطعه که مثنوي ده
همګي واړه ګوهر دي دُرو لال

او بیا خو د خپل شاعرانه حکمت په داګه اظهار کوي -

بند و بست د پښتو شعر ما پیدا کړو
کنه شعر د پښتو وو غیر سال
نه ئې وزن نه تقطیع نه ئې عروض وو
دوه مصراع ئې د خفیف بحر دوه طال

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې ته معلومه شوه چې خان بابا د شاعرۍ په هر يو صنف باندې يوه پوره حکمت لرلو او دا د هغوئ د علم و حکمت کمال دے چې په شاعرۍ کښې تجنيس حسن تعليل طباق الاضداد، ابهام - صنعتِ ترصيع، تنسيق الصفات - د فطرت شاعرۍ - تاريخ گوئي موندے شي او هر کله چې دا حکيم موږ ته د حکمت خزانې پرانځي نو موږ ته د سياست چل ښائي - د سردارۍ او حکومت کولو حکمت ښائي - د خودۍ درس راکوي - د ژوند تيرولو حکمت را ښائي د ننګيالو او جنګيالو د غيرت او پت د عظمت او عزيمت د حکمتونو پټ رازونه را ښکاره کوي د خپل ښېګړې د صلح او امن د صبر او شکر د گفتار او کردار درس راکوي عرض دا چې دا سې هيڅ يو هنر نشته چې دے افاقي او اجتماعي شخصيت د حکمت په کسوټۍ وهلي نهٔ وي او موږ ته ئې په گوته کړي نهٔ وي دا حکيم موږ ته د سياست او رموز مملکت - سردارۍ او حکومت چلولو د پاره د کامياب حکمت په دا طريقه را ښائي -

ورکول تورې وهل دا دواړه بويه
چې پرې کار د سردارۍ شي انصرام
يا تکيه د يوه خدا ے ده يا د تورې
په جرګو مرکو نهٔ شي کار تمام
کهٔ سردار د خلقو زړ لري هنر
بندوبست د عالم نهٔ شي بې ضمصام

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دغه شان د سردارۍ د پاره دولت هم وسیله ګڼي او وائي -

چې زر لري په کور کښې
هاله شي ښه سرداري

او بیا د کامیابۍ سردارۍ اُصول هم دا ښائي :-

یا سردار سره خپل عقل
یا وزیر صاحب تدبیر
که هر څو ئې عقل ډېر وي
بیا هم یو په ښه وزیر
که نه دا وي نه هغه وي
په ژوندون ئې بویه ویر

که هر څوک حکومت کول غواړي نو هغه خلقو ته د کامیابۍ

او کامرانۍ راز ورښائي او په دې حکمت ئې پوهه وي چې په

کوم بادشاه کښې عدل و انصاف نه وي نو هغه به ناکامه وي -

لکه وائي -

ملوک چې عدل، عقل کرم لري
اندوه ئې کم وي له چا څه غم لري
چې دا ئې نه وي د ځان غلیم دے
ځان پخپله عالم ته کرم لري

دا خو ئې وه د سردارۍ او حکومت کولو د پاره د حکمت رازونه

دغه شان دا نبض شناس حکیم د هوښیارۍ نښانې هم په

داګه کوي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوښيار به هيڅ ري بې ځايه کار نهٔ کا
هم به بې وخته د خولې ګفتار نهٔ کا
په خوله په لاس به هيڅوک آزار نه کا
چې بد کړه ورد ے هغه به يار نهٔ کا

دغه شان د کم عقل او احمق سړي خويونه په تفصيل سره په ديوان کښې د حکمت په سلسله شته - او که غواړې چې په پردو زړونو دې حکومت وکړم او هغه دې خپل کړم نو د حکمت دا نسخه ټې د ځان سره غوټه کړه -

د هر چا سره نرمي ملائمت کړه
ګنډ وې چې په دا خپل کړې د چا زړونه

حکيم الملت خان بابا خوشحال خان خټک يو دا سې قيمتي ګوهر را ښائي او وائي که چرې چا هم دا حکمت خپل کړو نو د کامياب ژوند تېر ولو تجښتن به شي هغه دا رښتګه ده -

د هر چا سره د ښو سلوک با ئداد ے
په بدي کښې څهٔ فائده کوم سود ونه
هغه کار چې په نرمۍ ترسره کيږي
څهٔ حاجت چې رسا وشي ترجنګونه
که پرېږده د خپل ځان په بدي نهٔ ږي
د مارونو په غار مهٔ منډه لاسونه
په خپلوا نو بانديې هومره خشم مکړه
چې پردي درځني تښتي په مکونه .

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دې قول د چا اوکړو نور ئې مکړه
تل په عهد قول ټينګ وي ښه ميړونه
په رښتيا کښ په دروغ وي سوګند مه خوره
منافق دے چې ډېر ډېر خوري سوګندونه
د حرص سترګې مړې په قناعت کړه
چې په کور کښې دې زنبار شي نعمتونه
هر چې شرع فرمائي په هغه کار کړه
مه عمل کوه په رسم په دودونه
درته وايم چې په کوم توکي به روښنه شي
چې د هر چا سره شکري خوابونه
هميشه روسه خوله پټه که ناوې
چې ضرور شي هاله اوکړه دو حرفونه

دلته به د اختصار په توګه د خان بابا د حکمت د وېښا کانونه څخه بڼ ډېر بيان کړو-

ژبه

په بده ژبه ځان ځي جهان ځي
ايمان هم ځي واوره طالبه

بل ځاے وائي -

ژبه په تن کښې څه عجائبه ده
صحت هم ژبه ده ژبه هم تبه ده

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ښهٔ مې ځېر کړو ښهٔ پرې خبر شوم
جنت هم ژبه ده دوزخ هم ژبه ده

خپږ ښېګړه

وکړې وا ړه کارونه خپل کا
مردان هغه دي چې کار د بل کا
څوک چې آرام ګټي د نیکو نام ګټي
د څو ورځو ژوندو دا روبه تل کا

سخاوت

کهٔ ګنجونه د قارون درته انبار شي
په هر لور چې غوږ ږوه په سخاوت

پټ

سر دې درومې مال دې درومې پټ دې نهٔ ځي
د سرې د چارې ګل څوچې په پټ دي

قناعت

د جهان په خزانو به دې خندا شي
کهٔ توانګې په خزانو د قناعت شې

رشتیا ویل

رشتیا کړه د هیڅانه مهٔ ویرېږه
رشتیا سړے له هره بلا خلاص کا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګفتاروکردار

سړے که ښهٔ دے په ښهٔ ګفتار ښهٔ دے
ګفتار که ښهٔ دے په ښهٔ کردار ښهٔ دے

صبروشکر

دانائے مهٔ ګڼه - چې صبر نهٔ لري
چې صبر نهٔ لري، حکمت به څهٔ لري

خودي

(۱) کهٔ تهٔ چې په منت موے واٸے مهٔ خله
کهٔ د چا په باغ کښې بو ټے د کیمیا وي

(۲) په منت سره حلوه مهٔ خوره خوشحاله
تر حلوې نه لا بهتر دے وچ کنډک

(۳) د منت دارو کهٔ مرم پکار مې نهٔ دي
کهٔ علاج لره مې راشي میسحا هم

ننګ وغیرت

په جهان د ننګیالو دي دا دوه کاره
یا به ورخوری کسکرېد یا به کامران شي

دغه شان کهٔ د پښتو لیک دوووُنو په منفرد امتیاز کښې
ئي د زنځیرې په نوم ایجاد کړې کهٔ د فراق ستدري چې وېلي
نو هغه چې هم د حکمت او دانش په رڼا کښې وېلي د فراق

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

نامه نه يې سرکنده ده - که د دين علم يې د مختلفو مسئلو په صورت کښې رابښودلے نو فضل نامه يې د کتوده که غواړې چې د غېرت او عزت پټکے دې په سر کړم نو د مختلفو هنرونو او ښو خصلتونو زده کړه وکړه نو بيا به هغه خلقو کښې شمار شې -

؎ چې دستار تړی هزار دي
د دستار سړي په شمار دي

د دې زدکړې د پاره دستارنامه د حکمت او علم و دانش يو شاهکار دے که غواړې چې د بازونو ښکار - د بازونو ساتلو - څورولو - بيمارو او علاجونو نه خبر شم نو نه يوا ځې د احکمت حاصل کړم بلکې د بازغونو په څوېوته زده کړم او ځان کښې پيدا کړم -

؎ چې وهل څوړل - څورول کا نو د ځه نه مے باز شاهين دے
چې يې سوړي لره يوسي يا مېښے دے يا فاره

بازنامه يې د حکمت د که خزانه ده - د حکمت نه ډک کتابونه به يې کوم کوم يادوم سوات نامه يې ياده کړم که بياض يې ياد کړم - هدايه يې ياده کړم که آئينه يې ياده کړم د احکيم که يو طرف د انسان د سوکالۍ او خوشحالۍ ژوند تېرولو حکمتونه په گوته کوي نو بل طرف ته د دې هر څه حاصلولو د پاره انسان په صحت روغ جوړ - طاقتور او خوشحاله ليدل هم غواړي نو د غه غم يې په سر هم اخستے په هر بوټي کښې يې صحت گوري او حکمت نه ډکه طب نامه ليکي په دغه طب نامه کښې د

بنیادم د بیمارو علاج د جړو بوټو دارو ګانو او د نورو ناروغتیا ګانو
نه د بچ کېدو طور طریقې ښائي او د لته ځان هغه طبیب معالج
ثابته وي کوم چې موږ په مروجه ژبه کښې حکیم بولو - او دا
حکیم د حکمت پټ رازونه د نظم په ورو کې بحر کښې د طب تا بې
زیب وزینت بوره وي او د هر څه مخکښې بنیادم ته د وجود
د صحت سره د عقل و صحت وده هم لازم ګڼي ځکه خو وائي

یو صحت بل عقل غواړه

ته په دا کښې خوبي غواړه

که دا دواړه ته که نه وي

نورې هره خوبي لاړه

د غه شان د مخې نه پس بنیادم ته د ښه صحت راز ښائي -
چې که څوک دا راز مو څپل کړو نو بیا به په اسانه د بیمارونه
بچ شي او وائي -

ابدال په دا ځلور خویه ابدال وي

کم ویل کا - کم د چا سره کښېنوي

کم ملا ستې کا - کم خوراک کا کمه مینه

په دا شان چې په عالم کښې دې ژوندون

د دې نه پس د خوراک څښاک باره کښې وائي -

که اوبه دي - د باران یا د چینې دي

د کوهي اوبه ضرور دي د ښش

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښې سړې خوړې اوبه د سړې ځان دي
وې تود طعام - سړې اوبه ضرر
چې تودې اوبه څوک څښي عمر وهلي
پرې نقصان د اشتهاء شي رنګ اصفر

اوبل ځای کښې د حکمت خبره کوي او وائي که قوت او طاقت زیات ول غواړي نو دا څیزونه استعمال کړه -

که قوت زیاتوې تل خوره شوده پیر
چې تر دا نه دارو نیشته معتبر
که ئې مومې اوړې ژړې ګبینه خوره
خو په سود ئې خبر مسکره نچل پسر

او د غه شان ډېرې د حکمت خبرې ئې په طب نامه کښې د "صحت خبرې" په عنوان سره لیکلي چې که پرې عمل وشي نو بنیادم د ډېرو بیمارو نه په امان کیدے شي په طب نامه کښې د سر درد بیمارۍ - د نیم سر درد د سترګو بیمارۍ د فالج بیمارۍ - د یرقان بیمارې - د ګېډې بیمارې د غاښونو بیمارې - د نس خوږې بیمارې - د بواسیرو بیمارې - د ناسور بیمارې او د بنځو او د سړو نودې پټې او بیکاره بیمارۍ بنودلے شوې او د هغې نښانې په ګوته شوې دي - پس د هغې نه ئې د جړو بوټو داروګان چې په آسانه ملاویدے شي خوشحال بابا موږ ته ښودلي او ورسره ورسره ئې دا هم راښودلي چې د هغه طبیب نه علاج مه کړه چې دا خوبه او خاصیتونه نه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري لکه وايي -

(۱) د هغې طبيب طلب کوه خوشحاله
چې د مخ په تجلّی کښې يې صفا وي

(۲) د هغې طبيب نوم څه اخلې خوشحاله
چې بيمار ورسره راشي بيا بيمار ځي

(۳) د طبيب دارو هله خوره چې حاذق وي
د ناقص طبيب دارو لري خطر

او چې دده خوبو مالک حکيم او طبيب نه وي نو هغه په حکمت چړي هم نه پوهيږي او څوک چې بيا دغه حکيم نه علاج کوي نو خوشحال بابا د دغه سړي باره کښې وايي -

سبل هغه سړے احمق بللے بويه
چې په هر طبيب دارو کا د رنځونو

هر څوک که موږ او ليکو او اووايو نو په خوشحال خان ختک او حکمت ليکل او ويل ډير مشکل کار دے بلکې دا ډير وسيع او ژور تحقيق موضوع ده ځکه چې هم د خان بابا غوندې حکيم الملت او حکيم الحکماء باندې ليکل او لوستل د چا د وس خبره نه ده ولې چې -

د خوشحال خبرې دُر دي
چې يې کښلې په قرطاس

واقعي چې د خوشحال بابا هره خبره هر شعر د حکمت ملغلره ده او څنګه چې خوشحال بابا وايي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷ دانا به پرې پوهېږي د ناپوهو کار پرې نیشته
دا ډرچې په بیان خوشحال خټک وېلي

کتابونه

۱- کلیات خوشحال خان خټک سره د مقدمې د اروا ښاد دوست محمد کامل ۱۹۵۲ء ادارهٔ اشاعت سرحد پېښور

۲- خوشحال خان خټک (اردو) مولف دوست محمد کامل ۱۹۵۱ء ادارهٔ اشاعت سرحد پېښور

۳- دستارنامه د خوشحال خان خټک ۱۹۹۱ء پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي -

۴- بازنامه خوشحال خان خټک مرتبه همېش خلیل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډمي پېښور -

۵- طب نامه خوشحال خان خټک مرتبه تقویم الحق کاکاخېل ۱۹۶۶ء چاپ کابل -

۶- طب نامه خوشحال خان خټک مرتبه تقویم الحق کاکاخېل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډمي پېښور

۷- خوشحال و اقبال (اُردو) مؤلف میر عبدالصمد ۱۹۸۲ء عظیم پبلشنگ هاؤس پشاور

۸- تورپا لے پښتون ۱۹۷۱ء پښتو ټولنه کابل

۹- خوشحال نامه ۱۹۸۰ء آباسین آرټس کونسل پشاور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- خوشحال خان خټک او دده ادبي مکتب دکتور عارف عثمان ۱۹۸۲ ز کابل چاپ

۱۱- مجــلة پښتو خوشحال خان خټک نمبر مارچ اپرېل مئ ۱۹۸۰ ز پښتو اکېډيمي پېښور -

---

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقیر جمیل بیګ (رح) (جمال خان) (رح)

د شاعر په حیث

د پښتو ادب که په دواړخیزه کتنه او مطالعه او کړے شي نو که نثر دے او که نظم د دې دواړو صنفونو او برخو سر ځنګه کول پښتو ژبې ته خاص او لوړ مقام ورکول او دا په نورو ژبو کښې ممتاز کول تر دې چې د پښتو ژبې یک دود په نوي انداز کښې بیکل د دې هر څه فخر او ویاړ یو داسې کورنۍ ته حاصل دے چې هغه کورنۍ تر ننه پورې پښتو ژبې اسرې ته کړه بلکه تر ننه ئې پښتو سره پښتو وکړه او کوي هغه کورنۍ د لوې خان بابا خوشحال خان کورنۍ ده لکه چې وائي -

ما خوشحال چې په پښتو شعر بیان کړو
د پښتو ژبه به اوس په آب و تاب شي

او د غه شان بل ځائے کښې وائي -

همیشه به پرې نادې وې د بلبلو
دا چې ساز کړه نن خوشحال په ویل باغ

او د غه وجه ده چې نن د پښتو نوم اخستو سره د لوستونکي او

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ېکونکي په ذهن کښې هم دغه يو نوم دلوې خان بابا خوشحال خان راځي - هغه ځکه چې لوې بابا خوشحال دادب په اب و تاب کړې ده د خوشحال بابا کورنۍ ډېر لوې لوې ستر عالمان، شاعران اديبان تېر شوي دي او اوس هم شته د سرو سره سره ددې کورنۍ ښځې هم د دغه ميدان کښتلې دے لکه بي بي حليمه - تاج بي بي وغېره د خوشحال بابا او د هغه د زامنو کتابونه د هر پښتون په کور او کتابتون کښې پراته دي څو زه ئې نن د خوشحال بابا د کورنۍ د يو داسي فرد متعلق ليکم چې هغه هم عالم دے - هم اديب دے هم شاعر دے او هم ولي الله دے خو لا تر اوسه په ادبي دنيا کښې گمنام دے او د چا ورته پام شوے نه دے البته په روحاني دنيا کښې لوړ مقام لري او ډېر و کمو ليکوالو ته ئې د ادب سره د تعلق معلومات او خبر شته -

دغه لويه هستي د لوې خان بابا خوشحال خان نيکه د ورجميل خان دے چې په ادب کښې جمال خان دے او په روحاني دنيا کښې د خواجه جمال الدين او فقير بابا باندې ياد شوے او زيات شهرت په فقير بابا لري او د تصوف د غه نوم ئې په دې تحلو نومونو غلبه موندلې ده هغه ځکه چې د دې دنيا وي جاه و جلال بادشاهۍ نوابۍ ته لته ورکړه او د تصوف او سلوک منزلونه ئې د ډېرو رياضتونو او جذب و حال د کيفيتونو تېر پدونه پس موندلي وو او ځکه خو د قطب الاقطاب او غوث الزمان په درجو فائز شوے وو او د اتک د حضرت جي بابا د شيخ يحيى (رح) غونډې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لویې پایڼې مریدان ئې په سلسله چشتیه کښې پیدا کړي دي دغه
لوړ مقام دے چې خپل سکه رور خوشحال بابا ئې د فراق او غم
په حالت کښې هم د فراقنامې په شعرونو کښې داسې ستائي -

چې مې رور په کښې طاعت کا
هغه غر دے خدائے جنت کا
خدائے دې غم ورځنې یوسي
خوښ خورم دے په کښې اوسي
چې د رور مې پرې مقام دے
په اغه غر دې ما سلام دے

دغه وجه ده چې د خوشحال بابا د اولاد سلسلې ته خان خېل
وئیلے شي او د فقیر بابا جمال خان سلسلې ته فقیر خېل میاناکان وئیلے
شي دا قسم هم د دوي نسبے دے جمیل میان د علم ظاهري او د علم
خفي علمونه لرل او لیکل - لوستل - د ښل به ئې په ډېر ښکلي انداز
کښې کول د دې متعلق په مناقب فقیر جمیل بېګ د شمش الدین کاکاخېل
چاب له اړخه انجمن اتحاد فقیر خېل په سریزه د میان فردوس شاه
فقیر خېل د چشمې اکوړه خټک په صفحه ۲۹ داسې لیکي

په مسجد کښې وو د شه
په شړي ناست وو مېنه
کتابونه ورته جمع
ده کتل په خاطر جمع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهٔ صرف صوفي عالم، ولي الله وو بلکه په ادبي ميدان کښې ئې د خپلې کور نۍ ډېر غښتلې ساتلې دے او ډېر څه ئې په فارسي ژبه او پښتو ژبه کښې ليکلي او وئيلي دي په فارسۍ ژبه کښې ئې ډېر غټ غټ علمي کتابونه ليکلي دي چې په پښتو اکېډمۍ پېښور يونيورسټي کښې د قلمي نسخو په شکل کښې خوندي دي چې نومونه ئې په دا رنګ دي -

۱- دل تذکرة الاولياءٔ (۲) نور محمديه

دل تذکرة الاولياء تقريباً د پنځو سو صفحو درونډ کتاب دے او س او س ئې پښتو اکېډمۍ پېښور يونيورسټي ترجمه چاپ کړې ده په دې کتاب کښې د لويو لويو اولياء ذکر دے دغه شان ئې نور محمديه نومې کتاب چې تقريباً د څلور نيمو سوو صفحو غټ کتاب دے او په کښې ډېر عالمانه بحث په ۲۷ رشپږ ويشتو) بابونو کښې شوے دے او ددې نه د هغوئ د علم او پوهې اندازه لګېدے شي مبل درېم کتاب ئې د افغانستان په کابل ارشيف ملي کتابتون کښې د مناقب شيخ رحمکار په نوم فارسۍ کښې ليکلے چې او س او س ئې د اسد الله شعور په سرېزه سره د افغانستان د علومو اکېډمۍ په فارسۍ کښې چاپ کړے په دې کتاب کښې ئې د خپل مرشد حالات ليکلي - دا هم يو غټ کتاب دے - ددې نه علاوه ئې نور ډېر کتابونه په مجمع البرکات نومي قلمي نسخه کښې ياد شوي دي خو تر اوسه په لاس چاته نهٔ دي راغلي کېدے شي چې چا سره وي يا ضائع شوي وي د مجمع البرکات فارسي قلمي نسخه چې عکسي نقل ئې د راقم سره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے په صفحه ۳۰۱ باندې دد غه کتابونو نومونه داسي ښکاره دي.
۱- شمس العارفين ۲- قدوة العارفين ۳- زبدة السالکين ۴-
سراج العاشقين ۵- خلاصة الطالبين ۶- تحفة المقربين.

کېدے شي چې دا کتابونه په دغه وخت کښې د مجمع البرکات
۱۳۸۵ ه د مولف مخکښې په دغه زمانه کښې تېر شوي دي او هغوئ
ترې استفاده کړې وي د دوئ د شاعرۍ متعلق پوهنې څېړنه
د افغانستان ستر محققينو، عالمانو، اديبانو شاعرانو کړې ده چې
په هغې کښې ستر محقيق اروا ښاد عبدالحی حبيبي - ډکټور عارف
عثمان - عبدالله بختاني خدمتګار زلمي هېواد مل غونډې ستر
څېړندوال شامل دي غواړم چې د هغوي د څېړنو نه پرده او چته
کړم او دلته يې اوليکم ولې چې بيا زما مقصد به واضحه شي.

په کتاب "پښتانۀ شعراء" دريم ټوک د پښتو ټولنې د
تاريخ او اديبانو له څانګې کال ۱۳۴۲ ه ش کښې په صفحه ۹۰۳
باندې ليکي.

جمال خان د خوشحال خټک مشر ورور وو او لوې ولي او
صوفي تېر شوے دے د پښتو شاعر هم وو ديوان لري.
په کتاب "خوشحال خان خټک او د ده ادبي مکتب" د افغانستان د علومو
اکېډمۍ چاپ د ډکټور عارف عثمان په ليک سره کال ۱۳۶۱ ه ش او
۱۹۸۲ء صفحه ۱۸۲ باندې ډکټور عارف عثمان د جميل خان رح باره کښې ليکي.
د غه شاعر د خوشحال خان خټک کشر ورور دے او په پښتو
کلاسيکو اديبانو کښې دا اديب، عالم او متصوف په حيث

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادېږي چې او د علاقه لرونکو د احترام ور ګرځېدلے دے
دغه پوهه شاعر چې تر اوسه پورې یې دیوان نهٔ
دے چاپ شوے د ځوانۍ په وخت د جمیل بېګ په نامه
مشهور وو -

دغه شاغلي ستر محقق عبدالله خدمتګار بختاني په خپل تالیف پښتانهٔ شعراء پنځم ټوک له اړخه د علومو اکېډمۍ افغانستان کال ۲۰۰۷ ه ش کښې په صفحه ۳ باندې لیکي -

فقیر جمیل بېګ د مستۍ او جذبې په وخت کښې منظومې
ټوټې وئیلې دي -

د دې وینا نه پس یې د فقیر بابا رحمان خان هغه منظومې ټوټې لیکلې دي چې هغه به د دې مقالې په آخر کښې د هغې نه پس واوئ -

په دې ډول شیخ جمیل بېګ یا فقیر جمیل بېګ روحاني
شخصیت وو چې په نظم او نثر کښې یې لیکنې کړي دي -

د دې درنې هستۍ باره کښې ګران ستر محقق زلمي هیوادمل په خپل تالیف فرهنګ زبان و ادبیات پښتو (فارسي) د علومو اکېډمي افغانستان له اړخه کښې په صفحه ۱۱۷ لیکي -

.جمیل بیګ فرزند دوم شهباز خان خټک به فقیر بابا شهرت داشت
.جمیل بیګ مرد صوفي مشرب و فقیر قائم اللیل و صائم الدهر بود در
حلقه مریدان شیخ رحمکار شمولیت داشت .

.جمیل بیګ مناقب مرشدش را به زبان فارسي نوشت و به زبان
پشتو شعر سرود -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې وېنا نه پس ئې د فقير بابا (رحيم خان) دوه درې شعرونه يو ځل چې د کلام په نمونه کښې به راشي په پښتو اکېډمۍ پېښور يونيورسټۍ کښې د زړو شاعرانو د کلامونو يو قلمي نسخه پرته ده چې په هغې کښې د دوي يو څو غزلې هم شته د غه غزلې ژمونږ د سيمې د اکوړي ګړان محقيق پروفېسر محمد افضل رضا په خپل تاليف پټ ستوري چاپ له ارخه پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۲ء په صفحه ۲۵ - ۲۶ - ۲۷ سره ددې الفاظو محفوظ کړي دي

د جمال خان رح بابا په کلام کښې د متقدمينو شاعرانو د کلام ګڼې خوبۍ شته فکر ئې ژور او الفاظ ئې خواږه دي.

د کلام نمونه :-

ددوي که غزل دے او که ټوټې هر لفظ ئې د موقع مناسبت سره په ډېر ښکلي انداز کښې په اسانه او روانه پښتو کښې ليکلي ټوټې ئې د بيلې بيلې واقعې سره وېلي دي که هغه واقعات په تفصيل سره ليکم نو بيا به دا ليکل ډېر طوالت اوليږي په دې وجه صرف لږ غوندې د واقعې تعارف به ليکم چې معلومه شي چې هغوي هم د شاعرۍ ګلستان په ډېرو ښکلو ښکلو رنګارنګ ګلونو سره تازه او معطر ساتلے دے او د خپلې کورنۍ روايات ئې ژوندي ساتلي او د غه شان زامنو ئې هم لکه صديق بابا رح ظفر بابا رح محمد ابراهيم رح بابا وغيره په دغه ميدان کښې د خپل تره زامنو اشرف خان، عبدالقادر خان، صدر خان سکندر خان سره ملګرتيا کړې ده.

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول به هغه غزلې چې په پټ ستوري تالیف پروفیسر محمد افضل رضا له ایخه د پښتو اکېډمي پېښور یونیورستي کښې راغلې دلته نقل کړم چې هغه دا رنګه دي -

غزل

خپل خانه به دې ترڅهٔ حده همراه وي
یو ورځ به دې سفر شي په ویجاړې
مور پلار زامن نمسي د کوږې څهٔ شو
خلقې کړې د اجل سورو ستاړې
بنا ئسته بنهٔ چوڼ زلمي شو توري خاورې
برې پرتې دي د لحد خاورې تودارې
جاعت څخه تېرېږې مځ ترې پټ کړې
وجړې وته تهٔ یون کړې د حراړې
درسته ورځ سکه سپک ناستې په صحرا کښې
بل خندا په قهقهه کړې سکه څرناړې
یو ذره د لاالٰه ویره نهٔ شي
نهٔ پوهېږم چې راجېوتې که کماړې
چې نیکي در څخه نشته بد څو مهٔ کړه
دا شه مهٔ تو که په ځېله بېره لاړې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سپرلي څو يو نه يو در څخه نيشته
وچ لاشده سره سپين ږي سپيره اهاړي
سم له لاسه کار هس کوډ ډېر مشکل دے
جمال خانه وقت دې دادے که ځان ژاړې

دوئم غزل

خراب زړه چې مې بيمار وو هغه نه دے
چې مدام په انتظار وو هغه نه دے
چې مې سترګې ديدار لور وته نيولې
تش ديدن ئې په بار بار وو هغه نه دے
چې به ستا په غم کښې شب و روز جليا وم
بل په زړه کښې مې انکار وو هغه نه دے
چې بندي د ستا په زلفو په کمند ووم
پيوت کړدن ته مې زنار وو هغه نه دے
چې مې سرو مال تالا ستا په وصلت وو
چې په ما د فلک وار وو هغه نه دے
نام و ننګ چې ستا په تور وو له ماتلي
چرې ماته چې ازار وو هغه نه دے
ستا له غمه چې يو دم په قلندر نه ووم
چې په سترګو کښې مې خار وو هغه نه دے

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مې ستا د حسن خیال چېرې لیدلے
تازه ګل چې په شمار وو هغه نهٔ دے
جمال ستا له مخه نورو ته سلام که
چې غلام او خدمتګار وو هغه نهٔ دے

دریم غزل

و بېلته سپین ستر ګې تاریکې چینګې دارې
ته لا ګوچې خپل پردي په خبس نغارې
خدایه طاعت د پاره ورځ له تا سه غوارې
ته د کالو خرڅې نن له خدایه غوارې
شوې په کوم عمل غره چې خوشحال ګرځې
سخې خو هم د موږ ې په زور کړاړې
ستا په سر باندې بې ترس جلات ولاړ دے
کوم زمان به دې سرپرېکړه په ولاړې

ددې غزلو باره کښې د ځنې محترمو لیکوالو دا خیال دے چې دا غزلې
د جمیل بېګ نه دي او هغه وائي چې د جمیل بېګ نوم جمال خان نه وو
دا چرته د سیکانو د وخت د شاعر کلام دے، دا صحي ده چې د فقیر بابا
نوم جمیل خان وو خو هغه تر اوسه پورې په جمیل خان نهٔ یادېږي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

بلکه په خپل خاندان کښې په جمال خان شهرت لري سکه ځکه چې ما
مخکښې ليکلي چې په ادبي دنيا کښې ئې جمال يا جمال خان نوم ليکلو
او يادېدلو او په روحاني دنيا کښې نقيب بابا او خواجه جمال الدين په
نومونو ياد شوے دے او دغه شان ئې په خپلو غزلو کښې جمال خان
د تخلص په توګه استعمال کړے دے چونکه د دوي ديوان لا
تراوسه په لاس نهٔ دے راغلے نو ځکه دا خبره کېږي چې هر
کله چې دغه قلمي نسخه د زړو شاعرانو په اکېډمۍ کښې موجوده
او په هغې کښې د عبدالقادر خان خټک چې د دوي وراره کېږي د
غزلو سره پېوست دا غزلې ليکلي شوي دي نو د دې نه معلومېږي
چې دا هم د دغه زماني شاعر دے او تراوسه په دې نوم بل
شاعر نهٔ دے تعارف شوے د دې خبرې هم څهٔ ثبوت او شهادت
نهٔ دے پېدا شوے چې دا شاعر د سيکانو د دور شاعر دے دا
خبره هم په اټکل سره کېږي چې د سيکانو د دور شاعر دے
حالانکه د سيکانو دور خو وس وس تېر شوے او د جمال خان
بابا دور ډېر مخکښې دور دے بله خبره داده چې دا کلام صوفيانه
کلام دے او موږ دا په ډاګه وېلے شو چې هغوي به خامخا
صوفيانه کلام ليکلے او وېلے وي هر کله چې د دغه نړدو شاعرانو
سره دا نوم راغلے نو دا واضحه ده چې دا هم جمال خان د خوشحال
بابا ورور دے بل څوک نهٔ شي کېدے .

وس را ځو هغه منظومو تو ټو طرف ته چې دوي په بېلو
بېلو موقعو وېلي هر کله چې د دوي مرشد حضرت شيخ رحمکار کاکا صاحب

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفات شو نو فقیرجمیل بېګ (جمال خان) هغوي لحد ته کوز کړل او هغه وخت يې د ډېره غمه چغه کړه.

پـه بوی دي ټول عالم خوشبوي شو
امیل چـنـدنـه پـه تـاپـو پـوټـل کــړدونه

ددې شعر په باره کښې پـه تـذکـره شیخ رحـمـکـار د سیّد سباح الـدّین کاکاخېل اداره اشـاعـت الـعـلـوم جامع مسجد (انسټېوټ) (فیصل آباد) کښې هم دغه شان واقعه لیک ده.

دغه شان چې هر کله بهاکو خان د یوسفزو سردار او لوې ولی الله اخون ځالاک بابا د خېل ښکو ځځه د دوماکا فروسره جنګ وو نوپه دغه وخت کښې اخون ځالاک بابا د دوي په خدمت کښې د امداد او تعاون حاصلولو دپاره حاضر شول نو فقیر بابا د مستۍ او جذب په حالت کښې ورته پـه دې منظومو الفاظ کښې اوویـل -

پـه دې خوړ کښې سره او سپـین انبار انبار دي
فقیر نهٔ اخلي او نهٔ يې ځهٔ پکار دي
اخون ځالاک څومره چې اخلي وادې خلي
کهٔ خواري نهٔ وي دی دے نهٔ وي

دا مشهوره واقعه یا کرامت چې قاضي میر احمدشاه رضواني پـه تحفة الاولیاء او پـه مناقب فقیر جمیل بېګ کښې شمش الـدّین کاکاخېل راخستې ده وایې چې دغه وخت د خوړ کانړي د فقیربابا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کرامت سره سرهٔ او سپین شو د فقیر بابا د عبادت ځائے د غه وخت کښې د تنکارو غرو نه وو چې د هغې سره لوې ځوروونه وچ پراتهٔ وو.

یو ورځ فقیر بابا ؒ خپلو ژامنو د لنډی اخوند احمد صیب چې ډیر لوې عالم فاضل او بزرګ وو ته د شریعت دپاره بوتلو چې ژمونږ پلار ځان ملنګ او فقیر کړے دے سماع ئې شروع کړے هر وخت د جذب و مستئ په حالت کښې وي د شریعت نه خلاف کارونه کوي اخوند صیب چې د فقیر بابا جذب و مستي ولیدله نو دې فرمایل چې دوي فنا فی الله دي د معرفت او سلوک د لاره خبردار دے دا د شریعت خلاف نهٔ دي فقیر بابا هغه ځائے کښې داسې وائي -

که قاضي صیب زما په شانې مست شي
نو ده زما به هله شریعت شي
خار کیږي که نهٔ وي نهٔ وي
د فقیر به څهٔ وي څهٔ وي

وائي چې هر کله د فقیر جمیل بیګ د اشرف خان د زوې اود خوشحال د نمسي محمد افضل خان ختک سره ژړهٔ بداوے را غلو نو هغه وخت هغوي د افضل خان د مدافعت په غرض سوات ته لاړو اود حمزه خان بایزي ته چې ډیر لوې سردار وو د تهانه سوات

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسېدونکي وو دخوشحال بابا اخښي وو زامنو ته يې خپله

کرامته ښکاره کړه نو وايي چې جلال خان او جمال خان ورته امداد

ورکړو او ورته يې اووې چې دې وخت کښې مهران نه روکني

ورکړي په مووو قتلان خان چې د دوي رود وو د هغوي دَ

امداد نه انکار اوکړو په دغه وخت جمال خان بابا د مستۍ او

جوش نه دا سې اوو ښېل -

اس دې وي په س دې وي
مهران کهٔ نهٔ وي نهٔ دې وي
جلال دې وي جمال دې وي
قتلان کهٔ نهٔ وي نهٔ دې وي

او د غه وجه ده چې نن د تهانړې سوات د خانانو کورنۍ د فقير بابا په دُعا رنګ ده او د جمال خان او جلال د اولاده نوړ شوه ترقي يې اوکړه

وايي چې يو ورځ د مغلو په وخت کښې د اټک صوبېدار ډېر ظلم کړے وو تولو علاقه .يې لوټلي وه د هزارې نه خلق دَ قافلې په شکل کښې راتلل چې دهٔ بنديوان کړل او تول مال ټال يې ترې وا خستو ـ خلق فقير بابا ته په ژړا ا ننګولا را غلل چې د صوبېدار نه زمونږ مال حال او خلق را خلاص کړي هغه وخت جمال خان بابا په بېړۍ رکښې) کښې سور شو و نو دا اشعار يې اوو ښېل -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک به درومي خدائ د پاره
فقیر دروي خدائ د پاره
پاک رسول ورسره مل دے
بدرگه له چهار یاره

او هر کله چې ببرۍ ته سور شو نو داسې وائي-

ببریه څه د خدائ په حکم
څه به ظالم څه به دده بندي کوونه
فقیر شو مل د مظلومانو
خدائ یې وی مل چې بندیوان ازاد نه

او هغوي چې د غه ظالم صوبیدار ته مخامخ شول نو په صوبیدار رپېدل او ښکېدل او تې بوتې یې شروع کړې تول مال حال او خلق یې ترې راخلاص کړل دده سره به اکثر په ګڼ تعداد کښې مریدان ګرځېدل دے به ترې مخکښې وو مریدان به ورپسې وو او دا اشعار به یې ویل-

دور دور د فقیر دے
د غافل په صورت ویر دے
د غافل په صورت ویر دے
دور دور د فقیر دے

وائي چې یو وخت داسې راغلو چې باران نه بند شول فصلونه او چېدل قحط سالي شوه خلق تنګ شول او فقیر بابا ته په ژړا انګو راغلل چې خدائ پاک ته سوال اوکړه چې باران شي هغوي هغه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت د جلال په حالت کښې چغه کړه .

قحط سالي ډېره په زور ده
پر پوښتلي کور په کور ده
باران دے ورو یسنه
څوکره که نهٔ وي نهٔ وي
تنګاړو باندې باران دے
فقیر ته ورځ مهربان دے
و ارمان ېـلې ارمان دے
ورپسې ته باران دے

د الله پاک کارونه ګوره هغه خلق چې واپس شول نو په دغه ورځ لوې الله باران اوکړو د فقیر بابا سوال قبول شو او فصلونه بنښ ازه شول دا هم یو روایت دے چې هر کله فقیر جمیل بېګ خپلو زامنو اخون احمد صیب ته شریعت د پاره بوتلو نو هغه وخت کښې دا اشعار هم ویلي وو .

موسته چنښې دې راکړے شه
چې درسته شپه مې چنګه وي لکه چرچنښې
د نیمې شپې راتلل دې روک شه
چې چرچنښې برچه دې خوب نهٔ راکوینه

هر کله چې د لوې خدائے پاک په عشق کښې به تر لږې لاړو فنا فی الله به شو د جذب او مستۍ حال به پرې داغلو نو چغه به

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

به يې کړه دا شعر به يې وېښلو -

هغه موزيان به دنيا غواړي
دې عاشقانو ستا په لار کېښې او بازله
سرومال ټول عاشقان دا وُ کا
دا موذي تش لاښي کوي چې مېښ ږمه

دا وه دد غه لوی ولي الله - صوفي - عالم د شاعر د متعلق څېړنه چې دلته وړ ضحه شوه چې دخوشحال بابا نهٔ صرف زامن شاعران وو بلکه د هغوي رود چې د معرفت لار يې خپله کړې او هر وخت به په جذب ومستۍ کښې وو خوخپل خانداني روايات يې چرې هم هرگون ته نهٔ دي ورکړي او ژوندي يې ساتلي او دې منظومو ټوټو نه دا هم معلومه شوه چې دوي د جمال تخلص سره د فقير تخلص يې هم خپل کړے دے او په منظومو ټوټو کښې يې استعمال کړے دے لوي الله دې اوکړي چې ددهٔ د ژوند ټول حالات او ديوان او نور کتابونه د تيارونه رڼا ته شي او نوے معلومات را ښکاره شي د دوي د پېدائش کال نهٔ دے معلوم البته د وفات کال يې معلوم دے د ابجد و په حساب يې دا رنگه دے

چون رفت از جهان اين کرامت خديو
به "جُزق" اموز عالم " غريو"

ددې نه ۱۱۱۶ هـ جوړېږي خنې محققين يې په قياس څخه زېږېدنه ۱۰۲۲هـ ښائي اولاد يې د پښتونخوا په گوټ گوټ کښې پروت دے په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنکارو کښې چې د جهانګیرۍ او اکوړې نه سهیل په لور د غرونو په منځ کښې کلے دے هلته ئې مزار دے د پښتو نخواه د لوې لوې نه ورته عقیدتمند راځي او فیض ترې اخلي د صفرې په میاشت کښې پرې عرس او میله کیږي -

کتابونه

۱- پښتانهٔ شعراء دریم ټوک د افغانستان د پښتو ټولنې د ادبیاتو او تاریخ د څانګې له اړخه ۱۳۴۲ ه ش -

۲- کاکاخېل شمش الدین میاں مناقب فقیرجمیل بیګ د میاں فردوس شاه فقیرخېل په سریزه د انجمن اتحاد فقیرخېل جهان آباد اکوړه خټک له اړخه ۱۹۷۹ء

۳- خدمتګار بختانی عبدالله پښتانهٔ شعراء پنځم ټوک د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۰۷ ه ش -

۴- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۲ء

۵- خټک خوشحال خان فراقنامه د ژبو او ادبیاتو پوهنځي کابل ۱۳۶۳ ه ش

۶- عارف عثمان دکتور خوشحال خان خټک او دده ادبي مکتب د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۶۱ ه

۷- کاکاخېل سیاح الدین تذکره شیخ رحمکار اداره اشاعت العلوم جامع مسجد لائلپور

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- مجله پښتو پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي سټمبر ۱۹۷۱ ز

۹- هېواد مل ز لمے فرهنگ زبان وادبیات پښتو د افغانستان
د علومو اکېډمي ۱۹۷۷ ز

۱۰- ماهنامه الحق دارالعلوم حقانیه اکوړه خټک اکتوبر
۱۹۸۰ ز او اکتوبر ۱۹۸۱ ز

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تحقیق کښې

د ماخذ اهمیت

تحقیق د عربۍ ژبې لفظ دے په پښتو ژبه کښې د څېړنې - لټون - چانړول د څهٔ ځینې بنیادي حقیقت معلومول. دیو ځینې پوره کره کتنه معنی لري په انګریزۍ ژبه کښې ورته ریسرچ (RESEARCH) وئیلے شي چې معنی ترې پخپله ظاهرېږي. په نورو معنو کښې د تحقیق مقصد دا دے چې په علم وادب کښې سوچه بوټه جدا کول د پوستکي نه مغز راویستل - حق د باطل نه جدا کول - تحقیق د مخصوصو حالاتو او مخصوصو شهادتونو او روایاتو په رڼا کښې د یو حقیقت تلاش دے - او په اصطلاحي توګه د تحقیق مطلب دا شو چې یا خو دې نوې حقائق وړاندې کړے شي او یا دې د معلوم شوي حقائقو نورزیاته تشریح او تفسیر او شي او وسعت دې په کښې پیدا کړې شي چې په علم او معلوماتو کښې اضافه اوکړي - تحقیق په هر میدان کښې کېدے شي که هغه سائنسي ځانګه وي او که ادبي که تاریخي ځانګه وي او که جغرافیائي ځانګه تحقیق په هره ځانګه هر اړخ هره موضوع او کهٔ په هرمیدان کښې وي دا د پرګسان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوکړکېچن کار دے د تحقیق مېدان د پرارت مېدان دے په دې
مېدان کښې د تحقیق اسونه ستړي شي محقیق په کښې بې ساه
شي وارخطا هم شي څو سره د دې به حوصله نهٔ بائيلي خپل
مرام ته به ځان رسوي د دې شال د سمندر هم دے چې په سمندر
کښې د ملغرو موندلو د پاره لامبو وهل وي او دغه لامبو
دومره په مشکله او ګرانه وهلے شي چې کله کله په کښې د
۱ ډوبېدو پره هم وي خو دغه ملغرو پسې به ځان د سمندر
تل ته رسول وي او دغه ملغلرې به د دغه تل نه را ويستل وي نو هله به
لامبوزن خپل مقصد کښې کاميابي مومي د اربو د پرځونو ناک او دلچسپ علم دے
تر اوسه چې چا هم تحقیق کړے نو خپل تحقیق ته يې ختمي نهٔ دے ويلے او نهٔ تحقیق
ختمې کېدے شي د تحقیق د پاسه تحقیق کېږي . د تحقیق د پاره د خارجي او داخلي
شهادتونو ضرورت وي کهٔ چرې موږ په يو شاعر تحقیق کوو نو د هغه د زمانې تيا کل
د هغهٔ د ليک او د هغهٔ د شاعرۍ په انداز بانۍ ژور نظر اچول او بيا د تحقیق په
قالب کښې اچول پکار دي دغه شان د هغهٔ شخصيت د هغه وخت د ژوند حالات - زېږېدنه -
استوګنه وغيره د هغهٔ د خپل کلام په رڼا کښې او د هغه زمانې د نورو پوهانو د ليکونو
او کلامونو په رڼا کښې به يې رايې قائمول وي د هغې نه پس چې هرکله دغه مواد
پېدا نهٔ شي نو بيا به د چاپېريال نه حالات معلومات حاصلول وي کهٔ په هغهٔ
نور چا په روستو زمانه کښې څه ليکل کړي وي د هغې
په رڼا کښې به رايې قائمول وي . په تحقیق د پرلوے
بحث کېدے شي او د دغه بحث په رڼا کښې پرې کتابونه ليکلې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم شي نو دلته چې کومه موضوع ده هغه د ماخذ اهميت دے د تحقيق دپاره به د رومبني هغه ماخذ ذرائع - مصادر تلاش کولې او جمع کولې چې د کوم په بنياد چې به محقيق خپله رائې پېش کوي او يا د کوم په بنياد - به محقيق د خپل تحقيق ابتدا کوي او خپل مرام ته به ځان رسوي د تحقيق دپاره چې کوم ذرائع - ماخذات او مصادر استعمالول دي د هغې ډېر زيات په دې ميدان کښې اهميت او ضرورت دے ولې چې بغير د دې نه تحقيق نه شي کېدے د دې مثال د يو عمارت بنياد وي ترڅو چې د عمارت بنياد دپاره کاڼے خښته - او نور لوازمات نه وي تيار نو عمارت نه شي جوړېدے د غه شان د تحقيق دپاره ماخذونه او ذرائع د کاڼي او خښتې کار ورکوي -

د ماخذونه ذرائع په دوه قسمه ځکه دي چې يو ته بنيادي يا ابتدائي ذرائع - ماخذات - مصادر وئيلے شي او دويم ته ثانوي ماخذ يا ذرائع وئيلے شي - چې په انګرېزۍ کښې ورته دارنګه ټکي استعمالېږي -

۱- بنيادي ماخذ (PRIMARY SOURCES)

۲- ثانوي ماخذ (SECONDARY SOURCES)

دلته به لږ تشريح يا تفصيل بيانول پکار دي چې لوستونکي ته اسانه شي -

۱- بنيادي ماخذ يا ذرائع :-

محقيق چې هر کله په يو موضوع تحقيق کوي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د هغې موضوع سره تعلق لرونکې پیوست ماخذونه بنیادي ماخذ کنلے شي او په دې کښې هغه دستاوېزات شامل دي چې په هغې کښې د هغه واقعاتي ریکارډ موجود وي چې تحقیق کونکې یا نیکونکې په خپله لیدلي او پېدلي وي یعنې په بنیادي ذرائعو کښې د موقع شهادت زیات اهمیت لري چې په هغې سره د تاریخ په معقولیت کښې اضافه وشي او هر قسمه شک شبه ختمه شي د " بجے - یونس د بېتس " په وړاندې سره مؤرخینو بنیادي ماخذ یا مصادر په دوؤ قسمونو کښې تقسیم کړي -

۱- بنیادي مخطوطات:-

په دې کښې ذاتي کاغذونه - دستاوېزې ریکارډونه مرکې او نور متفرقه څیزونه شامل دي -

۲- د مرکزي حکومت مطبوعات:-

په دې کښې د صوبائي حکومت مطبوعات خود نوشت سوانح عمري یادداشتونه تقریرونه د خطونو مجموعې او نور معاصر مضمونونه شامل دي -

د بنیادي ماخذ مثال ګران او محترم محقیق - نقاد - شاعر - ډرامه نګار پوهاند همایون صاحب په خپل تالیف د تحقیق فن کښې په صفحه ۵۶ داسې رنګ کښې ورکوي -

ډاکټر جمیل جالبي پخپل تصنیف تاریخ ادب اردو جلد اول کښې د قطب شاهي دور د شاعرانو د قلمي نسخو او مطبوعه تصانیفو ذکر کړے دے دې کښې څنګې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصانیف د هغه د نظره تېر شوي دي او د ځینو ذکر یې د قطب شاهي دور د نورو محققینو د تحقیقي مقالو په حواله کړې دې. د دې سلسله کښې ډاکټر جمیل جالبي د قطب شاهي دور د معراج نامو، وفات نامو او قلندر نامو هم ذکر کوي لکه د خپل کتاب تاریخ ادب اردو جلد اول په صفحه ۴۹۲ - ۴۹۳ لیکي - "سید بلاقي په ۱۰۵۳ھ/۱۶۴۳ء کښې د معراج نامې په نامه کتاب اولیکلو."

د دې معراج نامې نسخه ډاکټر صیب په خپلو سترګو لیدلې ده چې حواله دا ئې ورکوي -

> معراج نامه (قلمي) د انجمن ترقي اردو پاکستان نه
> علاوه ائه نورې قلمي نسخې زما ترنظره تېرې شوې دي
> چې د تصنیف سن په کښې ۱۰۵۶ھ ورکړې شوې دې.

په دې عبارت کښې د سید بلاقي د معراج نامې ذکر د بنیادي ماخذ حیثیت لري دا څو د بنیادي ماخذ یو مثال چې د لته پېش کړې شو.

۲- ثانوي ماخذونه:-

کله چې یو لیکوالی یا محقق په خپله مقاله کښې د حوالې په توګه د بل دویم لیکوال په حواله اقتباس درج کړي نو دا ئې حواله یا اقتباس ثانوي ماخذ په حیثیت کښلې شي په دې کښې نصابي کتابونه جنتري یاني قیمې سرکاري اطلاعات. ذاتي بیانونه. تصویري مجموعي وغیره د ثانوي ماخذ حیثیت لري د دې ماخذ مثال به په دې ډول ورکړو د افغانستان سر محقق ګران او محترم زلمی هیوادمل د خپل تالیف "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه"

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په صفحه ۱۰۷ باندې یو اقتباس د بل په حواله ورکوي -

"دیوان ریخته په پارسۍ او هندۍ ژبو دده دیوان دے چې هندي تسذکرو کې هم یادونه کړي او مفتي ولي الله وئیلي دي چې نواب محبت خان په پارسۍ ژبه یو قومي دیوان لري"

په دې اقتباس کښې دا ظاهرېږي چې د غه دیوان زلمي هیوادمل په خپله نهٔ دے وئیلے بلکه د مُفتي ولي الله په حواله او د گلستان رحمت په حواله د اقتباس نیکل دا وَو د ثانوي ماخذ مثال دے چې محققین د اقتباس حواله نهٔ ورکوي د مصنف چا چې اقتباس نیکلې وي نوم هم نهٔ ورکوي بلکه دا سې ترې ښکاري چې دا دده خپل معلومات دي دا یو د پر غلط کار او غلطه طریقه ده په دې د تحقیق مقصد ختم شي -

کتابونه

۱- ایم سلطانه بخش ډاکټر- اُردو میں اُصول تحقیق (انتخاب مقالات) جلد اول - مقتدره قومی زبان اسلام آباد ستمبر ۱۹۸۹ء

۲- ایم سلطانه بخش ډاکټر- اردو میں اصول تحقیق (انتخاب مقالات) جلد دوم مقتدره قومي زبان اسلام آباد ۱۹۸۸ء

۳- هما محمد همایون - د تحقیق فن

اداره فکرو ادب مردان ۱۹۹۲ء

۴- هیواد مل زلمے - په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه - شرکت پرنټنگ پرېس لاهور ۱۹۹۲ء

۵- کاشمیری تبسم ډاکټر " ادبی تحقیق کے اُصول مقتدره قومی زبان اسلام آباد.

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو نثري ادب

پښتو ژبه په ادبي لحاظ سره عالمان او پوهان په دوو حصو کښې تقسیموي چې یوه نظم ده او بله نثر پښتو ادب کښې نظم ډېر لویه حصه لري او نثري ادب ته ډېره کمه توجه ورکړے شوې ده د امیر کروړ نظم د شیخ متی مناجات د بېټ نیکه دعا او د غه شان نور ډېر اشارې چې په نظم سره دي او ښکاره دي دغه سلسله تر اوسه جاري ده چې نثر کم او نظم زیات لیکلے شي ددې وجه دا هم کېدے شي چې په نظم کښې کوم خوږوالے او سرور دے هغه په نثر کښې نیشته د نظم په ذریعه شاعر خپل خیالات نظریات د بل ذهن ته ډېر په اسانه رسولے شي او تر ډېره وخته پورې په زړه کښې ساتلے شي نظم ډېر زر د انسان جذبات او احساسات راولړځوي او د نظم ویونکي خیالات خپل کړي دا هم ځکه د نثر په ذریعه هم کېدے شي خو نثر د انسان ذهن ته ډېر په اسانه نه پرېوځي خو ادب چې څومره زیاته ترقي موږي نو هغه د نثر په ذریعه کېدے شي نثر یو ډېر وسیع او فراخه میدان دے په دې کښې د ادب هر یو صنف ځائېدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او دا د نثر کمال دے چې موږ د افسانې - ناول - ډرامې په ذریعه د معاشرې اصلاح په ښهٔ طریقه کولے شو او دغه تخلیقي اقدار و په وجه موږ خپل ادب ژوندے او ښېرازه ساتلے شو په بل اړخ په تحقیقي او تاریخي میدان کښې د نثر ډېر لوے مقام دے ددې په ذریعه موږ د خپلو اسلافو کارنامې او خپل دیني اقدار هم بل ته په سرلوړۍ سره وړاندې کولے شو نثر ډیکل ډېر ګران او ډېر سخت دې کار دے نثر څهٔ ته وائي د نثر تعریف څهٔ دے د نثر تعریف ستر محقق اروا ښاد عبدالحلیم اثر افغاني په خپل کتاب پښتو ادب چاپ اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰هـ په صـ۸ څهٔ دا رنګه کوي -

> نثر په لغت کښې ښندلو - پاشلو او خورولو ته وائي او په اصطلاح کښې هغه کلام دے چې د وزن د قېد نه خالي او آزاد وي -

ستر محقق اروا ښاد ډاکټر سید انوارالحق په دري میاشتینۍ مجله پښتو جلد اول ګڼه ۲ کال ۱۹۵۸ء صـ۹۶ باندې د نثر تعریف داسې کوي -

> نثر په اصل کښې د عربۍ ټکے دے او معنائې نوستل خورول او شیندل دي اصطلاحي معنائې ده د نظم ضد نحو ادیبانو او عالمانو د نثر د پاره علمي تعریف دا مقرر کړے کلام چې په څهٔ وزن یا بحر کښې تړلے نهٔ وي نثر دې یا داسې او وائي چې د وښلو - ټیکلو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د لوستلو عامه هیغه لیکنه ساده او بې تکلفه ژبه چې
د وزن او قافیو د ترون نه آزاده وي او سړے په
کښې د هر قسم مفهوم او مطلب په ډېر اسانۍ او
ازادۍ سره بیانولے شي نثر دے

د دغو وو د پښتو ادب د محققینو او پوهانو د نثر باره کښې
تعریفونه او س ګورو چې د خارج پوهان (مستشرقین) د نثر
متعلق څۀ وائي د پښتو نثر ته کوم کتنې نومې کتاب تالیف د ستر
محقق ارواښاد عبدالحی حبیبي د افغانستان د علومو اکېډمي
له خوا په ۱۳۶۰ ه ش کښې چاپ په صفحه ۳ باندې لیکي -

۱- ملټون وائي چې نثر هر څومره ساده او دلکش
وي هغه مفید وي -

۲- کالرج لیکي: فصیح او مناسب الفاظ چې وزن نۀ
لري نثر دے -

۳- موسیو روزوان وائي :- د انسان په ژبه یا قلم
کۀ کوم خیالات ښکاره شي او بې وزنه وي هغه
نثر دے -

د دې تعریفونو نه معلومه شوه چې نثر هغه دے چې د قافیې
او د وزن یا بحر د قید نه آزاد وي او نظم په وزن - قافیه
ردیف پورې وي -

د نثر قسمونه :-

نثر په دوه قسمه دے (الف) د معنا په لحاظ (ب) د لفظ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ - (الف) د معنا په لحاظ نثر درې قسمه دے چې هغه په دا رنګه دے -

۱- موږ چې د یو بل د پوهولو د پاره کومې خبرې اترې کوو یو قسم دا وي

۲- دوېم قسم ته خطابه یا وېنا وېلے شي په دې کښې تقریرونه - بیانونه - وېناګانې چې عالمان او پوهان يې په جرګو - غونډو محفلونو او ټولنو کښې کوي دا هم د نثر په قسمونو کښې شمارلے شي په يکلو کښې کم او په وېلو کښې زيات وي -

۳- تحریري نثر هم د نثر يو اهم قسم دے لکه چې د نوم نه ظاهره ده چې دا نثر د ليک لاسې راځي او په کتابونو رسالو - اخبارونو د نورو علمونو د مطلبونو د پاره په تحرير يا ليکلو کښې چې کومه وېنا راځي دا تحريري نثر دے دا نثر د مطلب او مضمون په لحاظ سره مختلف قسمونه لري او دا د نثر د مختلفو اړخونو سره تعلق لري لکه تاريخي - مذهبي - اخلاقي - سياسي - تحقيقي - اجتماعي ادبي وغيره دا نثر د معنا په لحاظ دوه قسمه لري -

يو ته ساده سليس نثر وايي دوېم شاعرانه او دا انشاء پردازي نثر دے دوېم قسم نثر ته ادب لطيف او منثور ادب هم وېلے شي -

(ب) نثر د لفظ په لحاظ دوه قسمه دي چې هغه دا رنګه دي

۱- قافيه دار او مسجّع او مرصع نثر -

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- ساده نثر چې قافیه نه لري په دې وخت چې کوم نثر په اخبارونو، رسالو، کتابونو کښې چاپ کېږي دا په دې نثر کښې لیکلې شي-

پښتو ژبه کښې د نثر ابتداء:-

پښتو ادب کښې په نظم کښې ډېر کتابونه لیکلي شوي او نظم د نثر نه مخکښې وجود کښې راغلی. په پښتو ژبه نظم د امیرکروړ (۱۳۹هـ) نه راوڅاشروع کېږي او د پښتو نثر متعلق معلومات په امکاناتو او قیاساتو مبني دي پوره معلومه نه ده چې ابتداء کله او شوه عالمان او پوهان د افغانستان د ستر محقق ارواښاد عبدالحی حبیبي مونږ له کتاب "پټه خزانه" چې د محمد هوتک تالیف دے او په ادبي حلقو کښې متنازعه حیثیت لري د هغې په وائي چې د پښتو د نثر ابتداء د ابو محمد هاشم سرواني (۲۲۳هـ - ۲۹۷م) نه راوڅا شوې ده او دا د عربو د اشعارو فصاحت او بلاغت په پښتو ژبه کښې په نثر یې توګه یو کتاب د "سالو وږمه" په نوم او لیکلو معنا یې ده "د ریګستاني نسیم" دا کتاب ورک دے او محمد هوتک په پټه خزانه کښې د "لرغوني پښتانه" چې د "شیخ کټه" تالیف دے نه روایت راخستے دے خو دا مونږ په یقین سره نه شو وئیلے چې دا به د نثر رومبني کتاب وي ولې چې چاپ له نه دے او وجود یې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته په قیاس او امکان دا خبره مبني ده - د غه شان د
دې نه پس یو بل کتاب د تذکرة الاولیاء د سلیمان ماکو چې
په ۶۱۲ ه خواؤ شا کښې تېر شوے دے - د قندهار سره نژدې په
ارغسان کښې او سېد و ځنې عالمان وائي چې دا کتاب د پښتو نثر رو مبنے کتا
دے وائي چې څو پاڼې ئې ارواښاد حبیبي موندلې دي او په دغه
پاڼو کښې د شیخ بېټني - شیخ ملکیار، شیخ اسمعیل، شیخ بختیار
غوندې د لویو ولیانو ذکر شوے دے دا کتاب د فریدالدین عطار د
فارسي د تذکرة الاولیاء غوندې یو تذکره ده چې په کښې د هغه
وخت د لویو لویو ولیانو ذکر شوے خو ځنې عالمان او پوهان دا
کتاب د پښتو نثر رو مبنے کتاب نه مني هغه ځکه چې دا مکمل کتاب نه
دے موندلے شوے بلکه څو پاڼې موندلے شوې زما په خیال که
دا څو پاڼې هم په پښتو نثر کښې شته نو دا د نثر ابتدا ده او په
اکثریتي توګه چې عالمان او پوهان په کوم کتاب متفق دي چې
دا د نثر او لنے کتاب دے هغه د سترصو في مبارز - تودیال پیر روښان
عبدالله آرمړ بایزید انصاري کتاب "خیر البیان" دے چې د موندلو
اعزاز ئې د پښتو اکېډمۍ پېښور یو نیورسټۍ دا ټرپکټر ارواښاد
مولانا عبدالقادر ته حاصل دے چې د جرمني د کتابتون نه ئې مائکرو
فلم په شکل راوړو او چاپ ئې کړو ددې نه معلومه شوه چې د
پښتو نثر ابتدا د سلیمان ماکو د تذکرة الاولیاء د د غه موندلو شوو
پاڼو نه شوے او د نثر رو مبنے کتاب خیر البیان دے ددې کتاب
نه پس په پښتو نثر کښې د بایزید روښان مخالف ستر عالم اخوند

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویزه مخزن الاسلام ولیکلو د اکتابونه په مسجّع او مرصّع نثر کښې لیکلې شوي دا د نهمې صدۍ نه تر یولسمې صدۍ پورې دور وو ددې نه پس په دې دور کښې نورو عالمانو هم لکه کریمداد د اخوند درویزه زوے - بابوجان ، ملا مست زمند ، الله یار - اخوند قاسم هم په پښتو نثر کښې کتابونه اولیکل نهٔ یوازې چې بایزید روښان د پښتو نثر رد بعضې کتاب او لیکلو بلکه د پښتو رسم الخط خاص الفاظ ئې هم وضع کړل د غه دور کښې ټول کتابونه په مسجّع او مرصّع نثر کښې لیکلې شوي په دې دور پسې د خوشحال بابا دور دا ځي چې په دغه دور کښې نثر ساده سلیس او په خوږ انداز کښې شروع شو او د خوشحال بابا کورنۍ ددې نثر ابتداء اوکړه د خوشحال بابا دستارنامه او د زامنو عبدالقادر خان خټک ګلدسته - ګوهر خان خټک قلب السیّر د افضل خان خټک چې د خوشحال بابا نمسے وو تاریخ مرصّع - علم خانه دانش وساده نثر ابتدائي خوندناکې نمونې دي او تر اوسه د خان بابا خاندان د پښتو ژبې خدمت ته ملا تړلې ده او پښتو ژبه ئې په هر میدان کښې ځلنده او ښکاره کړې او ژوندۍ ساتلې ده ددې دور نه پس چې کوم دور راځي په دغه دور کښې نثر هم مخ په وړاندې ځي او ترقي کوي په کښې محاورې - متلونه ښائسته او خوندناکې لنډې جملې استعمال شوي دغه او سنے دور دے په افغانستان کښې ددې دور د نثر د میدان نوموړي مولوي صالح محمد غلام محي الدین افغان، مولوي عبدالرؤف قانع - زمریالے - خادم دے او په شمالي پښتونخوا کښې مولوي میر احمد شاه رضواني ، منشي احمد جان ، سید راحت زاخیلي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي احمد د تنګي او دا سې نورو پېښوري پوهانو عالمانو تر او سه پورې د پښتو نثر ته ښکلا او ځلا ورکوې خو بیا هم په روایتي توګه نظم د نثر نه په پښتو ادب کښې مخکښې او زیات دے او نثر کم، پوهانو ته پکار دي چې نثر ته زیاته توجه او پام را وګرځوي که هغه افسانه وي که ډرامه، که ناول وي او که تکل تحقیق وي او که تاریخ په هر صنف او اړخ دې په نثر کښې زیات پکار او کړے شي

کتابونه:

۱- اثر عبدالحلیم پښتو ادب اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰هـ

۲- ربښتین صدیق الله د پښتو نثر هنداره یونیورسټي بک ایجنسي پېښور.

۳- د افغان یا د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي ۱۳۶۰هـ ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو نثر تاریخ عظیم پبلشنګ هاوس پېښور ۱۹۶۸ع

۵- رفیع حبیب الله د پښتو نثر خوانی رتن کوټ د افغانستان اکاډمي د تاریخ او ادب ټولنه ۱۳۵۰هـ ش.

۶- مریم بی بی د پښتو نثر تاریخي او تنقیدي جائزه. تاج کتب خانه پېښور ۱۹۸۶ع

۷- حبیبي عبدالحی پښتو نثر ته کره کتنې پښتو ټولنه افغانستان علومو اکیډمي ۱۳۶۰هـ ش.

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library